

2013
7-8.

BELÜGYI SZEMLE

A BELÜGYMINISZTERIUM SZAKMAI, TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

SZABÓ MÁTÉ: Nem mindig az egyenes út a legrövidebb?

GECSE GÁBOR: A rendőri korrupció néhány aspektusa

FOGARASI MIHÁLY – KOVÁCS ISTVÁN – SZEDLÁK PÉTER: A résztvevők valósága:
2006. szeptember 18., október 23.

LESS FERENC: Az európai tömegkezelési gyakorlat új irányai

MAJOR RÓBERT: Az ittas gépjárművezetés új büntetőjogi szabályozása, avagy áttérés várható a deliktum elleni küzdelemben

BÁRD PETRA: Uniós polgár-e Sólyom László? Magyarország kontra Szlovákia

61.
évfolyam

TARTALOM 2013/7–8.

- SZABÓ MÁTÉ** Nem mindig az egyenes út a legrövidebb?
Korrupcióellenes intézmények és eljárások
Délkelet-Ázsiában – az ombudsman szemével (5–16)
- GECSE GÁBOR GUSZTÁV** A rendőri korrupció néhány aspektusa (17–27)
- FOGARASI MIHÁLY – KOVÁCS ISTVÁN – SZEDLÁK PÉTER**
A résztvevők valósága:
2006. szeptember 18., október 23.
I. rész (28–54)
- LESS FERENC** Az európai tömegkezelési gyakorlat új irányai
(55–69)
- MAJOR RÓBERT** Az ittas gépjárművezetés
új büntetőjogi szabályozása,
avagy áttörés várható a deliktum elleni küzdelemben
(70–90)
- BÁRD PETRA** Uniós polgár-e Sólyom László?
Magyarország kontra Szlovákia (91–108)
- VARGA JÁNOS** Rendészeti mestervezetők képzése
komplex törzsvezetési gyakorlaton (109–117)
- KIRÁLY ESZTER** A jogerő két jogág erőterében (118–129)
- CHRISTIÁN LÁSZLÓ** Miért bíznak a finnek a rendőrségben?
Új rendészeti megoldások Finnországból (130–142)
- SZABÓ ANDREA** A finn rendészeti felsőoktatás (143–158)
- HÍRES BŰNÜGYEK,
TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK**
- NEUBRANDT ESZTER** Szakértő a bűnügy megoldásában (159–171)

SZERZŐK 2013/7–8.

DR. BÁRD PETRA tudományos főmunkatárs,
Országos Kriminológiai Intézet

DR. CHRISTIÁN LÁSZLÓ egyetemi docens, Nemzeti Közszerológiai Egyetem
Rendészettudományi Kar

DR. FOGARASI MIHÁLY főiskolai docens, Nemzeti Közszerológiai Egyetem
Rendészettudományi Kar

DR. GECSE GÁBOR GUSZTÁV főtanácsos, jogtanácsos,
biztosítási szakjogász,
ORFK Ellenőrzési Szolgálat

DR. KIRÁLY ESZTER PhD-hallgató,
ELTE Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

KOVÁCS ISTVÁN rendőr főhadnagy, osztályvezető,
Budapesti Rendőr-főkapitányság IX. Kerületi
Rendőrkapitányság Vizsgálati Alosztály

LESS FERENC rendőr őrnagy, osztályvezető, Készenléti Rendőrség
Lovas és Kutyás Szolgálati Osztály

DR. MAJOR RÓBERT PhD rendőr alezredes, tanszékvezető,
főiskolai docens, Nemzeti Közszerológiai Egyetem
Rendészettudományi Kar Közbiztonsági Tanszék

NEUBRANDT ESZTER joghallgató, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar

DR. SZABÓ MÁTÉ az alapvető jogok biztosa, Alapvető Jogok Biztosá-
nak Hivatala, egyetemi tanár, ELTE Állam- és Jogtu-
dományi Kar

DR. VARGA JÁNOS ny. határőr ezredes, tanszékvezető főiskolai tanár,
Nemzeti Közszerológiai Egyetem
Rendészettudományi Kar Határrendészeti Tanszék

Szabó, Máté

**Anti-corruption institutions and procedures in South-East Asia:
Through the eyes of the ombudsman [5–16]**

In anticipating a new anti-corruption legislation, where the ombudsman is foreseen to gain a significant role in Hungary, the Parliamentary Commissioner for Fundamental Rights provides an overview of his field-trip in Taiwan, Hong Kong and Macau.

Gecse, Gábor

On police corruption [17–27]

The author provides an overview of the specificities of police corruption and the most important features of integrity-based protection.

Fogarasi, Mihály – Kovács, István – Szedlák, Péter

**Sieging the Hungarian national television: the participants' reality
[28–54]**

The author provides an overview of two enquiries focusing on the self-representation of the police forces during the riot of the Hungarian national television on September 18, 2006.

Less, Ferenc

New avenues for public assembly management in Europe [55–69]

Building on social science research findings, the author provides an overview of new, not entirely coercion-focused strategies for public assembly management and riot control.

Major, Róbert

A breakthrough in fighting DUI [70–90]

The author provides an overview of the traffic crime provisions of the new Hungarian criminal code, which, relying on specific air and blood alcohol concentration level determination, introduces a new mechanism for establishing what being under influence should mean.

Petra, Bárd

**Is the Hungarian President an EU citizen? Hungary vs. Slovakia
[91–108]**

The author provides a detailed overview of the October 2012 decision of the Court of Justice of the European Union, where it ruled that in barring the President of Hungary from entering Slovakian territory, Slovakia acted in conformity with EU law.

Neubrandt, Eszter

Experts in the investigative process [109–117]

The author provides an overview of expert's opinions concerning micro-sized material remnants of paint, glass and textile, which can be found on the suspect's clothing or at the crimes scene.

Varga, János

Complex master-level training modules at the Faculty of Law Enforcement [109–117]

Focusing on student feedback, the author provides an overview of the experiences of the complex master-level training modules at the National Public Service University's Faculty of Law Enforcement.

Király, Eszter

Res Iudicata in-between two branches of Law [118–129]

Focusing on the res iudicata effects of administrative infractions, the author provides an overview of how the new Hungarian Code of Administrative Infractions moves in the direction of criminal law, and argues for a trichotomic system of criminal law, which would minimize contradictions.

Christián, László

Why do Finns trust in their police? New law enforcement strategies from Finland [130–142]

Using the case study of the virtual community policing Itäkeskus pilot project in Helsinki, the author shows the successful Nordic model for community policing, which combines the best criminological statistics and the lowest number of officers employed.

Szabó, Andrea

Law enforcement education in Finland [143–158]

Focusing in Bologna-requirements and other developments, inter alia, the introduction of e-learning, the author provides an overview of recent changes in the Finnish law enforcement education system.

SZABÓ MÁTÉ

Nem mindig az egyenes út a legrövidebb?

Korrupcióellenes intézmények és eljárások Délkelet-Ázsiában

– az ombudsman szemével¹

Egy régi kínai mondás azt tartja, három év alatt a legbutább hivatalnok is szépen megtollasodik. Nálunk, Magyarországon sem új téma az, hogy erősítsük a korrupció elleni fellépést², de a korrupciós helyzetünk a nemzetközi civil szervezetek felmérései alapján nem javul, regionális összehasonlításban sem igazán jó³. Érdekes összefüggésekre mutat rá egy finn befektetők magyarországi tapasztalatait vizsgáló kriminológiai tanulmány; ők ugyanis a világ egyik „legtisztább” országából érkezve olyan jelenségeket is problematikusnak tartanak, amelyek a közbeszerzések vagy az EU-támogatások elosztásában, pályáztatásánál nekünk már fel se tűnnek⁴. Globális elemzések azt a kérdést is felvetik, hogy a globalizált világban, ahol a deviancia is globalizálódik, abban nem a szervezett bűnözés, a korrupció és az emberkereskedelem válnak-e a fő próbatételekké⁵, amelyekkel a nemzetállamok már nem, csak a globalizálódó és regionalizálódó bűnüldözés veheti fel a versenyt. Nem szabad azonban elfeledkeznünk a bűnmegelőzés funkciójáról, amelyet a globalizált és nemzetállami társadalmi egyenlőtlenségek és deprivációk legalábbis elviselhetővé tétele, valamint a transzparencia és az integritás, a társadalmi

1 Köszönöm a tanulmányúthoz nyújtott segítséget az összes, a beszámolóban is megemlített fogadó intézmény vezetőjének és munkatársaiknak, továbbá az ottani magyar külképviseleti szerveknek és munkatársaiknak, így Hongkong és Makaó területén dr. Paul Kan tiszteletbeli konzulnak és munkatársának, Németh Bélának, Tajvanon pedig Székely Leventének, a Magyar Kereskedelmi Iroda vezetőjének, illetve a budapesti Tajvani Kereskedelmi Iroda munkatársainak. A látogatás 2013. március 4. és 14. között zajlott.

2 Hack Péter: A korrupció elleni fellépés intézményi keretei és a jogalkotási tapasztalatok. Rendészeti Szemle, 2009/11., 24–37. o.; Takács Veronika: A korrupció nyomozása. Belügyi Szemle, 2012/12., 93–118. o.

3 Korrupciós kockázatok Magyarországon 2011. Nemzeti integritás tanulmány. Transparency International Magyarország, Budapest, 2012; Corruption Risks in the Visegrad Countries. Visegrad Integrity System Study. Visegrad Fund, Budapest, 2012

4 Eva Inzelt: Corruption in Hungary from the Viewpoint of Finnish Investors: an Empirical Study. In: Matti Joutsen (ed.): New Types of Crime. HEUNI, Helsinki, 2012, pp. 74–96.

5 Jay Albanese: Organized Crime and Corruption: the two largest Problems in the World? In: Matti Joutsen (ed.): Uo. 60–66., 13–33. o.

autonómiák, a civil közösségek és globális hálózataik működése segíthet elő, a jogállami elvárásokat teljesítő – nem pedig a titkosság a „nyomozás érdekében” való abszolutizálása révén a kritikai nyilvánosságot megtevesztő és félrevezető manipulációkat elkövető – állami szervekkel való együttműködésük. Jól fejezi ezt ki a Transparency International 2011-es jelentésének címe⁶: „Szabad-Fair-Demokratikus: A korrupció esélytelen”.

Még a szociálliberális kormányok egyik belügyminisztere, *Draskovics Tibor* pártfogolta az úgynevezett közérdekvédelmi hivatal, egy új típusú, a meglévő államszervezeti rendszeren belül új helyet kereső korrupcióellenes országos hatóság felállításának ötletét. Ez azonban vele együtt eltűnt a politika süllyesztőjében⁷.

A probléma azonban velünk maradt, és elbizonytalanítja a Magyarországot manapság annyira egyébként sem preferáló külföldi befektetőket. Újabban a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium ez évi törvényjavaslatában ismét felbukkant a téma új feldolgozásban, kiegészülve az alapvető jogok biztosának hivatalával mint a beadványokat fogadó és a megerősített felkészített rendőrséggel és ügyészséggel mint vizsgáló szervvel. Az évek óta újra meg újra megjelenő ötletek vezettek oda, hogy 2013 márciusában végiglátogattam Hongkong, Makaó és Tajvan korrupcióellenes feladatokat ellátó szervezeteit tapasztalatszerzés céljából.

A Kínai Népköztársaság ellenőrzési minisztériumával a változó ombudsmani intézménynek folyamatos kapcsolata van. Ez az 1989 előtt nálunk is ismert, a munkaszervezetre és a közszférára egyaránt kiterjedő „népi ellenőrzést”, a kommunista párt befolyásos, belső fegyelmi szervezetét és az állami szerveket is vizsgáló központi miniszteriális komplexumot egyesíti. Nem csoda, ha néha más és más arcát látva nehéz megérteni működését akár európai, akár magyar szemmel. Mindenesetre a 2013-as vezetőváltásról szóló hírek alapján a Kínában a korrupció elleni fellépés kiemelt politikai feladattá vált, és ott igen szigorú büntetési tételek érvényesülnek, akár a halálbüntetés is⁸.

A többi Kínához tartozó vagy azzal együtt élő, nagyrészt kínai népességű meglátogatott államban sajátos megoldásokat találunk. Ezek minden esetben

⁶ Eric M. Uslaner: *Corruption, Inequality and the Rule of Law*. Cambridge University Press, Cambridge, 2009; Rachel Beddow – Michael Sidder (eds.): *Transparency International: The Global Coalition Against Corruption*. Free-Fair-Democratic-Corruption is voted out. TI Annual Report 2011, Berlin, 2012

⁷ A mostani korrupcióellenes törvényjavaslat a Draskovics-féle, az amerikai modellt követő koncepcióval szemben a német modellt követi. T/11657. sz. törvényjavaslat a panaszokról és közérdekű bejelentésekről. Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium, 2013. június

⁸ Zhou Zhenije: *The Offence of Corruption in China: Legislation and Practice*. In: Matti Joutsen (ed.): i. m. 96–107. o.

az ázsiai, a társadalom központi és kollektív ellenőrzésében aktív és európai szemmel erős szankciókat fogantatosítani képes szervek, amelyek nem minden esetben kapcsolódnak az emberi jogok érvényesítéséhez, hanem eléggé markánsan bűnüldöző, jogérvényesítő profiljuk van.

Hongkong

A brit hagyományokat és jogi kultúrát a Kína szuverenitásával és ellenőrzésével ötvöző volt brit gyarmaton egyszerre van jelen és egymástól független az ombudsman és a méltán világhírű korrupcióellenes független bizottság (*Independent Commission Against Corruption; ICAC*). 1974-ben alapították, amikor is a Hongkong brit felségterületén regnáló kiemelkedően korrump rendőrfőnök, *Peter Fitzroy Godber* elmenekült a felelősségre vonás elől. (A repülőgép felszállása az intézményt bemutató oktatófilmen fekete-fehér felvételen csodálható meg.) A viharos felháborodás vezetett az akkor még példa nélkül álló intézmény létrehozásához, példáját azóta világszerte és a régióban különös figyelem övezi. A rendőrségi korrupció problémája vezetett ahhoz, hogy a korrupció elleni küzdelmet teljesen kiemelték a rendőrségi szervezethez. A kezdetben brit „ejtőernyős” rendőrökből, nyomozókból és hivatalnokokból álló intézménynek azóta több ezer hongkongi, javarészt kínai nemzetiségű munkatársa van. Hongkong és Makaó egyaránt kapcsolatokat ápol a pekingi ellenőrzési minisztériummal, ezt nem csupán a Kínához tartozás, de a Kínából a speciális státusú területekre irányuló nagymérvű befektetési/pénzmosási tevékenység is indokolja.

Kezdetől fogva három tevékenységi profil különül el itt:

- jogérvényesítés, ellenőrzés, nyomozás, szankciók;
- igen széles megelőzés, ma már az óvodától a felsőoktatásig terjedő spektrumban;
- a különféle helyi közösségekkel (kerületek, városrészek) fenntartott folyamatos „grass roots” kapcsolatok széles hálója a sporttól az önkormányzatig;
- mindez mára igen széles nemzetközi kapcsolatrendszerrel is kiegészült.

Nem maradtak el az eredmények, amelyek a két felhőkarcoló méretű épület és az azokból a terület minden irányában kiterjedő láthatatlan kapcsolati háló szövetének létrehozásával járó jelentős befektetések megtérüléséhez vezetnek. Hongkong a Transparency International szerint ma már Ázsia második „legtisztább” országa. Mindez a bizottság értékelése szerint egyaránt

érvényesül a köz- és a magánszférában. Szingapúrhoz hasonlóan kifizetődik ez a speciális státusú városállamoknak, mert vonzza a külföldi tőkebefektetéseket, a vállalati székhelyeket, amelyek innen intézik a kínai vagy más területeken elhelyezkedő termelő-szolgáltató egységeik pénz- és egyéb ügyeit⁹.

A korrupcióellenes bizottság évente átlagosan nagyjából háromszáz vizsgálatot végez, ezek kb. nyolcvan százaléka zárul sikerrel. A jelenlegi vezető, *Simon Peh Jün-lu*, korábban harminc évet töltött a bevándorlási hivatal különféle posztjain, majd 2008 és 2011 között ő vezette azt.

A büntetőjogi szankció a korrupció esetén a jogtalan előny teljes körű megtérítése, maximum hét év szabadságvesztés, hét év foglalkozástól és vezető állástól való eltiltás és legfeljebb félmillió hongkongi dollár bírság (Hongkong törvényei 201. szakasz). A panaszosok több mint hetven százaléka a személyazonossága vállalásával fordul a hatósághoz, ami mutatja a polgárok nagyfokú bizalmát az intézményben. A megelőzés és a közösségi jelenlét széles területei pedig a téma folyamatos napirenden tartását, az integritás és az átláthatóság környezetét hivatottak megteremteni.

A hongkongi polgárság büszke a „szolgáltató államra/kormányra” (az állam Kína, amely a nemzeti és nemzetközi szuverenitás elismert hordozója, a kormányzat pedig Hongkong polgáraié), öntudatos, a hivatalnoki szervezetet az ő szolgálatára rendelt testületként látja. Ez nyilván nem csupán a korrupcióellenes hatóság, hanem az egész szervezeti rendszer működésének, minőségének az érdeme.

Gazdaságilag pedig: „*Hongkong kedvelt stratégiai belépési kapu Kínába, ma a világ egyik legnagyobb gazdasága és legnagyobb egységes piaca. [...] A hatékony jogi környezet és a piac nagymértékű átláthatósága (transparency) révén Hongkong magasan áll a multinacionális és a kínai gazdasági szervezetek/vállalkozások telephelyeinek preferencialistáján, amely e vonzza a tőkét az egész világból.*”¹⁰ „*Hongkongban a korrupció problémája olyanná vált, amit sok más társadalom boldogan vállalna. [...] az állampolgárokat a korrupcióellenes küzdelem partnereivé nevelték itt.*”¹¹

A hatóság jelentései összességükben viszont nem publikusak, a vizsgálati eljárásokéi sem, csak a befejezett ügyek, azok is csak az általános büntető és szabálysértési kereten belüli hozzáférhetőség szerint nyitottak a nyilvánosság

⁹ Talán valami hasonlóban reménykedtünk mi is a rendszerváltozás körül Közép-Európa vonatkozásában? Csak hogy befektetés nélkül nincsen profit sem – erre több mint húsz év tanított meg minket!

¹⁰ Integrity. The Key to Business Success. ICAC, Hong Kong, 2013, p. 3.

¹¹ Uo. 7. o.

számára. A működés adatai, a költségvetés viszont nyilvános. A teljes jelentés teljesen csak a kormányzat számára hozzáférhető.

Az ombudsmani intézmény¹² teljesen elkülönülten működik, bár sajátos viszonyban vannak most, hiszen a jelenlegi ombudsman, *Alan N. Lai*, korábban hongkongi kereskedelmi, majd pénzügyminiszter, illetve 1999 és 2002 között a korrupcióellenes bizottság vezetője volt.¹³ Az angolszász típusú intézmény presztízse Ázsiában és másutt is nagy, az ombudsmanok világszervezetének (*International Ombudsman Institute; IOI*) ő a kincstárnoka, és ő vezeti az ázsiai ombudsman egyesület titkárságát is. Az intézmény a Kínához csatlakozás előtt, 1989-ben alakult, és 2001-ben még inkább függetlenítették a kormányzattól. Azóta az ombudsman „örkutyá” (*watchdog*) funkciója nem csupán a közigazgatás ellenőrzésére, hanem az emberi jogok érvényesítésére is kiterjed. A rendőrséget és a korrupcióellenes hatóságot, na és persze a Kínai Népköztársaság ott állomásozó hadseregét sem vizsgálhatja. Betölti az adatvédelmi biztos funkcióját is. Évente hat-hétezer panaszt vizsgál ki ezen a több mint húszmillió lakosú területen.

Makaó

A játékkaszinóiról ismert, korábban portugál gyarmat, de ma már ismét Kínához tartozó különleges igazgatású területen ugyancsak működik ombudsman, aki egyben ellátja a korrupcióellenes hatóság funkcióját is.

A hatóság jelenlegi vezetőjével és ombudsmannal, *Fong Mang Csunggal*, valamint a kollégáival folytatott beszélgetéskor ő ezt az állapotot egyfajta „kényszerházasságként” jellemezte. A viszonylag kis területen, ahol sok idegen fordul meg, sem pénzügyi, sem pedig szervezeti perspektívát nem láttak az önálló hatóság kialakításában, holott szerinte Szingapúr és Hongkong példája ezt igazolja. Úgy vélte, hogy a megoldás előnyökkel (közös infrastruktúra, költségkímélő, közös menedzsment és vezetés), de lehetséges veszélyekkel és hátrányokkal (önállóság hiánya, közigazgatási és bünydözési profilok külön tartásának követelményei, az ajánlások és a kötelező döntések együttes előfordulása) is jellemezhető. Összességében azonban inkább az előnyök dominálnak, magas az ajánlások elfogadottsága, a beérkező állampolgári pana-

¹² Michael Fram: *Australasia and Pacific Ombudsman Institutions*. Springer, Heidelberg, 2013, pp. 199–211.

¹³ A Magyarországon igen magasra tett összeférhetlenségi mércék miatt a jelenlegi szabályozás szerint nálunk ő nem is volna ombudsmannak jelölhető.

szok mindkét területen egyaránt elintéződik. De továbbra is vannak kritikák és fenntartások a kettős funkciójú intézménnyel kapcsolatban.

2012-ben a terület parlamentje egyhangúlag fogadta el a korrupcióellenes „organikus törvényt”, amely a korábbi szabályokat módosítva és megerősítve tartja fenn az ombudsmani és a korrupcióellenes kettős funkciót egységes szervezeti keretben. Ez a törvény erősítette a jogszabály-veleményezési és jogérvényesítési arculatot, továbbá szigorította az itt dolgozók fegyelmi előírásait.¹⁴

Új jogi megoldásaik nyomán erősödött az ombudsmani funkció, például határidőket vezettek be a vizsgálatok lefolytatására. Természetesen a korrupció ellenőrzése és felszámolása Makaón deklaráltan nem csupán ennek a szervezetnek a kizárólagos feladata, együttműködik az összes speciális kormányzati és a kínai népköztársaságbeli és a nemzetközi szervezetekkel egyaránt. (A globális gazdasági-pénzügyi szerepkör miatt utóbbi funkció nagyon hangsúlyos mindhárom meglátogatott speciális területen és Szingapúrban is.) Kiemelt területek Makaón a korrupció ellenőrzésekor

- a közmunkák és támogatások;
- a társadalombiztosítási alapokkal kapcsolatos gazdasági-pénzügyi tevékenységek;
- az otthonteremtés és lakáspolitikák;
- a közbeszerzések;
- a hivatali felülvizsgálati eljárások¹⁵.

Az ombudsman mindkét funkciójában éves jelentést készít a helyi kormánzatnak, amelyből jelenleg a 2011-es áll rendelkezésre. E szerint abban az évben 916 esetből 575-öt vizsgáltak ki, ebből 112 büntetőügy, közülük 64 került az ügyészséghez vádemelési javaslattal, 463 pedig közigazgatási visszasság volt. A korrupciós ágazatban a 398 jelentésből 262-vel foglalkoztak tovább, és az előző évi hátralékkal együtt 311 büntetőügyben jártak el. 45 korrupciós ügy keletkezett a magánszektorban, e tekintetben két éve van hatáskörük.

Az új jogszabály egyébként nemcsak a rossz közigazgatási döntések elleni fellépést, hanem az alapjogok érvényesítése érdekében való proaktív mun-

¹⁴ Személyes beszélgetés során derült ki például, hogy a munkatársak nem látogathatják a kaszinókat – kivéve a kínai új év három ünnepnapját!

¹⁵ CCAC Bulletin, No. 5. 2012 August. Egyébként hasonló az ügyek összetétele a tajvani korrupcióellenes hatóság elemzése szerint is, de ott még kiemelt területként nevezték meg a bevándorlási hivatalok tevékenységét is.

kát is előírja az ombudsmannak. A bejelentések esetén hatvan százalékban vállalták arcukat a panaszosok, és ez a beszámoló szerzői szerint az intézmény iránti erősödő bizalmat mutatja. Egy a kiadványban említett, a korrupciós veszélyforrásokkal kapcsolatos, Ázsiát elemző nemzetközi tanulmány a hatodik „legtisztább” országgént említi Makaót, vagyis elég jó helyen áll a régióban. A tanulmány Makaó esetében határozott javulást állapít meg az előző évekhez képest. Így tehát a hatóság joggal tekinthet önmagára mint a korrupció elleni fellépés hatékonyságát elősegítő intézményre a megfelelő új, az elmúlt néhány évben meg- vagy újraalkotott jogszabályi háttér alapján.

A folyamatos fejlesztés nyomán a hatósághoz került a teljes kormányzati apparátus vagyonyilatkozati rendszere is. Az összeférhetetlen tevékenységekről és jövedelmekről a közhivatalnokok vonatkozásában világos és a hatóság által következetesen érvényesített jogszabályi háttér áll fenn. Hongkonghoz hasonlóan az áttekinthető közösségi szervezetre felépülő speciális területen tréningek, találkozók, díjak, versenyek stb. eszközeivel oktató-nevelő és az állampolgári részvételt erősítő közösségi munkát is folytatnak, ilyen például az „integritási hét” megszervezése az iskolákban.

Makaó sem Ázsiában, sem a világon nem tartozik a legtöbbet emlegetett példák közé a korrupció elleni fellépésben. A korrekt írásos és a rövid személyes tájékozódás nyomán úgy vélem, hogy a hatóság működése sikeres és hatékony. Nyilván Hongkong és Szingapúr a példakép, de a terület és a lakosság mérete miatt itt – kompromisszumos megoldásként – elfogadják az évek óta működő közös szervezetben ellátott kettős funkciót: az ombudsman és a korrupció elleni hatóság ugyanazon szervezeti egységen belüli specializációját.

Tajvan

Tajvan és Kína viszonya más, mint Hongkong és Makaó esetében, amelyek mára már a Kínai Népköztársaság speciális státusú területei. Kína az „egyetlen Kína” elve alapján lép fel a külpolitikában és a nemzetközi szervezetekben, Tajvan pedig igyekszik fenntartani önállóságát Kínával szemben¹⁶, ez az ombudsmanok nemzetközi szervezetében eddig sikeres volt, Kína annak egyelőre még nem is a tagja. Az Ázsiai Ombudsmanszövetségben (*Asian Om-*

¹⁶ A Kína–Tajvan-viszonyról lásd Jordán Gyula: Kína története. Aula Kiadó, Budapest, 1999; Jordán Gyula – Tóth Barna: Kína a modernizáció útján a 19–20. században. Napvilág Kiadó, Budapest, 2005; Jordán Gyula: Tajvan története. Kossuth Kiadó, Budapest, 2005; Jordán Gyula: „Az ég magas a császár messze van”. Igazságszolgáltatás, jog és politika Kínában. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2008

budsman Association; AOA) viszont Kína az alapító tag, Tajvannak nem lehet önálló tagsága. A nemzetközi szervezetekben tehát hol a Kínai Népköztársaság ellenőrzési minisztériumának, hol pedig a Kínai Köztársaság (Tajvan) kollektív ombudsmani intézményének, a *Control Yuan*nak a képviselőivel találkozhatunk. Makaó és Hongkong viszont mindkét szervezetben egyaránt jelen lehet, Makaó ombudsmanja pedig a korrupcióellenes profil miatt a nemzetközi korrupció elleni hálózatoknak is tagja.

Tajvanon a politikai korrupció igen „népszerű” téma: hiszen az előző államelnök épp emiatt hosszú szabadságvesztés-büntetését tölti¹⁷. Utódja pedig a korrupcióellenes küzdelmet állította a politika homlokterébe, új korrupcióellenes intézményt hozott létre (éppen ottjártunkkor volt vezetőváltás, mi az új vezető első munkanapjára toppantunk be). A korrupciót üldöző másik, korábban is létező, az igazságügyi minisztérium felügyelete alatt működő szervezet előző vezetője ellen pedig ugyancsak büntetőeljárás folyik, az államelnök bűncselekményeinek homályban maradása miatti mulasztások felderítésének elhanyagolása miatt.

A korrupció elleni rigorózus fellépés azonban így sem könnyű, hiszen ottjártunkkor éppen az új elnök titkárságának nagy hatalmú vezetője került vád alá politikai korrupció miatt. Az új érárt a napfény-törvények (*Sunshine Law*) voltak hivatottak bevezetni. Ezek az új szabályok és eljárások hivatottak előmozdítani az addig „sötét sarkok”: a pártfinanszírozás, a helyi szavazatok vásárlása és a kölcsönös előnyök helyi és központi cseréjének rendszerei és a nem a hivatalos szakmai vizsgákon alapuló, hanem informális előnyökkel elért hivatali előmenetek elleni hatékonyabb fellépést. Ezt hangsúlyozza az erős és határozott elnöki politika és talán – erről még nehéz igazi képet alkotni – a két konkuráló, a régi és az új korrupcióellenes szervezet hatékonyabb működése is. Az ott töltött rövid időben sikerült mindkét szervezethez ellátogatni, sőt még a tudományos (kutatók) és a civil szféra (a Transparency International helyi vezetése) képviselőivel is találkoztunk. Így széles, ám csupán felületi áttekintésünk van a korrupció elleni szervezetek és eljárások kétségtelenül átmeneti és ellentmondásos helyzetéről a szigetországban.

Ellenőrző hatalom

A magyarra tulajdonképpen nehezen vagy nem is igen fordítható szervezet koncepciója *Szun Jat-Szen* államszervezeti elképzeléseiből származik. A

¹⁷ 2013-ban öngyilkosságot kísérelt meg a börtönben!

nagy kínai forradalmár úgy vélte, hogy a Montesquieu-féle nyugati típusú, a parlament–kormányzat–bíráskodás triumvirátusán alapuló hatalommegosztási és egyensúlyi koncepciót – a sajátos kínai adottságok és hagyományok alapján – további két funkcióval kellene kiegészíteni. Ez a vizsgáztató hatalom (*Examination Yuan*), amely a régi konfuciánus mintára, de teljesen új tartalommal tudásalapra helyezi az államszervezet hierarchiáját és előléptetési rendszerét. Az ellenőrző hatalom (*Control Yuan*) pedig az összes államhatalmi ágat ellenőrzi, a szabálytalanságokat szankcionálja, a hiányosságokat korigálja ajánlásaival.

A sajátos államszervezeti megoldást az utóbbi években egy nyugat-európai típusú ombudsmani hatáskör irányába fejlesztik tovább¹⁸. Igen érdekes és sokszínű hatásköre egészének szemléltetésére e helyütt nincs mód, most csupán az államszervezet ellenőrzése során a korrupció elleni fellépésének lehetőségével foglalkozunk.

A kiterjedt hatáskörű, 28 tagú, elnök (*Csien-sien Vang*) és az alelnökök vezette testület tagjait 2008-ban választották meg. Előzőleg a volt államelnök évekig nem szervezte meg az új testület megválasztását. A szervezet folyamatos működésének helyreállítása is így tulajdonképpen bizonyos mértékig a fokozott ellenőrzés újjászervezésének politikájába illeszkedik. Magában foglal egy számvevőszék típusú elkülönült szervezeti egységet, amely egyebek között az összes állami tisztviselő vagyonynyilatkozatait kezeli. A főként panaszra eljáró szervezet 2008 óta 62 korrupciós ügyben folytatott vizsgálatot és alkalmazott jelentős pénzügyi szankciókat is. A vizsgált esetek főképp az igazságszolgáltatás, a pénzügy és a belügy területein keletkeznek. A korrupció elleni profil nem kizárólagos, hanem egyike a sokféle ellenőrzési irányoknak, tehát az „ellenőrző hatalmat” nem is igazán tekintik korrupció elleni szervezetnek, sokkal inkább általános állami és állampénzügyi ellenőrző szervnek, amely ha korrupciós ügyekkel találkozik, maga is kivizsgálhatja őket, vagy kezdeményezi a rendőrségnél, az ügyészségnél és a két, az igazságügyi minisztérium égisze alatt, egymástól elkülönülten működő korrupció elleni szervezetnél. Talán az benne az egyedi, hogy mindezeket az ellenőrző szerveket is vizsgálhatja, lévén hogy az „öthatalmi” rendszer egyik sajátos ágazata, amelyben több, Európában elkülönülten jelentkező ellenőrző funkció (második kamara, ombudsman, számvevőszék, ügyészség, országgyűlés,

¹⁸ Control Yuan. Republic of China. CY, Taiwan, 2011; A Brief Report on the Work of the Control Yuan. Republic of China, Taiwan, 2011; Ger Yeong Kuan: Institutional Design and Development in the Republic of China. Maryland Series in Contemporary Asian Studies, no. 4, 2011; Michael Fram: i. m. 257–273. o.

bírói igazgatás, de még a hivatalnoki vizsgák feletti felügyelet is stb.) létezik együtt. A napfény-törvények jelentős feladatokat és hatásköröket állapítanak meg az „ellenőrző hatalom” számára, főként a politikai korrupció (politikai adományok, lobbitevékenység, magán- és közérdekeltségek összefonódásai stb.) vizsgálata és felelősségre vonásuk témakörében.

A korrupcióellenes ügynökség

Az ügynökség (*Agency Against Corruption; AAC*) a tajvani igazságügyi minisztérium új, 2011-ben létrehozott korrupcióellenes szervezete¹⁹. Megalapításának indoka a témában működő szervezetek, etikai bizottságok, ügyészek és a korábban már létező igazságügyi szerv, a vizsgálóiroda (*Bureau of Investigation*) együttműködésének kialakítása. Filozófiája hasonló, mint a Hongkongban korábban létrehozott szervezetnek: „Az integritás szintje az ország versenyképességének tükörképe, a korrupció megelőzése univerzális érték a világban.” Egyszerre kíván a köz- és az üzleti szféra korrupciójával foglalkozni. Három feladata: a korrupciós jelenségek kezelése (jogérvényesítés); az okok felszámolása (megelőzés); a korrupciót elfogadó, támogató környezet átalakítása (nevelés).

A kormányzat alkalmazottai a *Négy Ne (Four Nots)* program/kampány keretében *ne* akarjanak korruptakká válni; *ne* kényszerüljenek a korrupcióra; *ne* lehessenek korruptak; és *ne* vágyjanak a korrupcióra. A három funkciót mind központi, mind helyi szervek támogatják. A jelentős létszám (kb. háromezer fő) úgy állt elő nagyon gyorsan, hogy egy minden hivatali egységen belül már korábban létező úgynevezett etikai bizottsági hálózat (*civil service ethics officials*) teljes tagságát az új ügynökség munkatársaiként veszik számba. Az új hivatalnoki szervezet elsődlegesen a központi, amely nagyjából 240 főt jelent.

A kiterjedt helyi hálózatot a központból kirendelt ügynökök (*prosecutors*) ellenőrzik és irányítják. Jelentős lépéseket tettek a névtelenül is könnyen elérhető bejelentési infrastruktúra kialakítására (website, 24 órás ingyenes telefonvonal). A látogatások alatt az a benyomás alakult ki bennem, hogy a már létező szervezetek vezetői és a kutatók egy része is úgy véli: a korábban meglévő szervezetekhez kellett volna megnövekedett forrásokat rendelni, így az „ellenőrző hatalom” és a vizsgálóiroda hatékonyabban lett volna képes ellát-

¹⁹ Agency Against Corruption. Building a Clean Taiwan. Ministry of Justice, Republic of China. Taipei City, Taiwan, 2013

ni a megnövekedett feladatokat, és egyelőre kérdéses, hogy az új szervezet jobban és hatékonyabban végzi-e a ráháruló feladatot.

A vizsgálóiroda (igazságügyi minisztérium)

Az igazságügyi minisztérium vizsgálóirodája (*Investigation Bureau*) – ez Tajvan FBI-a, mondta az egyik munkatárs. Szervezett bűnözés itthon és külföldön, terrorizmus, kínai diverzánsok és kémkedés itthon és külföldön – mindez civil ruhás, fegyveres szervezetben, amelynek szerepe van a korrupcióellenes küzdelemben is. 1956 óta van elkülönült korrupcióellenes szervezeti egysége, amely éves jelentést ad ki a tevékenységéről²⁰. Az elsődleges feladata a jogérvényesítés, továbbá a megelőzés és az oktatás, a köz- és a magánszektor vizsgálata központi és helyi szervekben – akár az új szervezetnek, az előbb bemutatott ügynökségnek, amely 2011 óta párhuzamosan működik. 2011-ben az iroda nagyjából 850 esetben vizsgálódott, ebből 220 politikai befolyásolás, a többi üzleti korrupciós ügy. Előkelő helyen állnak a közmunkával, a közbeszerzéssel kapcsolatos és a rendőri ügyek (szóban az idegenrendészet került a harmadik helyre)²¹. Igen részletes statisztikák írják le az évkönyvben az ügýtípusokat, az elkövetőket, az elkövetések módozatait és a hatósági reakciók típusait ezekben az ügyekben.

Tajvanon a politikai akarat a korrupció rendszerének felszámolására, a párhuzamos szervezetektől a tematikus propagandabélyegegig és az iskolai gyerekjátékig megmutatkozik, valamint az ismétlődő erőfeszítések a hatósági intézkedések hatékonyságának növelésére. Együttműködnek a hatóságok a Transparency International helyi szervezetével, amely segít mérni, feltárni és felszámolni a korrupciót. A globális gazdaság és a térségben éleződő politikai versengés logikája alapján a tajvani törekvéseket mind regionális, mind globális irányultság jellemzi, és igyekeznek a korrupció elleni fellépést a sziget társadalmának javítását célzó társadalmi-gazdasági folyamatokba beágyazni.

Összegzés

Összefoglalásképpen azt állapíthatjuk meg, hogy a meglátogatott országokban az ombudsmani és a korrupcióellenes intézmények viszonyrendszere

²⁰ Anti-Corruption Yearbook 2011. Investigation Bureau, Ministry of Justice, Taiwan, 2012

²¹ Uo. 152–153. o.

sokarcú. A korrupcióellenes jogérvényesítéshez szükséges nyomozati jogkörök, tapasztalat, vizsgálati technikák és adatvédelmi feltételek nem mindenben egyeztethetők össze a pártatlan és független jogvédelmi rendszer követelményeivel, az ombudsmani típusú intézmények logikájával. A párhuzamosságok elkerülése fontos, és amennyiben központi, elkülönült korrupció elleni szervezet felállítására kerül sor, annak a jogi háttere, infrastruktúrája, személyi erőforrásai, viszonya a már létező szervezetekhez, adatvédelmi keretei – a titkosság és egyúttal a nyitottság, a transzparencia egyszerre fennálló és ellentmondó követelményei között – mind a jogszabályi, mind a szervezeti-működési vonatkozásban tisztázandók.

Mindenképp követendő a megelőzés, jogérvényesítés, oktatás-nevelés hármas funkciója, átgondolandó a központi és a helyi szervek és területek viszonya, a politikai és a gazdasági korrupció együttes kezelésének feltételei. Végül, de nem utolsósorban: a jogállami garanciarendszer, hiszen az olyan korrupcióellenes szervezetek, amelyek egyszerre mindenütt jelenvaló szuperhatóságok, felülvizsgálati lehetőségek és civil kontroll nélkül nem élvezhetik a lakosságnak, a társadalomnak a korrupció problémájának kezeléséhez elengedhetetlenül fontos magas fokú bizalmát. Ehhez nyilvános „jó gyakorlatra”, átlátható szervezetre és jogszabályi keretekre van szükség, ez még az olyan, a korrupciót eleve adott társadalmi sajátoságként kezelő kultúrákban is látványos fejlődést produkálhat, amilyenek például a „mandarin” típusú bürokráciával jellemezhető kínai múltban gyökereznek.

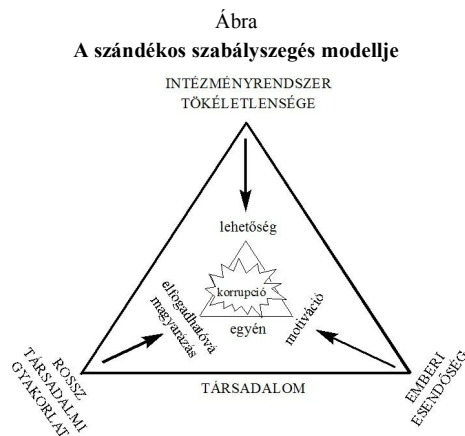
GECSE GÁBOR GUSZTÁV

A rendőri korrupció néhány aspektusa

A rendőri korrupció egyik lehetséges definíciója – amely inkább szociológiai, mint büntetőjogi szemléletű – a következőképpen foglalható össze: rendőri korrupció, ha a rendőr akár önös (általában anyagi) érdekből olyan lépéseket tesz, amelyek ellentétesek a rendőrség társadalmi feladatával. Ezen belül a rendőr anyagi, politikai vagy természetbeni előnyért cserébe eltekint bármilyen eljárástól. Súlyosabb esetekben a rendőr maga is cselekvő részévé válik a bűncselekménynek.

A korrupciónak az informális érdekkijárással rokonítható formája esetében egy adott döntés kapcsán erős hatalmi pozícióban lévő személy támogatását kéri az érdekcsoportok, viszonyosságra-kölcsönösségre alapozva. Ez azonban nem minden esetben tekinthető korrupciónak.

Többféle magyarázat született a korrupciós tényezők értelmezésére¹. Közülük talán legelterjedtebb a *visszaélési háromszög modellje* (úgynevezett *fraud triangle*), amelyet az 1950-es években *Donald R. Cressey* amerikai kriminológus dolgozott ki (ábra).

¹ A kormány korrupció megelőzési programja (2012–2014). Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium, Budapest, 2012.

http://www.kormany.hu/download/e/da/70000/korrupcio_megelozes_program_v1_01.pdf

Az elmélet értelmében a korrupciós cselekmény elkövetésénél három tényező van jelen: lehetőség; motiváció/nyomásgyakorlás; és öngazolás (a szabályszegés egyén általi elfogadhatóvá magyarázása). A motiváció az emberi jellemből, a bizonyos mértékig természetesnek tekinthető előny- vagy haszonszerzési igényből fakad.

Az öngazolás alapja a rossz, az elfogadhatóvá magyarázást lehetővé tevő és azt megtűrő rossz társadalmi gyakorlat. A lehetőséget elsősorban az adott intézményen belüli, kiegészítésként pedig a rendszerszintű ellenőrzés, felügyelet tökéletlensége teremti meg.

A rendőri korrupciónak az előbbieket mellett megvan az a *differentia specifica*, hogy a bűncselekményeket különleges feljogosítottságú személyek követik el. Ez a „különleges feljogosítottság” értéket képvisel, és áruba is bocsátható. A mindennapok gazdasági korrupciójának a részesei nem birtokolnak olyan eszközrendszert, amellyel hatékonyan befolyásolhatnák a korrumpálni, megváltoztatni kívánt folyamatokat. Nincsenek közhiteles, speciális bünyügyi nyilvántartásai, hozzáférési jogosultságai különböző adatbázisokhoz, nincsenek nyomozati és kényszerítő eszközeik, nem használhatnak fel büntetőeljárásban törvényesen alkalmazható módszereket. Végül, de nem utolsósorban, nincsen megfelelő bünyügyi szakismeretük és szakmai kapcsolatrendszerük.

A rendőrbűnözésnek, tehát nemcsak az a meghatározó jellemzője, hogy rendőrök követik el, hanem hogy olyan személyek követik el, akiknek különleges feljogosítottságaik vannak. Ez a különleges feljogosítottság egyúttal az a jellemző, amely kijelölheti, hogy mely pontokon lehet megelőzni és felderíteni a rendőrök által elkövetett bűncselekményeket.

A rendőrbűnözők azért veszélyesek, mert kívülről szinte lehetetlen őket megközelíteni. Az elkövetők a hagyományos módszerek alkalmazásával ritkán felelősségre vonhatók.

Ennek okait a következőkben lehet összefoglalni.

Erős a szolidaritás a rendőrkollégák között, szinte elképzelhetetlen, hogy azok, aki együtt szereltek fel, együtt végezték a különböző rendőriskolákat, tolják egymást előre egyik pozícióból a másikba, egymás között házasodnak, a saját akaratukból kiszűrik maguk közül a hibázó, ad absurdum a kicsit bűnöző kollégáikat. Ezzel a saját hálózataikat kellene felszámolniuk. Mivel ezeknek az informális hálózatoknak a létezése létkérdés számukra, és ezen kívül nincsen más hatékony kapcsolati hálójuk, e nélkül a háló nélkül elszigetelődnek. Emiatt ezeket a hálózatokat nem fogják felszámolni.

A rendőrök, sajnálatos módon, nem a rendőrséghez lojálisak, hanem a saját hálózataikhoz. Ezt a megállapítást támasztja alá a Rendőrtisztviselői Főiskola és

a Delaware-i Egyetem kutatóinak 1998-ban végzett közös vizsgálata. A rendőri korrupciót nemzetközi összehasonlításban elemző kérdőíves kutatás megállapította, hogy a magyar rendőrök jóval kevésbé hajlamosak feljelentést tenni rendőri korrupció észlelése esetén, mint mondjuk az Egyesült Államok hasonló beosztású rendőrei. A tanulmány azonban leszögezi, hogy „*a magyar alacsony jelentési hajlandósági adatok sem azt támasztják alá, hogy a rendőrök tolerálják a korrupciót, hanem azt, hogy a formális kontrollnál nagyobb jelentőséget tulajdonítanak az informális kontrollnak*”².

A rendőrségen belüli informális, ismeretségi hálózatok kicsiben ugyanúgy működnek, mint a társadalomban. Azzal a különbséggel, hogy itt a „hat lépés szabály” helyett a „két lépés szabály” érvényesül, vagyis bárkihez el lehet jutni két lépésből. Ez azt jelenti, hogy mindenki ismer mindenkit, vagy előbb-utóbb mindenki ismerni fog mindenkit. A rendőrség nagyon belterjes szervezet, ennek minden jó és rossz oldalával. Ha sikerül egy rendőrt korrumpálni, ez a rendőr kapcsolatot teremthet bármely szakterülettel.

A rendőrök között kialakult egy olyan *életérzés*, hogy a társadalom túlnyomó része nem bízik bennük, sokan ellenségként tekintenek rájuk.

„A Rendőrség társadalmi elfogadottságát általánosságban alacsony szintűnek tartják, a média szerepe nagy a negatív megítélések kialakulásában. *Nincs tekintélye, eszközei a rendőrnek, nem hatóságpartiak a jogszabályok, a rendőr elleni támadásnak nincs retorziója. A vélemények szerint az állampolgárok egyre gyengébbnek látják a Rendőrséget, a bíróság sokszor olyan ítéletet hoz, ami miatt a Rendőrség tűnik tehetetlennek.*”³

A Tárki 2011-ben a honlapján közzétett egy felmérést⁴, e szerint összességében a 0–10 közötti skálán a magyar lakosság átlagosan öt pont körülire értékeli a rendőrségbe vetett bizalom kérdését. Ez meglehetősen alacsony. Ezen túlmenően a rendőrök jól látják a társadalomban fennálló különböző szintű visszaéléseket, ezért nehezebben tolerálják a társadalom rájuk vonatkozó erkölcsi kívánalmait.

Krémer Ferenc azt is vizsgálta, hogy létezik-e Magyarországon *rendőri szubkultúra*⁵. Arra a megállapításra jutott, hogy „*a magyar rendőrök amerikai kollégáikhoz hasonlóan ellenségesnek érzékelik az őket körülvevő világot. Nagy vonalakban azt lehet mondani, hogy hiányolják a társadalomból a ren-*

2 Krémer Ferenc: A romlás mértéke. Összehasonlító vizsgálat a korrupció témakörében. Belügyi Szemle, 2000/2.

3 Szeles Erika: Szervezeti diagnózis vizsgálat. Összefoglaló jelentés, 2009

4 <http://www.tarki.hu/hu/news/2011/kitekint/20110822.html>

5 Krémer Ferenc: A rendőri korrupció néhány sajátossága. Belügyi Szemle, 1999/10.

det és a tekintélytiszteletet, véleményük szerint a polgárok lenézik a rendőrt, és nem segítik a munkáját, a sajtó pedig leginkább a rendőrökre rossz fényt vető hírekkel áll az olvasók elé.”

Az előbbi jelenséget erősíti, hogy szinte folyamatosak az átszervezések, leépítések, a nyugdíjjogosultságokat is szűkítő kormányzati lépések: az az érzés vált uralkodóvá, mintha a kormányzat is cserbenhagyta volna a hivatásos állományú rendőröket. A rendőrök sok esetben nem csupán a bűnözők ellen harcolnak, hanem egy nagyrészt sajnálatosan ellenséges társadalomban a leépítések, átszervezések és a szűkös költségvetés miatt sok esetben egymást is riválisnak tekintik, de legalábbis helyezkedniük, taktikázniuk kell.

„Megjelennek ellenérdekeltségek a szervezetben, leginkább az erőforrások megszerzésére irányulóan, mivel hiánygazdálkodás van, egymás rovására lehet csak előbbre jutni, az erős gazdasági megszorítások konfliktusokat teremtenek a szakterületek között.”⁶

„A középvezetők szerint gyakran változik a különböző tevékenységek prioritása. A végrehajtói állomány megítélése szerint a vezetés által megfogalmazott célok sokszor homályosak és érthetetlenek számukra, ez különösen a rendészeti szakterület munkatársainál fogalmazódik meg, és a szervezeti hierarchiában lefelé haladva, egyre inkább jellemző, leginkább az őrsőkön.”⁷

Az a szervezet, amelyik a folyamatos átszervezés állapotában van, semmilyen téren nem tud kiemelkedő teljesítményt elérni. Sőt, a szakirodalom szerint jobban ki van téve a korrupciós kockázatnak. A holland számvevőszék és az Állami Számvevőszék közös tanulmánya⁸ öt olyan tényezőt sorolt fel, amely növeli a korrupciós veszélyeztetettséget. Ezek: a *komplexitás, a változások/dinamikák, a vezetés, a személyzet és a probléma háttere*. A változások/dinamikák – tehát a leépítések, új szervezeti elemek rapid kialakítása, jogszabályi környezet gyors változása – a veszélyeztetettséget növelő tényezők közé tartoznak.

Ehhez kapcsolódik, de talán az első helyen kellett volna kiemelni: az a szervezet, amelyik nem határozza meg saját maga számára hosszú távú céljait, kiemelt feladatait, a saját állományának is csak ad hoc jellegű célokat tud közvetíteni – ez a bizonytalanságérzetet is növeli, és az integritás ellen hat.

⁶ Szeles Erika: i. m.

⁷ Uo.

⁸ Hans Benner – Diny van Est – Ina de Haan – Juul Vos-Schellekens – Báger Gusztáv – Pulay Gyula – Korbuly Andrea: Korrupciós kockázatok feltérképezése Magyarországon. A Twinning Light projekt zárójelentése (tanulmány). Budapest, 2008. április 25.

<http://www.asz.hu/modszertan/a-twinning-light-projekt-zaro-jelentese/twinning-light-zaro-jelentese.pdf>

Ha azt hisszük, hogy ezt csak az íróasztal mögött képzelik fontosnak a tanulmányírók, íme, cáfolatként egy empirikus⁹ kérdőíves felmérés vonatkozó megállapításai¹⁰: „Hiányzik a kormányzati rendészeti stratégia, és nincs olyan rendőrszakmai stratégia *sem kidolgozva, amely az állomány számára irányvonalat adna a szervezeti célok megvalósításához, és a megfelelő feltételrendszer is hozzárendelné a végrehajtáshoz.*”

A rendőrség tagjai értelemszerűen elsődlegesen a saját helyzetüket védik, arról tájékozódnak. A kialakult társadalmi közegben pedig elődlegesen nem a rendőrséghez, mint szervezethez lojálisak, hanem a saját hálózataikhoz, amely benntarthatja vagy továbbsegítheti őket. A hivatalos etikai kódex helyett a rendőröknek „láthatatlan erkölcsi kódexük” van, zárnak a kívül állók ellenében.¹¹ Ezek a hálózatok a volt/jelenlegi kollégákból, volt/jelenlegi főnökökből, bármilyen szintű rendőriskolai társakból állnak. Természetesen ez önmagában még nem büntetendő. Büntetendővé akkor válik, ha például korrupcióra használják ezeket a hálózatokat.

A rendőri korrupció tipizálása

A szakirodalom négyféle korrupciós vonulatot tárt fel¹². A *rohadt almák* a szervezeten belül elszórtan, elszigetelten megvalósuló korrupciós jelenségek vonulata. *Rohadt kosarakról* akkor beszélünk, ha egyes csoportok a rendszeren belül együttműködve, egymás tevékenységéről tudva cselekszenek. *Tömeges korrupcióról* akkor lehet beszélni, ha egyes szakterületeken elharapódzott a korrupció, és már nem csupán elszigetelt egyéni vagy csoportos bűnözésről van szó. *Totális korrupció* akkor valósul meg, ha már szinte minden területen eluralkodott mondjuk a csúszópénz elfogadása, a rendszer működése a korrupció elfogadásán, kikövetelésén alapul, és ez az attitűd a társadalmi praxisba is beépült.

A korrupciós formákat a szakirodalom szintén négy csoportba osztotta: a *hatalmi korrupció*, a *protekciónizmus/haszonszerzés*, az *alkalmi lopások bűncselekmény helyszínén és a jogellenes tevékenység fedezése, védelme*. Mindezek olyan formák, amelyek gyakoriságuk és jellemző sajátosságaik nyomán egy bűncselekmény-elkövetési halmazt alkotnak.

⁹ A vizsgálatban 4657-en vettek részt.

¹⁰ Szeles Erika: i. m.

¹¹ Az angolszász szakirodalom ezt a jelenséget a *Blue Code of Silence* kifejezéssel írja le.

¹² Krémer Ferenc: A rendőri szubkultúra és a korrupció néhány problémája. Belügyi Szemle, 1998/10.

Rendőri korrupció a számok tükrében, okok és következtetések

Az olvasó valószínűleg megdöbben a *táblázat* olvasásakor. A jogerősen lezárt büntetőügyek adatainak vizsgálatából az derül ki, hogy a korrupciós bűncselekmények körülbelül tíz százalékát a bűn üldözésére felkent szervezet, a rendőrség tagjai követik el. Ez az arány nem csupán egy-két évben, hanem tendenciaszerűen érvényesül.

Táblázat

Korrupciós és rendőri korrupciós bűncselekmények

év	Ismert korrupciós bűncselekmény	Rendőri korrupció	Arány (%)
2003	783	65	8,3
2004	605	70	11,6
2005	958	60	6,3
2006	480	24	5,0
2007	350	33	9,4
2008	541	51	9,4
2009	964	31	3,2
2010	482	59	12,2

Forrás: Legfőbb Ügyészség

Mi lehet ennek a megdöbbentő jelenségnek az oka? Hiszen a hivatali korrupció speciális, talán legveszélyesebb formája a rendőri korrupció. Ebben az esetben magának az állami közhatalomnak a képviselői, a közbiztonság fenntartásáért felelős közhivatalnokok, az állam büntetőjogi igényének érvényesítői keverednek bűnbe.

Ha a jelenség elharapódzik, általánossá válik, akár odáig vezethet, hogy az állampolgár nem akar, vagy nem mer rendőrhöz fordulni, mert adott esetben jobban fél tőle, mint a bűnözőktől.¹³

Ugyanez az általános bizalmatlanság akkor is kialakulhat, ha a közéletet jellemző általános korrupciós helyzet nem ilyen súlyos ugyan, de bármely politikai erő – annak érdekében, hogy saját politikai befolyását növelje – ezt a képet festi. Azt sugallja, hogy politikai értelemben vett államhatalmi ágak függetlensége nem érvényesül, mert a hatalom gyakorlói direkt politikai célokra használják a rendőrséget.

¹³ Francis Fukuyama: *Bizalom*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2007. A könyvben a társadalom működéséhez szükséges kooperációs szinteket elemző részek rendkívül tanulságosak a témánk szempontjából.

Felvetődik a kérdés: van-e valami speciális oka annak, hogy a rendőri korrupció ennyire elterjedt?

Finszter Géza és munkatársai szerint¹⁴ „vannak a rendészetnek vannak olyan általános vonásai, amelyek a korrupcióra különösen fogékonyá teszik a közbiztonság és a bűnüldözés szolgálatában álló szervezeteket.

Ezek sorában említést érdemel

- a bűnüldöző munkának az a sajátossága, hogy közvetlenül és széles felületen érintkezik a bűn világával;*
- a megtévesztésre és a hamis látszat keltésére alapozott titkosszolgálati módszerek alkalmazása, amelyeknek bizalmas jellege kizárja a hatékony külső kontrollokat;*
- a rendészeti intézkedések szükségletének előre nem tervezhető, váratlan jellege, az első beavatkozó szerepe és a nagyfokú mérlegelési szabadság a szükséges intézkedés megválasztásában;*
- a hatósági erőszak monopolizáltsága a hatósági jogviszonyok alá-fölérendeltségi jellemzője és az ügyfél kiszolgáltatottsága;*
- a szigorú szolgálati rend és a szervi működés szabályozottságának valamint az intézkedési helyzetek szabályozatlanságának és a hatósági szerepben fellépő beosztott önállóságának az ellentmondása;*
- a rendészet szakmává alakulásának az útjában tornyosuló nehézségek;*
- a szakmai etika kialakításának és elfogadtatásának akadályai;*
- a rendészeti ágazat anyagi nehézségei a gazdálkodás ellentmondásai és az alacsony fizetések;*
- a rendvédelmi testületek zártsága a civil kontroll hiánya a beosztottak korlátozott jogai lemondás a piacgazdaság kínálta lehetőségekről;*
- szolgálati helyzetek amelyekben érdekazonosság alakulhat ki az aktív és a passzív vesztegetők között;*
- a testületi szolidaritás védelme és a jogsértések sajátos értelmezése a törvényesség és az eredményesség ellentmondása.”*

Rendőri korrupció szolgálati ágak szerint – néhány példa

Tevékenységük eltérő jellege folytán az egyes szolgálati ágakra más és más elkövetési magatartások jellemzők. Ezekről a feltárt esetek nyújthatnak infor-

¹⁴ Finszter Géza – Tilki Katalin – Nagy László: Esettanulmányok jogerős ítélettel zárult vesztegetési ügyekről. Gallup Monitor, 2000. november.
http://www.gallup.hu/gallup/monitor/elemzes/001108_0eset.html

mációt. A jogerősen lezárult büntetőeljárások elemzése nagyon sok hasznos információt nyújthat azokról a körülményekről, hiányosságokról, esetleg parancsnoki mulasztásokról, amelyek lehetővé tették a bűncselekmények elkövetését. A vesztegetési bűnügyek tapasztalatai azt mutatják, hogy a korrupcióveszély akkor alakul ki, ha a hivatali eljárásban olyan kölcsönös érdekek találkoznak, amelyeket csak bűnös úton lehet kielégíteni. A vesztegetési bűncselekmények felfoghatók olyan illegális jogügyletként, amikor is a kereslet és a kínálat a piac szabályai szerint találkozik.

Sárközi Ferenc 1999-ben publikált tanulmányában¹⁵ összegyűjtötte azokat az elkövetési magatartásokat, amelyekkel rendőri vezetői pályafutása alatt a rendőri korrupció tárgykörében találkozott. Érdemes ezek közül néhány jellemző elkövetési magatartás rövid leírását bemutatni.

A bűnügyi szolgálat körében előforduló esetek

A bűnügyi nyomozó által a folyamatban lévő büntetőeljárás iratokba betekintés engedélyezése jogosulatlanok számára ellenszolgáltatás fejében.

A titkos információgyűjtéssel összefüggő gazdálkodási szabályokkal való visszaélés oly módon, hogy a már máshonnan ismertté vált információ ellenértékéért ismerősnek kifizetést teljesít, majd abból részesedik.

A gépjárműkörözésben feltüntetett rendszám kivonása a körözésből az arra jogosult nevének aláhamisításával a további bűncselekmény elkövetésének megkönnyítése céljából.

Az igazgatásrendszerten regisztrált jellemző esetek

Szabálysértési előadó a tárgyalás megtartása nélkül kiszabott bírság összegét csökkenti ellenszolgáltatás fejében.

A szükséges feltételek hiánya ellenére fegyvertartási engedély jogszerűtlen kiadása anyagiakért cserébe.

A közlekedésrendészeti és a közrendvédelmi szolgálatoknál előforduló esetek

Közterületen az igazoltatás jogkövetkezményeitől való eltekintés pénz ellenében.

¹⁵ Sárközi Ferenc: Korrupció a rendőrségnél. Belügyi Közlöny, 1999/10.

Közúti ellenőrzés során az ittas járművezetők vérvételre történő előállításának mellőzése jogtalan előnyért.

Közterületen a helyszíni bírságotással kapcsolatos visszaélések egész sora.

Közúti ellenőrzés során szabálytalanság észlelése esetén a szállított áru egy részének kikövetelése.

Saját névre címzett boríték a vesztegetési pénz postára adása céljából, így elkerülendő az ellenőrzést.

Útlevelek utaztatása – a ki- és a beléptetések bepecsételése az útlevelebe a külföldi állampolgár tartózkodási engedélyének a meghosszabbításához.

A korrupció formái rendkívül szerteágazók a rendőrségen. A Nemzeti Védelmi Szolgálat munkatársai és a belső ellenőrzési szolgálatok munkatársai mindenesetre haszonnal forgathatják az említett cikket, hiszen a jelen dolgozatban felsorolt tényállások csak a töredékét teszik ki az idézett tanulmányban felsorolt (jog)eseteknek.

Integritásalapú megközelítés

Dolgozatom következő részében arra a tendenciára kívánom felhívni a figyelmet, hogy a nemzetközi gyakorlat a korrupcióellenes küzdelemben hangsúlyeltolódást mutat: az egyes szervezetek és személyek integritásának a megteremtésére és támogatására tevődött át a hangsúly a (büntető)jogi kemény eszközök alkalmazása helyett/mellett. Meggyőződésem szerint a rendőri korrupció elleni küzdelemben hatásos lehet ez a fajta szemléletváltás.

De mi az az integritás?

Az integritás a latin *integer* melléknévből származik (teljes, ép, érintetlen), a „teljesség” belső érzése, amely a személyiség olyan tulajdonságaiból ered, mint az őszinteség és a következetesség. Így általában azokról tartjuk, hogy „integritásuk van”, akik az általuk követett értékek, hit és elvek szerint viselkednek.

A nyugati etikában az integritásra sok esetben a kétszínűség ellentétéként tekintenek, ebben az értelemben a belső integritás erény, amely egyértelművé teszi, hogy a nyilvánvalóan egymással ütköző értékeket valló felek felelősek a nézetkülönbségekért, és változtatniuk kell nézőpontjukon.

16 Szeles Erika: i. m.

17 Hans Benner – Diny van Est – Ina de Haan – Juul Vos-Schellekens – Báger Gusztáv – Pulay Gyula – Korbuly Andrea: i. m.

A Transparency International egyszerűsített nyelvi útmutatója szerint az integritás „az egyének és intézmények által alkalmazott erkölcsi és etikai elvekkel, illetve elvárásokkal összhangban lévő magatartások és lépések összessége, amelyek gátat szabnak a korrupciónak”.

A helyes erkölcsi elvek átadásához, a bonyolult korrupciós helyzetek kezeléséhez a vezetők iránymutatása is szükséges. Ha van olyan vezetői állomány, amelyik erre alkalmas...

„Az elvárások közvetítésében nehézséget okoz, hogy a szervezetből hiányzik az a generáció, akik a fiatalok felé hitelesen tudnák közvetíteni a szakmai elvárásokat, és át tudnák adni a szakmai tapasztalataikat a pályakezdőknek. Az alparancsnoki állomány sok esetben nem tudja a felsővezetés által megfogalmazott elvárásokat közvetíteni a végrehajtó állomány felé.”¹⁶

Az integritásirányítási rendszerek a kockázatok beazonosításán, kockázatelemzésen alapulnak.¹⁷ A veszélyeztetett területeken azokat a területeket értjük, amelyeken a kockázatok nagyobb valószínűséggel lépnek fel. Egy szervezet tevékenységében rejlő veszélyeztetettség és a veszélyeztetettséget növelő körülmények együtt alkotják az adott szervezet, intézmény vagy folyamat veszélyeztetettségi profilját. A veszélyeztetett területek kezelésére integritásirányítási rendszert kell kidolgozni.

E rendszer fejlettségi szintjétől függ, hogy a szervezet jobban vagy kevésbé áll ellen a felmerülő veszélytényezőknek. Egy komplex elemzés a következőket foglalja magában:

- a szervezet veszélyeztetettségének elemzése;
- a szervezet integritásirányítási rendszerének elemzése;
- sajátos kockázatok elemzése;
- a sajátos kockázatok enyhítésének eszközei, lehetséges intézkedések.

A veszélyeztetettség értékelésének sajátos módszertana van. Először az értékelt szervezet, a végzett tevékenység folyamatait kell feltérképezni. Azután a veszélyeztetett területeket kell értékelni, meg kell állapítani, hogy mely területeken van kitéve a szervezet az integritással kapcsolatos szabályszegéseknek.

Az ellenálló képesség fejlettségének az értékelése során az összes terület intézkedéscsomagjának a (számszerűsített) értékelését kell elvégezni.

Ezután következik az eltéréselemzés: egyensúly van-e a veszélyeztetett folyamatok és az ellenálló képesség (integritásirányítási rendszer fejlettsége) között. Ezután lehet javaslatokat tenni a kontrollok erősítésére.

Azt gondolom, hogy az integritásirányítási rendszer a rendőri szervezetek és a rendőrség egésze tekintetében is alkalmazható, a rendszer kialakítása hatékonyabb ellenőrzési és megelőzési eszközöket kínálhat a jelenlegi ad hoc intézkedésekkel szemben.

IRODALOM

Bendzsák Katalin et al. (szerk.): Küzdelem a rendőri korrupció ellen. Rendészeti Kutatók Egyesülete, Telki, 2000

Czakó Gábor: Bűnállam. *Kortárs*, 1997/3.

Finszter Géza – Tilki Katalin – Nagy László: Esettanulmányok jogerős ítélettel zárult vesztegetési ügyekről. *Gallup Monitor*, 2000. november
http://www.gallup.hu/gallup/monitor/elemzes/001108_0eset.html

Gombár Csaba – Hankiss Elemér – Lengyel László – Volosin Hédi (szerk.): Írások a korrupcióról. Helikon-Korridor, Budapest, 1998

Kertész Imre: A korrupció ellen – büntetőjogi eszközökkel. Ausztria korrupció-ellenes törvényeiről. *Magyar Jog*, 1995/6.

Kránitz Mariann: Korrupció Magyarországon. *Kapu*, 1996/4.

Kránitz Mariann: A korrupcióról kicsit másként. *Valóság*, 1998/5.

Krémer Ferenc: A rendőrségi korrupció néhány sajátossága. *Belügyi Szemle*, 1999/10.

Krémer Ferenc: A romlás mértéke. Összehasonlító vizsgálat a korrupció témakörében. *Belügyi Szemle*, 2000/2.

Priester, Karin: A korrupció diszkrét bája. *Európai Szemle*, 1996/2.

Sárközi Ferenc: Korrupció a rendőrségnél. *Belügyi Szemle*, 1999/10.

Szalai Erzsébet: A bűnbakképzés anatómiája. *Mozgó Világ*, 1997/1.

Vásárhelyi Mária: A korrupció a közgondolkodásban. *Szociológiai Szemle*, 1998/5.

**FOGARASI MIHÁLY – KOVÁCS ISTVÁN –
SZEDLÁK PÉTER**

A résztvevők valósága:
2006. szeptember 18., október 23.

I. rész¹

A tanulmány két, egymástól függetlenül elvégzett vizsgálat eredményeit mutatja be. Az első kutatás a 2006. szeptember 18-án, az MTV székházánál történő összecsapásokban érintett rendőrök történeteikről alkotott társas reprezentációit (I. rész), míg a második a 2006. október 23-i események civil és rendőri résztvevőinek szociális reprezentációit tárta fel (II. rész). Összefoglaljuk a két, önálló vizsgálat eredményeit, és összevetjük egymással a szeptemberi és az októberi események valóságkonstrukcióit.

A történetek értelmezését sokszor és sokféleképpen kísérelték meg. Jelen kutatás eredményein keresztül az eseményekben közvetlenül érintettek saját valóságértelmezéseit ismerhetjük meg. Azokat a valóságokat, amelyek szociális konstrukció révén jöttek létre.

Az eljárás

A 2006. szeptember 18-i események kapcsán a ténylegesen bevetett rendőri erők tagjaiból (*aktív csoport*, N = 14); valamint a helyszínen a tartalék szerepét betöltő állomány tagjaiból (*inaktív csoport*, N = 8) állítottunk össze egy vizsgálati csoportot. Az október 23-i történések szociális reprezentációit a bevetett rendőrökből (*rendőri csoport*, N = 10) és a tiltakozó civil személyekből (*civil csoport*, N = 10) összeállított mintán vizsgáltuk.

A félig strukturált interjútechnikát alkalmaztuk. Az interjúk vezérfonalát alkotó tematikus csomópontok: mi, hogyan és miért történt, az interjúalanyok reflexiói önmagukra, a helyzetre, valamint annak szereplőire.

A szövegeket a szekvenciális-transzformatív modell segítségével elemeztük. A kvalitatív szövegelemzésen belül a tematikus elemzés technikáját

¹ A tanulmány befejező része a Belügyi Szemle szeptemberi számában jelenik meg.

használtuk. A „része valaminek” logikai összefüggések kódolása pedig lehetővé tette, hogy a kódok által azonosított elemi tematikus egységek adott esetben hierarchikusan egymásra épülő jelentésegységekbe, jelentésmezőkbe tömörüljenek.

Eredmények

A négy vizsgálati csoport szociálisreprezentáció-struktúrájának és azok összetevőinek részletes ismertetésére (terjedelmi korlátok miatt) itt nem térhetünk ki. A legfontosabb eredmények:

Az *aktív csoport* szerint a székház védelméhez szükséges feltételek mindegyike hiányzott vagy elégtelennek bizonyult. Megítélésük szerint a rendőrség mint intézmény cserbenhagyta őket.

Az *inaktív csoport* önmagát a remény letéteményeseként; a történeteket igazságtalanságként reprezentálja.

Az október 23-i események néhány fontos szociális konstruktuma: míg a rendőrök magukra mint bosszú motiválta fizikai agressziót alkalmazó sokaságra gondolnak, addig a civilek a rendőröket döntően verbális agresszoroknak tartják. A *civil csoport* a saját fizikai agressziójáról sokkal szélesebb körben alkotott társas konstruktumot, mint a rendőrök tettlegességéről.

Az összecsapások okairól: mindkét csoportban megjelenik az „őszödi beszéd” hatása; a *rendőri csoport* kiemeli az akkori ellenzék, a *civil csoport* az akkori kormánypolitika szerepét.

Az események céljáról: a civilek és a rendőrök szerint is puccskísérlet zajlott le.

A történetek kapcsán civilek és rendőrök egyaránt elégedetlenek és csalódottak.

A címben jelzett időpontokban két olyan, jól ismert, csapaterős rendőrségi beavatkozást megkövetelő tömegmegmozdulásra került sor, amelyek sokfelé ágazó hatásai és következményei, bizvást mondhatjuk, hogy napjainkig is tetten érhetőek. Mind a szeptember 18-án, az esti órákban a Magyar Televízió Szabadság téri székházánál, mind az október 23-i, szinte a Budapest egész belső területére kiterjedő, a rendőri erők és a tiltakozó civilek között lezajló drámai események azonnal széles körű érdeklődést váltottak ki a társadalom széles spektrumában. A történetek értelmezését bel- és külföldön, az ország polgárainak kisebb-nagyobb csoportjaiban, a média felületein, polito-

lógusok és politikusok, társadalomkutatók és jogászok, közemberek és hivatalos jelentések összeállítói² sokszor és sokféleképpen kísérelték meg.

Az utóbb hivatkozott elemzések és az azok nyomán megszületett állásfoglalások az emberi gondolkodás azon logikai, paradigmatis formájának szabályszerűségeit követik³, amelyek az oksági összefüggéseket az ok-okozat logikai viszonyrendszeren belül munkálják ki. Tanulmányunk ezzel szemben olyan, a vizsgálni kívánt történésekről beszámoló interjúszövegek feldolgozásán alapul, amelyek az emberi gondolkodás másik, hétköznapiabb formájának a termékei. Nevezetesen, az interjúalanyok a narratív, történetkonstrukción nyugvó, Bruner⁴ által elbeszélő gondolkodásmódnak nevezett metódus használata révén meséltek a kérdéses eseményekről. A valóság feltárásában mindkét gondolkodásformának megvan a maga jelentősége és haszna: míg a logikai-tudományos forma általános érvényű igazságok felmutatására vállalkozhat, addig a narratív gondolkodásmód az elbeszélte történetbe ágyazott igazságot valóságként megélő sokaság „helyileg” érvényes, partikuláris igazságainak konstruktumait hozza létre⁵.

Megítélésünk szerint, amennyiben igazán a mélyére szeretnénk hatolni valamely társas jelenségnek, le akarjuk írni annak mibenlétét, szerkezetét és funkcionális jellegzetességeit, dinamikáját, akkor a legjobb, amit tehetünk, ha a vizsgálandó jelenség létrehozatalában *közvetlenül érintettek, a résztvevők körében élő, létező saját valóságértelmezéseit* ismerjük meg, a belső világukat, a belnézetet. Azt a valóságot, azt a realitást, amely a célba vett társas közeg(ek)ben úgynevezett szociális konstrukció révén jött létre és ott érvényes. Ekképpen „mi” – alkalmasint kívülálló – is megtudhatjuk, hogy az érintettek számára mit jelent a vizsgálandó szociális jelenségkör. Melyek

2 Például Papp Károly – Halmosi Zsolt – Magyar István – Orbán Péter: Jelentés a Budapesten 2006. október 22-én 00.00 óra és 2006. október 25-én 00.00 óra között történt eseményekkel kapcsolatos rendőri tevékenység kivizsgálásáról. Budapest, 2007; Csepeli György – Gönczöl Katalin – Györgyi Kálmán – Halmi Gábor – Kacziba Antal – Ormos Mária – Pataki Ferenc – Tóth Judit – Vörösmarti Mihály: Vizsgálati jelentés a 2006. szeptember-októberi fővárosi demonstrációkkal, utcai rendezvényekkel és rendfenntartó intézkedésekkel kapcsolatos eseményekről. Budapest, 2007; Gaudi-Nagy Tamás – Horváth Attila: Civil Jogász Bizottság jelentése a 2006. szeptemberi-októberi emberi jogi jogsértésekről. Kairosz Kiadó, Budapest, 2007; Bodoky Tamás: Túlkapások. Elektromédia Kft., Budapest, 2008; Dr. Balsai István, a 2006-os őszi erőszakos rendőri fellépést vizsgáló miniszterelnöki megbízott jelentése. Budapest, 2011; Debreczeni József: A 2006-os őszi. Biber Kiadó, Miskolc, 2012

3 Jerome Bruner: A gondolkodás két formája. In: László János – Thomka Beáta (szerk.): Narratív pszichológia. Kijarat, Budapest, 2001 [Narratívák 5.]

4 Uo.

5 László János: Szociális reprezentáció és narrativitás I. A társas tudás reprezentációjának elmélete. Pszichológia, 1998/2., 115–137. o.

és milyenek az ő valóságai a feltárni kívánt társas jelenség kapcsán. Ezek és csakis ezek a valóságok jelölik ki azt a keretet, amelyhez alkalmazkodnak, viszonyulnak, amely érzelmeket és döntéseket generálhat, amely adott esetben az emberi viszonylatok sokféleségét alakíthatja. Éppen ezért, ha további, érdemi információkhoz akarunk jutni – esetünkben a 2006 őszi lezajló két, kitüntetett jelentőséggel bíró tömegmozdulásról –, akkor a kutatói feladat az abban részt vevő, érintett csoportok körében a tagok közt megosztottan létező, az események jelentéseit megragadó, ekképpen azoknak értelmet adó entitások felderítése.

Így eljárva a megismerni szándékozott valóságról felsejlő kép *valóság*hű lesz (lehet), mivel a tartalmat, az értelmet, a szemantikát nem az óhatatlanul a kívülálló pozícióját betöltő kutató, hanem a vizsgálatba vont érintettek teszik hozzá a kutatók által körvonalaiban csak lazán megjelölt fogalmi kerethez.⁶

A józan ész, a köznapi gondolkodás számára minden bizonnyal különösnek, sőt, netán egyenesen bizarrnak tűnhet az az állítás, miszerint az emberi élettel összefüggő dolgok, események – az úgynevezett szociális világ elemei – nem a tudatunktól függetlenül létező, tehát önmagukban álló, meghatározott jelentéssel bíró entitások, hanem mi, emberek „hozzuk létre” az emberi/*társadalmi valóságunkat* alkotó jelenségeket.⁷

Az a fizikai/anyagi értelemben szemlélve egy és ugyanazon esemény (vagy eseménysorozat), amit „ténynek”, „objektív” létezőnek szokás elismerni, valójában más és más jelentést hordozhat az emberek számára. Például arra a sokszor nyilvánvalónak tűnő jellege miatt fel sem tett kérdésre, hogy „mi ez a dolog, mi ez az esemény?”, lesznek, akik határozottan azt válaszolják: gyilkosság, és lesznek, akiknek szemében ugyanez egyértelműen jogos önvédelemnek számít. Más helyzetre vonatkoztatva: lesznek, akik (bizonyos) történeteket dicső hőstettnek látnak, megint mások háborús – esetleg emberiesség elleni, megbocsáthatatlan – bűnként értelmezik. Bármit jelentsen is „valami” az emberek valamekkora körében, csoportjában, az *a jelentés képezi számukra a tényt* és ezen keresztül *valóságuk egy szeletét*. Ebben az összefüggésben elgondolva tehát a szociális, emberi világ kapcsán nem beszélhetünk „a” tényről, „az” egyedüli, „az” objektíven létező valóságeleméről, hanem csak a mi magunk által, magunk közt kimunkált, megalkotott – konstruált – tényekről, és bármily furcsának hasson is, *konstruált szociális valóságokról*. Persze le-

⁶ Fogarasi Mihály: A rendőri visszaélések szociális reprezentációi I. *Pszichológia*, 2004/1., 75–107. o.

⁷ Például Jerome Bruner: i. m.; Jerome Bruner – Joan Luciarelló: Monologue as narrative recreation of the world. In: Katherine Nelson (ed.): *Narratives from the Crib*. Harvard University Press, Cambridge, 1989

hetnek és bizonyára vannak is olyan jelentések, amelyekben az emberiség egésze, de legalábbis többsége osztozik: egyfajta globális közvélekedést, közösen vallott valóság-összetevőt megtestesítve. A lényeg mégis: a világ dolgait nem reprodukáljuk magunkban és magunk közt, hanem konstruáljuk – megalkotjuk –, létrehozuk a szociális világ dolgait, eseményeit⁸.

Amint azt másutt már kifejtettük⁹, tisztában vagyunk azzal, hogy zavarba ejtő lehet, amikor is adott entitást (itt: a kutatás tárgyául szolgáló eseményeket) és adott reprezentációegyüttest (itt: az eseményekkel összefüggésben álló úgynevezett szociális reprezentációkat) egymással azonosként, ha tetszik, egymás szinonimájaként fogjuk fel (esetünkben a szeptemberi és októberi történéseket *mint* szociális reprezentációkat). Az – esetleges – zavar feloldása érdekében *Wagner*¹⁰ megfontolásait hívjuk segítségül. A szerző éles különbséget tesz a világ azon eseményei és dolgai közt, amelyek egyfelől az emberek egyes csoportjai által nem nevesítettek, nem került sor jellemzők attribúciójára és ezen keresztül az adott entitás valamely sajátosságokkal történő felruházására, valamint – az előbbiekből is következően – az érintett személyek nincsenek abban a helyzetben, hogy diskurzust folytassanak a kérdéses jelenségről, dologról, még ha az egyébként jelentős hatást gyakorol is az életükre¹¹. *Wagner* a valóság e tartományába tartozó entitásokat „valamik”-nek nevezi¹². Ugyanakkor a még illetékesen definiálatlan „valamik”-re irányuló összehangolt interakciók formáját öltő diskurzusok és cselekvések révén az emberek kisebb-nagyobb csoportjai és közösségei létrehozzák, megkonstruálják az immáron ismerőssé tett szociális tárgyak világát¹³. „*Az emberi cselekvés meghúzza a határt a »valamik világa« és az »ismerőssé tett (domesticated) tárgyak világa« között*”¹⁴. Ennélfogva valamely szociális reprezentáció nem pusztán adott csoporthoz, populációhoz tartozó emberek között megosztott mentális tartalom, „[...] *de alapvetően szintűgy beszélgetés és cselekvés [...] is*”¹⁵.

Az előbbi megfontolások alapján reméljük, elfogadható lesz az a vélekedésünk, amely szerint kutatásunk nem a vizsgálatunk tárgyául szolgáló ese-

8 Fogarasi Mihály – Magyar Judit: Induktív és deduktív folyamatok a döntésekben. Rendvédelmi füzetek, 2002/35.

9 Fogarasi Mihály: i. m.

10 Wolfgang Wagner: Social Representations and Beyond: Brute Facts, Symbolic Coping and Domesticated Worlds. Culture and Psychology, vol. 4, no. 3, 1998, pp. 297–329.

11 Uo. 306. o.

12 Uo.

13 Uo. 307. o.

14 Uo., kiemelés az eredetiben.

15 Uo.

ményekről az azokban részt vevő rendőrök és civilek által alkotott szociális reprezentációk elemzését, hanem a szóban forgó események *mint* a résztvevők szociális reprezentációi, más szóval: valóságaik feltárását tekintette feladatának.

Kutatásunk két, egymástól függetlenül végzett vizsgálat eredményeire épül. Az első vizsgálat a 2006. szeptember 18-án, az MTV székházánál történő összecsapásokban érintett rendőrök társas reprezentációit, míg a második a 2006. október 23-i, sokat vitatott eseményeket mint a civil és rendőri résztvevők szociális reprezentációit tárta fel. Tanulmányunk első részében a mindkét vizsgálatban alkalmazott metódust, továbbá az MTV-székház körüli fejleményekre vonatkozó kutatás eredményeit mutatjuk be. A második részben a 2006. október 23-ával kapcsolatban kapott eredmények elemzését végezzük el, valamint, ahol lehetőség nyílik rá, összevetjük egymással a szeptemberi és az októberi események valóságkonstrukcióit.

Eljárás

A minták

A 2006. szeptember 18-i, az MTV-székháznál lezajló események kapcsán a ténylegesen bevetett rendőri erők tagjaiból; valamint a helyszínen a tartalék szerepét betöltő állomány tagjaiból (2010-ben) állítottunk össze egy-egy vizsgálati csoportot. Az előbbiekre a továbbiakban mint *aktív vizsgálati csoportra* (N = 14), az utóbbiakra mint *inaktív vizsgálati csoportra* (N = 8) hivatkozunk. A csoportok kialakítása az úgynevezett hólabda-metódust követve történt.

A 2006. október 23-i történések szociális reprezentációit (2012 folyamán) szintén két, független vizsgálati csoporttól kapott interjúszövegek elemzése segítségével tártuk fel. A csapaterős rendőri tevékenységben részt vevő személyekből a *rendőri* (N = 10); a velük szemben álló polgári személyekből pedig a *civil vizsgálati csoportot* (N = 10) hoztuk létre. Ennek során szintén a hólabda-módszert alkalmaztuk.

A vizsgálati személyek önkéntesen, a kutatás céljáról tájékozottan, anonim vállalták a részvételt.

Az interjú

Az interjúkról magnófelvétel, majd a kazetták tartalmáról szó szerinti átirat készült. Az úgynevezett félig strukturált interjútechnikát alkalmaztuk mind-

két vizsgálatban. Az interjúk vezérfonalát egymással megegyező tematikus csomópontok alkották: az események előzményei, mi, hogyan és miért történt, az interjúalanyok reflexiói önmagukra, a helyzetre, valamint azok szereplőire. E szempontok jelölték ki azt a lazán körvonalazott fogalmi keretet, amelyet aztán maguk az interjúalanyok töltöttek fel jelentéssel, tartalommal.

Az említett tematikus csomópontokhoz kapcsolódó szövegelemek az egyes interjúk menetében eltérő sorrendiségben és terjedelemben bukkantak fel.

A két, egymást kiegészítő kutatásunkból nyert szövegtesteket¹⁶ az úgynevezett szekvenciális-transzformatív modell segítségével elemeztük¹⁷. A modell lényegét *Ehmann* világosan tárja elénk: „[...] az elsődleges cél a szövegelemek nyilvánvalóvá tétele, amennyiben azok az elemzés kiinduló állapotában rejtettek; [...] végcélja pedig az, hogy skálázható pszichológiai változók értékeit azonosítsa”¹⁸. Annak érdekében, hogy a szövegekben megbúvó rejtett jelentéseket – azok eredeti komplexitását és gazdagságát lehetőség szerint mind teljesebben megőrizve – azonosítsuk, a kvalitatív szövegelemzésen belül az úgynevezett tematikus elemzés technikáját használtuk¹⁹. Ennek legfőbb ismervét abban jelölhetjük meg, hogy mindazon szövegelemek, amelyek a szöveg egy adott pontján felismerhető és körülhatárolható tartalmat hordoznak, a jelentést megragadni hivatott hozzárendelt kód segítségével váljanak azonosíthatóvá és összetartozóvá. Valamely, kóddal jelölt jelentést hordozó tematikus egység lehet egy tagmondat, de akár oldalakon keresztül tartó terjedelmes szövegrész is²⁰.

A következőkben a kódoláskor követett szabályokat foglaljuk össze²¹.

Az egyes kódok által lefedett tartalmi kategóriák operacionalizálása – azaz a kódok definiálása – oly módon történt, hogy a különböző kódok egymástól jelentésükben egyértelműen elkülönülő tartalmi kategóriákat jelöljenek (ne legyen átfedés a kódok jelentésmezéjében), továbbá ügyelni kellett arra, hogy ugyanazon tartalmat mindig ugyanaz a kód jelölje.

Az egyes interjúszövegen belül a kódolt elemi tartalmak között a „része valaminek” fogalmi szintű hierarchiát leképező összefüggést is kódoltuk. Jelölése lehetővé tette, hogy a kódok által azonosított elemi tematikus egységek

¹⁶ Az aktív és inaktív csoport interjúit Szedlák Péter, a rendőri és civil csoport interjúit Kovács István vette fel.

¹⁷ Ehmann Bea: A szöveg mélyén. A pszichológiai tartalomelemzés. Új Mandátum Kiadó, Budapest, 2002

¹⁸ Uo. 70. o.

¹⁹ Uo. 49. o.

²⁰ Fogarasi Mihály: i. m.

²¹ Uo.

adott esetben hierarchikusan egymásra épülő jelentésegységekbe, jelentésmezőkbe tömörüljenek. Ezekben az esetekben a jelentési hierarchia legalacsonyabb, elemi szintjétől (kódok) kezdődően az alkalmasint mind szélesebbé és absztraktabbá váló tartalmi csoportokat a kódcsoporthoz szintje, végül a főkód szintje nevesíti. Mindezek szimbolikusan reprezentálják az azonosított jelentések között meghúzódó valóságos alá-fölé rendelési viszonyt. Az egyes kódcsoporthoz „csúcán” elhelyezkedő, egy adott jelentéstartomány egészét kifejező kódcsoporthoz tehát a főkódok utalnak majd. Meglehetősen változatos képet tárhat elénk annak vizsgálata, hogy az egyes elemi tartalmak (kódok) mennyiben válhatnak részeivé a mind szélesebb jelentési tartományokat magukban egyesítő, benne foglaltsági viszonyt megtestesítő egységeknek (a kódcsoporthoz és főkódok egymásra épülő szerkezetének). Találkozhatunk majd olyan elemi tartalmi egységekkel, amelyek jelentésbeli „önállóságukat” megtartva semmilyen nagyobb tartalmi körnek sem alkotói; azaz nem részei egyik kódcsoporthoz vagy főkódnak sem. Az ellenkező póluson helyezkedhetnek el mindazon kódok, amelyek valamely kódcsoporthoz keresztül egyúttal egy főkód jelentési tartományának is összetevői. Előfordulhat az is, hogy a kódolt jelentések egy halmaza nem része egyetlen kódcsoporthoz sem, hanem mintegy közvetlenül jelöli ki egy főkód által körülírt jelentésmező határait.

Az interjúszövegekben rejlő információmennyiség lehetőleg minél teljesebb kibontása érdekében törekedtünk a jelentések finom megkülönböztetésére. Mindez együtt járt meglehetősen sokféle elkülönülő tartalom – és azoknak megfeleltetett kód – meghatározásával. Egyúttal magában hordozta annak kockázatát is, hogy amennyiben a szövegben felbukkanó körülhatárolt tartalom a hozzárendelt kóddal, amely nem más, mint „...*hipotetikus kvalitatív adat...*”²² csak kevés számú személynél jelenik meg, és így nem tükrözi a vizsgált csoportokban létező közvélekedéseket, akkor a kérdéses hipotézist el kell utasítanunk. Ekkor a tartalom inkább az egyéni mentális reprezentáció formáját ölti, semmint valamely közösen birtokolt valóságkonstrukció összetevőjének (szociálisreprezentációalkotó-elemének) bizonyulna.

Adatfeldolgozás

A tematikus egységek interjúként külön-külön elvégzett kódolása, a kódcsoporthoz és/vagy főkódok azonosítása után kiszámoltuk e változók mintáinkon belüli gyakorisági eloszlásait. Mégpedig az úgynevezett nem gyakorisági

²² Ehmann Bea: i. m. 48. o.

elemzőtechnika alkalmazásával, ami azt jelenti, hogy külön-külön mind a négy vizsgálati csoportunk szövegbázisában megvizsgáltuk, hogy a mintákat alkotó személyek közül hánynál jelent meg akárcsak egyetlen alkalommal is a kérdéses változó²³.

A változók és változócsoporthoz azonosítása lehetővé tette, hogy az elemi jelentésekről három különböző szerveződési szinten is megállapíthassuk, vajon azok részei-e valamely vizsgálati csoportunk kutatás során feltárni kívánt társas reprezentációinak, vagy sem. Az ennek érdekében elvégzett, matematikai statisztikai számításokon nyugvó adatfeldolgozást rendre kódszintű, kódcsoporthoz tartozó és főkédszintű elemzésként nevesítettük. A *kódszintű elemzés* során az egyes vizsgálati csoportokhoz köthető kódok összessége jelöli ki az elemzés kontextusát. Mindez azt jelenti, hogy az egyes kódok által lefedett tartalmak társas szintű jelentőségét – a kódok csoporton belüli gyakoriságát – a vizsgált csoporthoz tartozó kódok összességének figyelembevételével állapítjuk meg. A *kódcsoporthoz tartozó elemzés* épp ellenkezőleg, egy adott, jól körülhatárolható, de viszonylag szűk tartalmi körhöz mint egészhez viszonyítja a kódcsoporthoz tartozó kódok statisztikailag értékelhető súlyát, amelyen keresztül eldönthető, vajon a vizsgált kód által azonosított jelentés része-e egy adott kódcsoporthoz tartozó kódok összességének. A *főkódszintű elemzés* logikája az előbbivel rokonítható, azzal az eltéréssel, hogy értelemszerűen ekkor a kódcsoporthoz tartozó kódok által azonosított jelentés része-e egy adott kódcsoporthoz tartozó kódok összességének. A *főkódszintű elemzés* logikája az előbbivel rokonítható, azzal az eltéréssel, hogy értelemszerűen ekkor a kódcsoporthoz tartozó kódok által azonosított jelentés része-e egy adott kódcsoporthoz tartozó kódok összességének.

A különböző elemzési szintekhez rendelt nominális típusú változóink matematikai statisztikai feldolgozása elsődlegesen a *McNemar*-próba sorozatos végrehajtásán alapult, mégpedig a következő metódust követve²⁴:

1. A *McNemar*-próba páros összehasonlításai segítségével megállapítottuk az adott elemzési szint (kód-, kódcsoporthoz tartozó, főkédszint) legnagyobb gyakorisági értékű kódjához (vagy kódjaihoz) képest az összes többi, ugyanezen szinthez tartozó kódjára adódó χ^2 (X^2) értékeket.
2. A kapott X^2 értékeket azonban sok esetben nem a próbák által jelzett szignifikanciaszintnek megfelelően értékeltük, hanem annak függvényében, hogy az elemzés alatt álló halmazt összesen hány változó alkotta (kivéve a 2 kódból álló csoportokat).²⁵

23 Ole R. Holsti: Content Analysis for the Social Sciences and Humanities. Addison Wesley Publishing Company, Reading, 1969

24 Fogarasi Mihály: A rendőri oktatás szociális reprezentációi. *Pszichológia*, 2005/1., 27–69. o.

25 A matematikai statisztikai feldolgozás kapcsán nyújtott felbecsülhetetlen értékű segítségéért itt szeretnénk köszönetet mondani Vargha Andrásnak.

3. A változók számát figyelembe véve, a következő eljárásmenetet követve határoztuk meg az adott elemzési és szignifikanciaszintre érvényes úgynevezett Z^2 értékét:

a) P meghatározása:

$$\text{az elemzendő változók száma} = \frac{n \cdot n \cdot (n - 1)}{2} = y \rightarrow P = \frac{0,05}{y} / 0,01; 0,1/$$

b) Z meghatározása: standard normális eloszlás táblázat értékei szerint:

$$\frac{P}{2} \rightarrow Z$$

c) Z négyzetre emelése: Z^2

4. Végül a kiszámított X^2 értékeket a vizsgált elemzési szint „közös” Z^2 értékéhez viszonyítottuk. Akkor és csak akkor számít jelentősnek a legnagyobb gyakoriságú változótól történő eltérés mértéke, ha az éppen vizsgált változó X^2 értéke meghaladta Z^2 -ét ($X^2 > Z^2$).

Matematikai statisztikai értelemben tehát azon tartalmakat jelölő kódok számítanak szociálisreprezentáció-alkotóknak, amelyek gyakorisági értékei ebben az összefüggésben *nem térnek el* szignifikáns mértékben az összehasonlítás alapjául szolgáló, az adott kontextusban legnagyobb gyakoriságú kódtól, és fordítva²⁶!

Eredmények

A tévészékháznál szolgálatot teljesítő rendőrök szociális reprezentációi.

Az aktív csoport eredményei

A következőkben bemutatjuk az *aktív csoporthoz* tartozó interjúalanyok szövegtestében azonosított, elemi tartalmi egységeket jelölő kódokat, a kódokból megalkotott kódcsoportokat, illetve a főkéddel nevesített, még szélesebb jelentési tartományokat, valamint mindezek gyakorisági értékeit (*1. számú táblázat*). (A kódcsoportok neveit *dőlten*, nagy kezdőbetűvel; a főkéddéket vastagítással jelöltük.)

A legfontosabb feladat azonban nem más, mint annak megállapítása, hogy az egyes kódok társas szinten is reprezentálják-e az általuk azonosított való-

²⁶ Fogarasi Mihály (2005): i. m.

1. számú táblázat

Az aktív csoport tartalmainak kódrendszere és gyakorisági értékei

TARTALMAK		GYAKORISÁG (%)
Feltételek 100		
<i>Parancsnoki szerep</i> 100		
parancsnoki tehetetlenség		100
rossz parancsnok		86
jó parancsnok		21
<i>Erőforrások</i> 100		
rossz felszerelés		100
téves információ		100
kevés rendőr		93
információhiány		86
készlethiány		57
hiányos kiképzés		43
Agresszió 100		
<i>Civil agresszió</i> 100		
agresszív tömeg		100
sérülés		100
<i>Rendőri agresszió</i> 100		
tömeg irányába		100
rendőr irányába		36
<i>Szolidaritás</i> 100		
<i>Rendőri szolidaritás</i> 100		
nincs rendőri segítség		86
rendőri segítség – rendőr irányába*		64
rendőri szolidaritás**		57
<i>Civil szolidaritás</i> 36		
civil segítség		36
civil szimpátia		14
Érzelmek 100		
<i>Pozitív rendőri érzelem</i> 93		
büszkeség		50
lélekjelenlét		50
hősiesség		43
autonómia		29
akciószertet		29
remény		14
<i>Negatív rendőri érzelem</i> 100		
félelem		100
közöny		21
igazságtalanság		14
meglepetés		43

* rendőri segítség – rendőr irányába:
a rendőrök között tevéleges formában
megnyilvánult szolidaritási aktusok
tartalmái;

** rendőri szolidaritás: a rendőrök között
szóbeli formában megnyilvánuló szol-
idaritási aktusok tartalmái.

ságmozzanatot – a kódolt jelentést. A választ, ahol erre mód nyílik, három eltérő léptékű, de egymásra hierarchikusan épülő kontextusba ágyazottan keressük. Amint azt az adatfeldolgozás módszerét bemutató részben már ismertettük, a kódok előfordulási gyakoriságát mind a kódok összességén belül a legnagyobb gyakorisággal előforduló kóddal/kódokkal (kódszintű elemzés); mind az őket magukba foglaló kódcsoporthoz, illetve főkódhoz tartozó leggyakoribb előfordulású arányú kóddal/kódokkal (kódcsoport- és főkódszintű elemzés), a matematikai statisztika módszereit használva, egyaránt összevetjük. A 2. számú táblázatban mutatjuk be a kapott eredményeket.

Mielőtt áttekintjük a három különböző elemzési szinten kapott eredményeket, értelmeznünk kell a „próba nem lehetséges” kitélt. A nem parametrikus (igen/nem választípusú) változók páros összehasonlítására szolgáló McNemar-próba ugyanis nem végezhető el olyan esetekben, amikor mindkét változó gyakorisági eloszlása – valamelyik érték szerint, de – szélsőségesen homogén. A gyakorlatban mindez azt jelenti, hogy ha például tíz személy közül az egyik változó szerint mindenki „igen” (vagy „nem”) választ ad, míg a másik változóhoz rendelt – tegyük fel – nyolcan válaszolnak szintén „igen”-nel (vagy „nem”-mel), akkor a próba már nem hajtható végre. Röviden: a négy úgynevezett cella közül nem szabad, hogy kettőben is háromnál kisebb legyen az esetek száma.

A *kódszintű elemzés* eredményei. A mindösszesen 28 változóhoz tartozó $Z^2 > 13,0$ érték a $p < 0,1$ valószínűségi értékhez rendelt. Vizsgálódásunk logikájába illeszkedően ez a szignifikanciaérték esetünkben szokatlan módon, de mégis, a szokásosan követettnél ($p < 0,05$) szigorúbb matematikai statisztikai követelménynek feleltethető meg. Azt jelenti, hogy az aktuálisan vizsgált kódot csak abban az esetben soroljuk a jelentős gyakoriságú, ennél fogva társas szinten is jelentést hordozó kódok közé, ha az összes kód között a legnagyobb gyakorisággal előforduló kód vagy kódok gyakoriságához képest még tendenciaszinten ($p < 0,1$) sem bizonyul kisebb gyakoriságúnak. Azaz, ebben az esetben a két összemért kód gyakorisági értéke statisztikai értelemben megegyező. E szigorúbb kritérium alkalmazására a változók viszonylag nagy száma (összesen 28-féle kód) miatt van szükség annak érdekében, hogy az éppen összehasonlított kód gyakoriságáról nagy biztonsággal állapíthassuk meg, hogy a párjához képest statisztikai értelemben kevésbé gyakorinak számít-e, vagy sem.

Előljáróban meg kell még jegyeznünk, hogy a kódok között három olyan is előfordul, amely mindössze két-két fő (14 százalék) esetében jelent meg („civil szimpátia”, „remény”, „igazságtalanság”). Pusztán a józan észre ha-

2. számú táblázat

Az aktív csoport kódrendszere alapján számított χ^2 és Z^2 értékek

A tartalmi egységek és a figyelembe vett kódok száma	Z^2 értékek	χ^2 értékek az egyes elemzési szinteken		
		kód	kódcsoport	főkód
$\Sigma = 28$ db	> 13,0			
Feltételek 9	> 10,2			
<i>Parancsnoki szerep 3</i>	4,54			
parancsnoki tehetetlenség		–	–	–
rossz parancsnok		*	*	*
jó parancsnok		11,0	11,0	11,0
<i>Erőforrások 6</i>	8,58			
rossz felszerelés		–	–	–
téves információ		–	–	–
kevés rendőr		*	*	*
információhiány		*	*	*
készlethiány		6,0	6,0	6,0
hiányos kiképzés		8,0	8,0	8,0
Agresszió 4	6,97			
<i>Civil agresszió 2</i>				
agresszív tömeg		–	–	–
sérülés		–	–	–
<i>Rendőri agresszió 2</i>				
tömeg irányába		–	–	–
rendőr irányába		9,0	9,0; < p 0,01	9,0
Szolidaritás 5	7,9			
<i>Rendőri szolidaritás 3</i>	4,54			
nincs rendőri segítség		*	1,0	1,0
rendőri segítség rendőr irányába		5,0	2,67	2,67
rendőri szolidaritás		6,0		
<i>Civil szolidaritás 2</i>				
civil segítség		9,0	*	7,0
civil szimpátia		*		*
Érzelmek 10	$\cong 10,6$			
<i>Pozitív rendőri érzélem 6</i>	8,58			
büszkeség		7,0	–	7,0
lélekjelenlét		7,0	0,14	8,0
hősiesség		8,0	1,0	10,0
autonómia		10,0	1,0	10,0
akciószerepet		10,0	*	*
remény		*		
<i>Negatív rendőri érzélem 3</i>	4,54			
félelem		–	–	–
közöny		11,0	11,0	11,0
igazságtalanság		*	*	*
meglepetés 1		8,0	–	8,0

Megjegyzés: kódszinten a Z^2 értékek a $p < 0,1$; kódcsoport- és főkódszinten a $p < 0,05$ valószínűséghez tartoznak

* a McNemar-próba elvégzése nem lehetséges

gyatkozva is nyilvánvaló, hogy e jelentések kapcsán dőreség lenne társas szintű jelenségről, reprezentálódásról beszélni. Ennek ellenére a statisztikai elemzések során a változók aktuális számának meghatározásakor e három kódot mint három változót természetesen figyelembe kellett vennünk.

Amint láthatjuk, még e szigorú statisztikai kritérium mellett is az összes többi, azaz 25 kód a kritikus $Z^2 > 13,0$ érték alatt maradt. A közöttük legkisebb gyakoriságú „jó parancsnok” és „közöny” kódokkal jelölt tartalmak esetében sem éri azt el a χ^2 értéke (11,0). Tehát a hat legnagyobb gyakoriságú (egyként százszázalékos) kóddal összehasonlítva a számításba vett 19-féle kód gyakorisága statisztikai értelemben még tendenciaszinten sem tér el. Másképpen: az e kódok által azonosított jelentések a kódok elemzési szintjén *társas léptékben is* kivétel nélkül jelentőséggel bírnak, azaz szociálisreprezentáció-elemekként részei az *aktív csoport* körében kitapintható valóságértelmezésnek.

A *kódcsoportszintű elemzés* eredményei. A nyolcféle kódcsoportot összesen 27 kód alkotja. A nyolc közül öt olyan kódcsoportot találunk, amely két-nél több kódot foglal magába. E kódcsoportok esetében vált szükségessé, hogy a kódcsoportonként megállapított Z^2 értékekkel hasonlítsuk össze az adott kódcsoport alá tartozó releváns kódok χ^2 értékeit. Ezzel szemben, ahol mindössze két-két kód adja ki a – lehető legkisebb jelentéstartományt lefedő – kódcsoportot, ott elvileg a McNemar-próba végrehajtásából adódó szignifikanciaértékek már önmagukban jelenthethetnék az eredményt. Azonban, mint azt kifejtettük, a próba nem minden esetben végezhető el. A jelzett korlátok okán mintánkban csak a *Rendőri agresszió* kódcsoport két kódjának egymáshoz viszonyított gyakoriságát tudtuk a próba segítségével közvetlenül összehasonlítani.

Az általunk követett kódcsoportszintű elemzés könnyebb érthetősége érdekében most bemutatjuk a *Parancsnoki szerep* nevet viselő kódcsoport három kódja kapcsán az eljárás mikéntjét. A kódcsoport legnagyobb gyakoriságú kódja a „parancsnoki tehetetlenség” (100 százalék), ezért e kódhoz kellett hasonlítanunk a másik kettő gyakorisági értékeit. A „rossz parancsnok” kód azonban szintén olyan nagy gyakoriságú (86 százalék), ami nem tette lehetővé, hogy a McNemar-próbát elvégezzük. Ez a fejlemény egyúttal azt is jelenti, hogy éppen a „túl nagy” arányú előfordulása miatt ez utóbbi kód gyakorisági eloszlása értelemszerűen nem különbözhet szignifikáns mértékben az összehasonlítás alapjául szolgáló előbbi kód gyakoriságától. Mindebből adódóan a szóban forgó kódcsoporton belül a McNemar-próbát csak a „jó parancsnok” kód „parancsnoki tehetetlenség” kódhoz viszonyítása kapcsán

hajthattuk végre. A $\chi^2 = 11,0$ érték messze meghaladja a három változóra a $p < 0,05$ szinthez tartozó $Z^2 = 4,54$ értéket, ennélfogva a „jó parancsnok” kód a kódcsoporthoz belül nem számít szociálisrepresentáció-alkotónak.

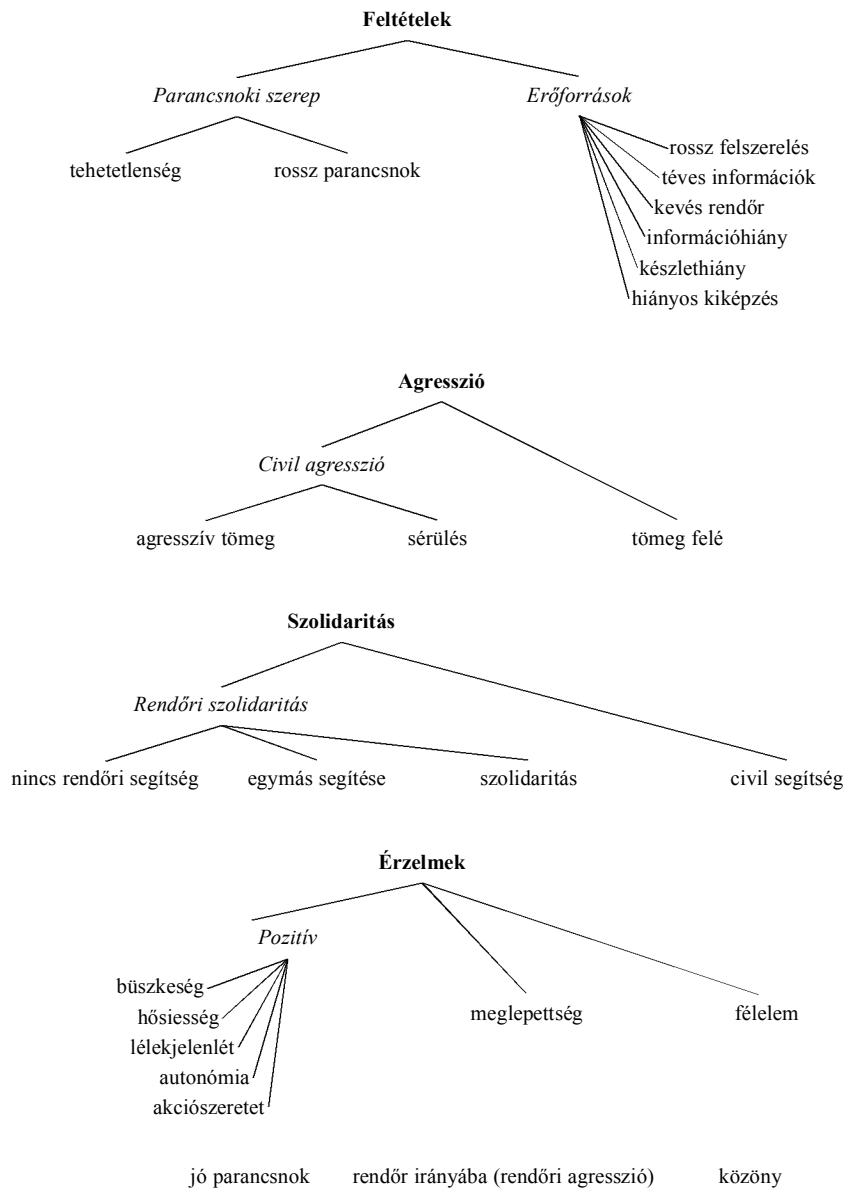
Végeredményben a kódcsoporthoz elemzési szintjén a „jó parancsnok” kód ($\chi^2 = 11 > Z^2 = 4,54$) mellett szintén *nem* tekinthető szociálisjelentés-hordozónak a *Rendőri agresszió* kódcsoporthoz két kódja közül a „rendőr irányába” ($\chi^2 = 9$; $p < 0,01$); valamint a *Negatív rendőri érzélem* kódcsoporthoz tartozó „közöny” ($11 > 4,54$) tartalmi egysége.

A főködszintű elemzés eredményei szerint ugyancsak az imént említett három kód által nevesített jelentés *nem* számít társasrepresentáció-alkotónak. A **Feltételek** főkód „jó parancsnok” kódja ($11 > 10,2$), az **Agresszió** főkód jelentésösszetételéből a „rendőr irányába” ($9 > 6,97$), valamint a *Rendőri érzelmek* tartalmi köréből a „közöny” ($11 > 10,6$).

Reményeink szerint az 1. számú ábra segít eligazodni a négy főkód által körülírt, az elvégzett próbák tanúsága szerint *szociálisan reprezentált*, tárgyabb jelentéstartományok között. Megfigyelhetjük, hogy az *aktív vizsgálati csoportban* a társas szinten is jelentőséggel bíró kódok többsége hogyan simul bele valamely szélesebb jelentési mezőbe. Arra is érdemes felfigyelnünk, hogy az elvégzett matematikai statisztikai próbák eredményeképpen az 1. és 2. számú táblázatban közölt *kódok rendszeréhez* képest milyen változások következtek be a *szociális reprezentáció alkotórészeinek rendszerében!* (A kódcsoporthoz neveit *dőlten*, nagy kezdőbetűvel; a főkódokéit vastagítással jelöltük.)

A kódrendszerhez viszonyítva a szociális reprezentációk rendszerében a következő eltéréseket azonosíthatjuk: a kódrendszerben a két-két kód által alkotott *Rendőri agresszió*, *Civil szolidaritás*, valamint *Negatív rendőri érzélem* kódcsoporthoz egy-egy kódja vagy semmilyen elemzési szinten sem számít szociálisrepresentáció-alkotónak („civil szimpátia”), vagy csak a kódok szintjén („rendőr irányába”, „közöny”), ezért a szóban forgó három kódcsoporthoz esetében a reprezentációk rendszerén belül már értelmezhetetlen egy elemből álló „csoportokról” beszélni. E három fogalmi konstrukció így nem része a szociális reprezentációk rendszerének, mintegy „eltűnik” onnan. Mindazonáltal az érintett kódpárosok jelentősnek bizonyuló tartalmi elemei („tömeg irányába”, „civil segítség”, „félelem”) közvetlenül tagozódnak a megfelelő főkódok alá. Végül, mivel a „rendőr irányába”, a „közöny” és a „jó parancsnok” kódok csak a kódok elemzési szintjén bírnak társas jelentőséggel, ezért e három tartalmi elem az egymásra épülő jelentési szintekből összeáll, és a főkódok

1. számú ábra
A tévészékházat védő rendőrök körében élő szociális reprezentációk
Aktív csoport

dok révén azonosított szociális reprezentációs struktúrákon kívül helyezkednek el; a feltárt jelentéseggyüttes szabadon álló tartalmi elemeit alkotják.

Az Inaktív csoport eredményei

A 3. számú táblázatban tüntettük fel az *inaktív* csoporthoz kapcsolódó kódokat, kódcsoportokat, főkédeket és azok gyakorisági értékeit (a kódcsoportok nevei *dőlten*, nagy kezdőbetűvel; a főkédekéi vastagítva szedve).

A kódok kód-, kódcsoport-, valamint főkédszintű statisztikai elemzéséből származó eredményeket láthatjuk a 4. számú táblázatban, ezek számításához ismét a McNemar-próbát és – ahol szükségesnek/lehetségesnek bizonyult – a számított χ^2 értékek Z^2 értékekkel történő összevetését használtuk fel.

A mintában a kódok több mint fele olyan nagy gyakorisági értékkel van jelen, ami a McNemar-próba elvégzését csak a maradék hat kód esetében tette lehetővé és egyúttal szükségessé.

3. számú táblázat

Az inaktív csoport tartalmainak kódrendszere és gyakorisági értékei

TARTALMAK GYAKORISÁG (%)	
Feltételek	100
<i>Parancsnoki szerep</i>	100
parancsnoki tehetetlenség	100
rossz parancsnok	88
<i>Erőforrások</i>	100
jó felszerelés	100
információhiány	100
erősítés nincs	100
kevés rendőr	63
Agresszió	100
agresszív tömeg	100
sérülés	50
Érzelmek	100
<i>Pozitív rendőri érzélem</i>	100
büszkeség	100
akciószereket	88
remény	75
hősiesség	63
<i>Negatív rendőri érzélem</i>	100
igazságtalanság	75
közöny	63

4. számú táblázat

Az aktív csoport kódrendszere alapján számított χ^2 és Z^2 értékek

A tartalmi egységek és a figyelembe vett kódok száma	Z^2 értékek	χ^2 értékek az egyes elemzési szinteken		
		kód	kódcsoport	főkód
$\Sigma = 14$ db	10,6			
Feltételek 6	8,58			
<i>Parancsnoki szerep 2</i>				
parancsnoki tehetetlenség		–	–	–
rossz parancsnok		*	*	*
Erőforrások 4	6,97			
jó felszerelés		–	–	–
információhiány		–	–	–
erősítés nincs		–	–	–
kevés rendőr		3,0	3,0	3,0
Agresszió 2				
agresszív tömeg	–	–	–	–
sérülés		4,0	–	4,0; $p < 0,05$
Érzelmek 6	8,58			
<i>Pozitív rendőri érzélem 4</i>	<i>6,97</i>			
büszkeség		–	–	–
akciószerepet		*	*	*
remény		2,0	2,0	2,0
hősiesség		3,0	3,0	3,0
<i>Negatív rendőri érzélem 2</i>	–			
igazságtalanság		2,0	–	2,0
közöny		3,0	0,2; $p > 0,05$	3,0

Megjegyzés: kódszinten a Z^2 értékek a $p < 0,1$; kódcsoport- és főkódszinten a $p < 0,05$ valószínűséghez tartoznak

* a McNemar-próba elvégzése nem lehetséges

A kódszintű elemzés során a mindösszesen 14 változóra (kódra) a $p < 0,1$ valószínűséghez tartozó $Z^2 = 10,6$ értékkel a „kevés rendőr”, „sérülés”, „remény”, „hősiesség”, „igazságtalanság” és „közöny” kódok esetében számított χ^2 értékeket kellett összehasonlítani (rendre: 3,0; 4,0; 2,0; 3,0; 2,0; 3,0). Ezek mindegyike lényegesen a $Z^2 = 10,6$ érték alatt marad. Ebből következően leszögezhetjük, hogy a legnagyobb, százszázalékos gyakorisággal előforduló kódokhoz (ez hatféle kódnál fordult elő!) viszonyítva a többi kód gyakorisági értéke egyik esetben sem különbözik jelentős mértékben, még tendenciaszinten sem. Tehát mind a 14 kód révén megragadott jelentés szociálisan reprezentált elemnek tekinthető.

A kódcsoportok elemzési szintjén az *Erőforrások* kódcsoportba tagozódó „kevés rendőr” kód ($\chi^2 = 3,0 < Z^2 = 6,97$) szociálisreprezentáció-alkotó.

Ugyancsak annak számít a *Pozitív rendőri érzélem* kódcsoporthoz tartozó „remény” és „hősiesség” kód is, amelyek χ^2 értékei (rendre: 2,0, 3,0) a kódcsoporthoz egészére megállapított $Z^2 = 6,97$ értéknél alacsonyabbak. A *Negatív rendőri érzélem* kódcsoporthoz kisebb gyakoriságú tartalmi egységének gyakorisága („közöny”) párjával összehasonlítva („igazságtalanság”) nem különbözik jelentősen ($\chi^2 = 0,2$; $p > 0,05$). Ekképpen a kódcsoporthoz elemzési szintjén a 12, valamely kódcsoporthoz alkotóelemeként azonosított kódból mindegyik az *inaktív csoport* társas jelentéseinek megtestesítője.

A főkédszintű elemzés során a **Feltételek** jelentési tartományon belül csak a „kevés rendőr” kód esetében vált szükségessé és lehetségessé a statisztikai próba elvégzése. A főkédszintű legnagyobb gyakoriságú kódjaival történt egybevetés során kapott $\chi^2 = 3,0$ értéke kisebb, mint a főkédszintűhöz rendelt $Z^2 = 7,9$ érték. Így e kód a főkédszintű tartalmi körön belül ugyancsak szociálisrepresentáció-alkotó. Ezzel szemben az **Agresszió** főkédszintű mindösszesen két összetevője közül a „sérülés” kód gyakorisági értéke (50 százalék) párjához viszonyítva („agresszív tömeg”: 100 százalék) $p < 0,05$ szinten jelentősen kisebb. Végül, az **Érzelmek** főkédszintű által nevesített jelentési mező elemi tartalmi egységei közül mindegyik χ^2 értéke a főkédszintűhöz adódott $Z^2 = 8,58$ értékénél kisebbnek bizonyult. Összességében tehát a főkédszintű elemzési szintjén kizárólag a „sérülés” kód nem számít társasjelentés-hordozónak.

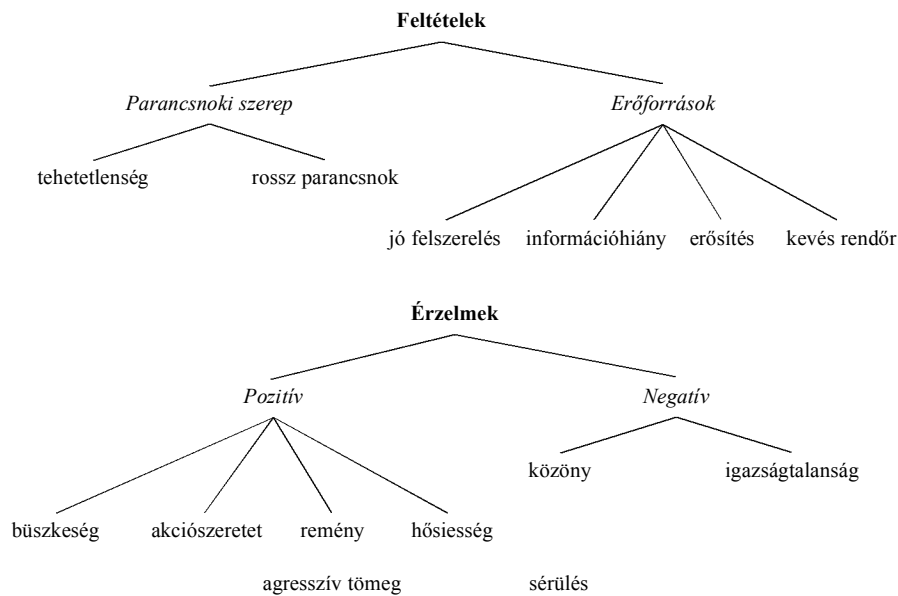
Most már nincs semmi akadály, hogy az *inaktív vizsgálati csoport* körében élő, az MTV-székház környezetében lezajlott események jelentéseit megragadó szociális reprezentációs teret bemutathassuk (2. számú ábra).

Az előttünk álló szociális reprezentáció struktúrája egyetlen, ám annál fontosabb momentumban különbözik a kódrendszer felépítésétől: a szociális reprezentációk köréből az **Agresszió** főkédszintű kikerült (miután a „sérülés” kód a főkédszintű elemzési szinten nem számít társasjelentés-hordozónak), azaz az agresszió jelenségköre úgy, mint *jelentések együttese* nem része az *inaktív vizsgálati csoportunk* valóságértelmezésének. E helyett az agresszióval összefüggésbe hozható, társas szinten reprezentált tartalmakat *egymástól elkülönülten*, fölérendelt, absztrakt kategóriába nem sorolható formában hordozzák az „agresszív tömeg” és a „sérülés” kód által lefedett jelentések.

Az aktív és inaktív csoportok összehasonlításának eredményei

A mindkét vizsgálati csoportban egyaránt előforduló, közös szociálisrepresentáció-alkotó elemeként a következő kódokat azonosíthatjuk: „kevés rendőr”, „információ kevés”, „sérülés”, „nincs segítség”, „erősítés nincs”, „hősiesség”, „akciószereket”, „büszkeség”, „közöny”.

2. számú ábra
A tévészékházat védő rendőrök körében élő szociális reprezentációk
Inaktív csoport

A kódok gyakorisági értékeit az egyoldalú *Fisher*-egzakt-próba használatával hasonlítottuk össze. A következő eredményeket kaptuk (vastagítottan jelöltük a szignifikancia-; *dőlten* a tendenciaszinten szignifikáns eltéréseket) (5. számú táblázat).

Az egyáltalán összehasonlítható kódcsoportok (*Parancsnoki szerep*, *Erőforrások*, *Pozitív és Negatív rendőri érzelem*) és főkédek (**Feltételek**, **Érzelmek**) előfordulási gyakorisága között semmilyen különbség sem tapasztalható, hiszen mindegyik egyként maximális arányban fordul elő mindkét vizsgálati csoportunkban.

Megvitatás

Mielőtt az *aktív és inaktív vizsgálati csoportunk* által, az előbbieken megismert szociális reprezentációkat egymásra reflektáltan értelmeznénk, fontosnak tartjuk megvilágítani, hogy valójában mit is jelent az a fejlemény, ami-

5. számú táblázat

Az aktív és inaktív csoport tartalmainak összehasonlítása

Kódok	Szignifikanciaszintek
kevés rendőr	0,1167 n. sz.*
információ kevés	0,3939 n. sz.
sérülés	0,0096
nincs segítség/erősítés nincs	0,3939 n. sz.
hősiesség	0,3297 n. sz.
akciószereket	0,0119
büszkeség	0,0201
<i>közöny</i>	<i>0,0721</i>

*n. sz. = nem szignifikáns

kor valamely tartalmi elem csak kódszinten vagy a kódcsoporthoz és/vagy a főkódszinten is számottevő társajelentés-meghatározó összetevőnek bizonyul. Nos, azt mondhatjuk, hogy mindazon kódok által azonosított jelentései elemek, amelyek pusztán a kódok elemzési szintjén bírnak jelentőséggel, a vizsgált csoport teljes, szociálisan reprezentált valóságán belül fontos összetevők ugyan, de a közösen megkonstruált valóságmozzanat vázát alkotó reprezentációs *szerkezetnek* mégsem részei. Az ilyen esetekben azt állapíthatjuk meg, hogy a strukturált jelentési mezőn kívül eső, ebben az értelemben egyfajta differenciálatlan jelentőséget hordozó tartalmi egységek szerepét töltik be. Ezzel szemben a kódcsoporthoz, de különösen a legszélesebb jelentési mezőket lefedő főkódok elemzési szintjén is számottevőnek bizonyult elemi tartalmi egységek már jelentési struktúrákat építő jelentőséggel is bírnak. Éppen ezért tekinthetjük ez utóbbi kódok jelentéseit erős szociálisreprezentáció-alkotóknak²⁷.

A következőkben az MTV-székháznál lezajló eseményekben részt vevő két rendőri csoport szociális reprezentációit hasonlítjuk össze.

Általánosságban szükséges megjegyeznünk, hogy az egyes vizsgálati csoportjaink összehasonlítása során nem támaszkodhatunk kizárólag a matematikai statisztikai számítások már közölt eredményeire, hiszen a statisztika számára nem értelmezhető az a fejlemény, amikor például az összehasonlítható minták egyikében megjelenik valamely változó (kód, kódcsoporthoz, főkód), de a párjánál az hiányzik. Talán érdemes is mindjárt egy ilyen, statisztikai értelemben „láthatatlan”, ám annál fontosabb hiátus megbeszélésével

27 Uo.

kezdenünk: az MTV-székháznál szolgálatot teljesítő rendőrökből összeállított mindkét vizsgálati csoportunknak az ott történetekre reflektáló társas valóságából egyként hiányoznak ugyanis az események háttérét, mozgatórugóit értelmező szociális reprezentációk. Úgy tűnik, hogy bár maga a kutatás évekkal a történetek után zajlott le, mégis a megkonstruált szociális reprezentációk a korábban átélt *események helyzethez kötődő*, szituatív mozzanataiból épültek fel. Feltehető, hogy részben a történések megélésének intenzív emocionális töltete az érintettek számára még utólag sem tette lehetővé a nagyobb távolságtartást igénylő, az események mögöttesének feldolgozására irányuló, közös értelmező tevékenység megjelenését. Az eseményeket rendőri/szakmai; a felfokozott és tömegesen jelen lévő indulatok és azok kezelése; valamint az érzelmek/önreflexiók jelentésteli dimenziói szerint dolgozták fel. A kialakult helyzet okai az ő szemükben jól érzékelhetően sem akkor, sem azóta nem számítanak releváns tényezőnek. Számukra az intézkedést megkövetelő helyzet attribútumai a fontosak, nem a helyzet előállításához vezető út. Mindamellett azt is gondoljuk, hogy ebben az attitűdben a csapatszolgálatot ellátó rendőrök professzionális hozzáállásának egyik lényegi kritériumát ismerhetjük fel.

Feltűnő, de könnyen érthető, hogy az *inaktív csoport* releváns valóságértelmezése sokkal szegényesebb, mint a párjáé. Reprezentációs mezőjüket mindössze két főkérdés által lefedett jelentések alkotják, amelyek explicit formában nem érintik például a szolidaritási tematikát. Az agresszió reprezentációi tartalmukban egysíkúak; csak a civilek rendőrökre irányuló, indulatoktól fűtött megnyilvánulásairól konstruáltak közös jelentést. Minden bizonnyal a történések „perifériáról” való megélése, a passzív, várakozó szerepre kárhoztatás magyarázhatja társas valóságértelmezésük e sajátosságait, hiszen az eseményekről még csak nem is szerezhettek közvetlen tapasztalatokat.

Mindkét vizsgálati csoportunkban a talán leginkább kidolgozott jelentés-együttes a bevetéssel összefüggésben álló rendőri/szakmai sajátosságokról alkotott társas reprezentációk köre, amelyet a kódolás során a Feltételek főkérdéssel azonosítottunk. Az *aktív* és az *inaktív csoport* idevágó nézetei közt tanulságos megvizsgálnunk mind a fellelhető azonosságokat, mind az eltéréseket. A helyszínen irányító funkciót ellátó parancsnokok szakmai teljesítményéről mindkét csoport tagjai egymással lényegében megegyező tartalmak alapján és arányban alkottak lesújtó vélekedést: az elsöprő többség tehetetlennek és szakmailag kifogásolható teljesítményt nyújtónak látja őket. Bár, jegyezzük meg, hogy az *aktív csoporton* belül találkozunk egy gyenge szociális reprezentáció formájában létező, kisebbségi nézettel is, amely elismeri a pa-

rancsnoki teljesítményeket (21 százalék). Az érintetteknél mindez ambivalens viszonyulást tükröz, amennyiben e személyeknél a parancsnoki tevékenység pozitív és negatív megítélései egyaránt reprezentálódnak. Mindkét vizsgálati csoport kevesli a helyszínen bevetett vagy bevethető csapaterő létszámát („keves rendőr” kódja), továbbá szintén egyező arányban tesznek említést az alulinformáltságukról.

Mindeközben a hatékony rendőri fellépéshez szintén nélkülözhetetlen speciális felszerelésekkel való ellátottságukat a két csoport tagjai épp ellentétesen reprezentálják: míg az *aktív csoport* egybehangzóan a feladat ellátására alkalmatlannak ítéli meg a rendelkezésükre bocsátott eszközök minőségét (és sokan azok mennyiségét is), addig az *inaktív csoport* a (saját) tárgyi feltételekről kizárólag pozitív előjelű vélekedéseket alkotott. Nem meglepő módon csak az *aktív csoportban* reprezentálódik a sajátos feladat ellátásához szükséges szakmai ismeretek megszerzését elősegítő kiképzés elégtelensége.

Összességében az a kép bontakozik ki, amely szerint a „*tűzvonalba*” szolgálatot teljesítő kollégák számára a történeteket társas szinten megragadó valóság egyik fontos összetevője nem más, mint az eredményes rendőri akcióhoz *szükséges tárgyi és személyi feltételek mindegyikének teljes hiánya vagy azok elégtelensége.*

Mint azt már jeleztük, az eseményekben passzív szerepet betöltő *inaktív csoportban*, párjával egyezően, széles körben reprezentált a rendőrökkel szemben fellépő civilek agressziója, de az agresszió tematika ezen túlmenően, árnyaltabban, körükben már nem jelenik meg. Még a székház főbejárata körül felsorakozó bajtársaik részéről a civilek ellen irányuló agressziója sem alkot náluk reprezentációt. Az *aktív csoport* tagjai viszont egy emberként reprezentálják a velük szemben állókra fókuszálódó indulatteli viselkedésüket, valamint a civilek agresszív fellépésének általuk sorozatosan elszenvedett következményét, a könnyebb-súlyosabb sérülések bekövetkeztét is. Ez utóbbinak a szóban forgó rendőri csoport közvélekedésben történő felbukkanása persze nem tekinthető revelatív fejleménynek, hiszen az érintettek leginkább személyes, megrázó és tömeges előfordulású tapasztalataiból kinövő szociális reprezentációról beszélhetünk. Annál érdekesebb a rendőrök egymás iránti, verbális formában megnyilvánuló agressziójának kérdése. A csoportban mindez gyenge formában, de szociálisan reprezentált mozzanat (36 százalék). Szokatlan, hogy valamely csapaterős akció végrehajtásakor drámai helyzetbe kerülő rendőri egység tagjai között agresszív megnyilvánulásokra kerüljön sor. Vizsgálatunk ennek okaira nem ad empirikus magyarázatot, ám már az eddigiekben kifejtett rendőri valóság-alkotó elemekre támaszkodva is

felvethetjük, hogy az *aktív csoport* tagjai és társaik tehetetlenek, magukra hagyottnak, kiszolgáltatottnak érezhették magukat. Az események sora kaotikus és kiszámíthatatlan volt, az arra adott reakciók elégtelennek bizonyultak, ebből eredően szorongatott helyzetük szinte megoldhatatlannak tűnhetett fel előttük. Ilyen, érzelmileg szélsőségesen megterhelő körülmények közepette talán már jobban érthető, ha a közös ügyért együtt küzdő csapat tagjainak indulatai alkalmasint egymás felé irányítottan is megjelentek.

Az eseményeket kísérő magas indulati hőfokú mozzanatokról a két, most egymással ütköztetett vizsgálati csoportunk tehát sok összetevőjében eltérő valóságsgemst konstruált. Mindez rámutat a lokálisan érvényes valóságok társas létrehozatalának egyik fontos alapvetésére: nevezetesen, hogy a társas realitást konstruáló szociális aktorok (valamekkora embercsoport) társas viszonyokban elfoglalt helyzete és az ebből adódó értelmezési alapállást meghatározó perspektívája milyen döntő módon határozza meg az egy és ugyanazon dolognak *tűnő* jelenségekre épülő társas jelentésadási folyamatot.²⁸ Márpedig az *inaktív csoport* tagjai a későbbiekben ugyanúgy tudomást szerezhettek a rendőrök civilekkel és egymással szemben egyaránt megnyilvánuló indulatairól. Mégsem konstruáltak mindezekről közös jelentéseket.

Nem lehet véletlen, hogy elsősorban a kritikussá váló körülmények közepette helytálló *aktív csoport*ban figyelhetjük meg a szolidaritás jelenségkörével összefüggő társas jelentések hangsúlyosan jelenlévő konstrukcióit. Ambivalenciát megtestesítő szolidaritási értelmezésekkel találkozunk: egyfelől a csapat tagjai a szoros egymásrautaltságot, egymás iránt érzett felelősséget és aggodalmat kifejező, széles körben megosztott szociális reprezentációt alkotott („rendőri segítség rendőr irányába” 64 százalék, „rendőri szolidaritás” 57 százalék, együttesen: 100 százalék), miközben a magukra hagyatottság általános élményét megtestesítő „nincs rendőri segítség” tartalmi összetevője (86 százalék) arra utal, hogy a rendőrség mint intézmény értelmezésük szerint már nem vállalt velük szolidaritást. Az együtt, vállvetve küzdő társak közt a nagyon is konkrét, interperszonális szinten a szolidaritás élménye markánsan jelen lehetett, de egy általánosabb, ha tetszik, a csoportközi dimenziót érintő értelmezési síkon már nem.

Az *aktív csoport* szolidaritás tematikával összefüggő reprezentációi körében találkozunk egy olyan sajátos összetevővel, amely az érintett rendőrök morális alapállásáról is informál bennünket. A civilekkel a szinte reménytelen, ráadásul a testi épségüket is veszélyeztető összecsapásban részt vállaló

²⁸ László János: Társas tudás, elbeszélés, identitás. Kairosz Kiadó, Budapest, 1999

kollégák ugyanis még abban a válságos szituációban is képesek voltak arra, hogy differenciáltan ítéljék meg a „másik oldal”, a velük szemben álló civilek alkotta sokaságot. Az a fejlemény, hogy a civilek egy részétől az irántuk, rendőrök iránt megnyilvánuló szolidaritási gesztusokról társas reprezentációt alkottak („civil szolidaritás” kód: 36 százalék), azt jelzi, hogy még az adott körülmények ellenére sem tekintették – és *hosszú idő múltával sem tekintik – a jelen lévő civilek összességét valamely egységesen ellenük fellépő, ellenséges szándékú egésznek*. Mindez azoknak a rendőrökről alkotott kutatói álláspontoknak a határozott cáfolata, amelyek szerint a rendőrök szinte minden civilt paranoid módon ellenségnek, bűnösnek vagy legalábbis valószínű bűnösnek tartanának.²⁹ Másfelől a civil oldal szolidaritásáról konstruált társasvalóság-összetevő megerősíti egy korábbi, szintén magyarországi kollégák körében folytatott kutatás eredményét, amely azt jelezte, hogy a civilek összességére kiterjedő általános rendőri gyanakvásról vagy a bűnösség generalizált feltételezéséről hazai viszonylatban – szerencsére – nem beszélhetünk.³⁰

Bár az *inaktív csoport* szövegelemeiben a szolidaritás tematika explicit formában nem jelent meg, mégis, a *Pozitív rendőri érzelmek* kódcsoponton belül találunk két olyan tartalmi kört, amely az aktív csapaterős tevékenységet végző társaik iránt megnyilvánuló szolidáris érzelmek átható jelenlétéről tanúskodik. Jelesül a „büszkeség” (100 százalék) és a „hősiesség” (63 százalék) kódok által lefedett tartalmak ennek egybehangzó bizonyítékai.

Az egyikünk által végzett, imént hivatkozott kutatás³¹ eredményei szerint a pozitív értéktöltettel bíró úgynevezett „bajtársiasság típusú” rendőrszolidaritás-forma³² szociális reprezentációjának a beosztotti állományon belüli elterjedtségének mértéke harmincöt százalékosnak adódott. A jelen kutatásban kapott számottevően magasabb értékek (57–100 százalék) jelzik, hogy a rendvédelmi szempontból kritikus helyzetekben, az abban érintettek között

29 Harlan Hahn: A Profil of Urban Police. In: Jack Goldsmith – Sharon S. Goldsmith (eds.): The Police Community. Dimensions of an Occupational Subculture. Palisades Publishers. Pacific Palisades, 1974; Carl B. Klockars: The Dirty Harry Problem. In: Carl B. Klockars (ed.): Thinking about Police: Contemporary Reading. McGraw-Hill Book Company, New York, 1983; Krémer Ferenc: A rendőri szubkultúra és a korrupció néhány problémája. Belügyi Szemle, 1998/10., 34–64. o.; Hans Toch: Psychological consequences of the police role. In: Edward Eldefonso (ed.): Readings in Criminal Justice. Glencoe Press, New York, 1973, pp. 85–92.

30 Fogarasi Mihály (2005): i. m.

31 Fogarasi Mihály: Vélemények a rendőri szubkultúráról. Magyar Rendészet, 2003/4., 47–66. o.

32 Krémer Ferenc: A rendőri hatalom természete. Napvilág Kiadó, Budapest, 2003

sokkal intenzívebbé és általánosabbá lesz az egymás iránt érzett rendőri szolidaritás ilyenkor oly nélkülözhetetlen megélése.

Túl a szolidaritás élményein, szintén azonosíthatjuk a tévészékház védelmében részt vevő rendőrök számos további, általuk átélt emóciójának közös reprezentációit. A két csoport közötti, leginkább szembetűnő különbség a félelem terén mutatkozik meg: az események fősodrában szerepet vállaló *aktív csoport* tagjainak mindegyike beszámolt az őt/öket bénító érzés meglétéről. Ezzel éles ellentétben, az *inaktív csoportban fel sem merült a félelem* gondolköre. Mindamellettt figyelemre méltó, hogy az *aktív csoportban* a mindent és mindenkit átjáró félelem mellett összességében sok magasztos, a rendőrök tartását jelző, illetve a feltárt retrospektív élményeikben az önértékelésüket vélhetően utólag megerősítő érzelemfésülés társas reprezentációja a valóságuk elválaszthatatlan része (*Pozitív rendőri érzélem*; 93 százalék). Megélik a magukra hagyatottságból is fakadó, a „muszáj” kényszere diktálta talpraesettségüket, a megőrzött döntési, cselekvési képességüket kísérő érzelmeket „(lélekjelenlét”, „autonómia”). Talán épp a páni félelem ellenére tanúsított helytállásuk okán lehet része oly sokuknak e nemes és egyúttal a hivatástudatuk elmélyüléseként is felfogható pozitív tartalmú érzelmi élményekben.

A büszkeség és az akciószeretet tartalmai a párjához viszonyítva jelentősen kevésbé terjedtek el az *aktív csoportban*. Azt gondoljuk, hogy könnyen értelmezhető e különbség: a „tűzvonalban” hősiesen helytálló rendőri egység végső soron vereséget szenvedett; ezzel a számukra sem letagadható végeredménnyel sokuknak minden bizonnyal nehezen lenne összeegyeztethető a büszkeség önreflektív élménye. Hasonlóképpen, az akkori, szinte reménytelen helyzetük nagy valószínűséggel csökkentette a rendőrök körében amúgy általánosan jelen lévő jellegzetességként leírt akciók utáni vágy³³ kifejeződését (29 százalék), míg a passzívan várakozó tartalék erő tettekkészsége áthatónak bizonyult (88 százalék). A két, eltérő szerepéből adódóan különböző értelmezési perspektívát felvevő csapat egymástól lényegileg eltérően ítélte meg az események várható kimenetelét is. Míg az *inaktív csoport* az optimizmusát megőrizve várta a bevetését; önmagukra mint a támogatás potenciális letéteményeseire gondoltak – ők maguk jelentették magát a reményt (75 százalék) –, addig *aktív csoport*beli társaik az események kibontakozásával párhuzamosan, úgy tűnik, elvesztették a szituáció felett gyakorolt kontroll élményét, és vele a reményt (14 százalék). Az adott helyzetben az optimista

³³ Robert Reiner: *The Politics of the Police*. Wheatsheaf Books, Brighton, 1985

szemlélet fenntartása talán csak egy jól felszerelt és képzett csapat sajátja lehet...

Tudjuk azonban, hogy végül mégsem került sor az erősítés bevetésére. Vélhetően erre reflektál az *inaktív csoport* körében konstruálódott társas reprezentáció, amely határozott morális értéktöltéssel átítatva igazságtalanságként (75 százalék) értelmezi mindazt, ami a tévészékház körül akkor megtörtént, vagy éppen nem történt meg, pedig megtörténhetett volna.

Lehet, hogy tényleg a remény hal meg utoljára?

Tanulmányunk második részében a 2006. október 23-i összecsapásokban részes felek történetekkel kapcsolatos társas reprezentációit; valamint az *aktív csoport* és az októberi események idején bevetett rendőrök szociális reprezentációit hasonlítjuk össze.

LESS FERENC

Az európai tömegkezelési gyakorlat új irányai

Az új évezred számos országban jelentős változásokat hozott a tömegkezelés terén. Az emberi jogok érvényesítése, a demokratikus jogrend kiszélesedése magával hozta a rendőrség tömegkezeléshez kapcsolódó stratégiáinak, eljárásainak, taktikáinak felülvizsgálatát. A demokratikus államok közrendjét, közbiztonságát nem egyszer rázzák meg olyan események, amelyek során az állampolgárok csoportjai tömegbe szerveződve követnek el jogellenes cselekményeket, ezek sokszor egész városrészeket érinthetnek¹, gyakorta akár több településen söpörnek végig.² A tömegeket vonzó politikai demonstrációk, tüntetések sok esetben csapnak át zavargásokba. Az ilyen jellegű események jelentős anyagi kárt okoznak, illetve mind a civilek, mind a zavargások kezelésében bevetett rendőrök sérüléséhez vezetnek. Ennek okát már a XIX. századtól kutatja a pszichológia és a szociológia tudománya, ennek hatására az elmúlt több mint egy évszázadban jelentős változáson ment át a tömegről kialakított tudományos kép. A politika és társadalom nyomására az új kutatási eredmények utat találnak maguknak és kezdenek fokozatosan elterjedni az Európai Unió tagállamainak rendvédelmi szervein belül, új tömegkezelési stratégiák, taktikák kidolgozására sarkallva az érintett szervek felelőseit. A svéd rendőrség a 2001-ben nemzeti traumaként megélt zavargások kivizsgálása és okainak feltárása után 2004-ben döntött úgy, hogy merőben átalakítja a tömegkezelési eljárásait, szakít a hagyományos, a kényszerítő eszközök alkalmazásán alapuló stratégiákkal, taktikákkal és inkább a tömegrendezvényekben érintett felek (rendőrség, tüntetők, ellentüntetők, a semleges, de érintett kívülállók) közötti kommunikációval, párbeszéddel kívánja a konfliktust megelőzni, illetve kezelni.³ Az új gyakorlat olyannyira bevált, hogy azt kisebb-nagyobb változásokkal adaptálni kezdték más országok rendvédelmi szervei is (Egyesült Királyság, Dánia, Németország, Csehország, Spanyolország), illetve a magyar rendőrség is elkezdte kialakítani az ezen a koncepción alapuló eljárásait.

¹ Lásd a 2006-os budapesti vagy a 2005-ös párizsi eseményeket.

² Anglia több városát érintő zavargások 2011-ben.

³ Stefan Holgersson: The Dialogue Police: Experiences, observations and opportunities. The National Police Board, Stockholm, 2010, p. 15.

Tanulmányomban bemutatom az új szemléletű tömegkezelési gyakorlat alapjait, ismertetve annak szociálpszichológiai hátterét.

A tömeg viselkedésével kapcsolatos klasszikus elmélet hatása a tömegkezelésre

A XIX. században, az Európán végigsöprő forradalmak új megvilágításba helyezték a tömeg és a benne lévő egyének társadalmi szerepét. A fennálló rend birtokosai és haszonélvezői rettegve figyelték az utcákon hömpölygő emberek áradatát, amely sokszor erőszakkal fordult szembe a hatalmat képviselő szervezetekkel, olykor akár a hatalmat is átvéve.⁴ A tudomány megpróbált magyarázatot találni az újszerű és nagy hatású jelenségre.⁵ A kortárs kutatóknak kezdetben nem voltak megfelelő ismereteik a tömeg viselkedéséről, és elgondolásaikat nem empirikus adatokra alapozták, elsősorban inkább kriminalisztikai szempontból vizsgálták. A hatalom inkább akarta a fennálló renddel elégedetlen tömegek lázadását elfojtani, mintsem a magatartását megérteni, jogos igényeit kielégíteni.⁶

A kor teoretikusai közül kiemelkedik *Gustave Le Bon* francia kutató, aki kísérletet tett a tömeg és a benne lévő egyén viselkedésének, motivációjának, céljainak leírására. Megállapításai szerint a tömeg irracionális, eredendően erőszakos, a fennálló civilizáció elpusztítására törekszik. A tömegben elvegyülő és annak viselkedését átvevő egyén tudata megszűnik, beleolvad egy közös csoporttudatba, elveszti egyéniségét. Az egyén olyan magatartást tanúsít, amelyet alapvetően nem tenne meg, amikor nincs a tömeg hatása alatt, sőt normális körülmények között el is utasítaná. Magatartása felett az ösztönök veszik át az uralmat, legyőzhetetlennek érzi magát, szinte hipnotikus állapotba kerül, így mások, a tömeg vezetői veszik át az irányítást felette.⁷ A tömeg, illetve a benne lévő egyén cselekedetei, irányítása felett csak a tekintély és az erő képes átvenni a kontrollt.⁸

A Le Bon által megfogalmazott gondolatok mintegy száz éven át meghatározták a társadalom és a tömegkezeléssel foglalkozó katonai, rendvédelmi

4 Párizsi kommün, 1871.

5 Pataki Ferenc: A tömegek évszázada. Bevezetés a tömeglélektanba. Osiris Kiadó, Budapest, 1998, 17–18. o.

6 Stephen D. Reicher: The St. Pauls' riot: an explanation of the limits of crowd action in terms of a social identity model. *European Journal of Social Psychology*, vol. 14, 1984, p. 1.

7 Gustave Le Bon: A tömegek lélektana. Hatágú Síp Alapítvány, Budapest, 1993, 18–26. o.

8 Uo. 47. o.

szervezetek tömegről alkotott képét, így az utóbbiak eljárásait is. A klasszikus elméletre épített rendvédelmi felfogás szerint a tömeg velejárója az irracionális, az erőszak, illetve önmagában veszélyforrást jelent.⁹ Joggal nevezhetjük ezt az időszakot a paramilitáris tömegkezelés időszakának, hiszen számos példa mutatja, hogy katonai szervek is hajtottak végre tömegkezeléssel kapcsolatos feladatokat, illetve olyan szervezetek is gyakorolták azt, amelyek átmenetet alkottak a rendőrség és a katonaság között (csendőri szervek).¹⁰

James Hoggett és *Clifford Stott* brit kutatók szerint a klasszikus elmélet és annak későbbi változatai napjainkban is nagy jelentőségűek, gyakran alátámasztva a tömegkezelésért felelős személyek tömeggel kapcsolatos percepcióját, illetve ezen elméletek elfogadásán keresztül olyan gyakorlatok, eljárások alkalmazását, amelyek egyfajta önbeteljesítő jóslatként vezetnek a rendbontások, a zavargások kirobbanásához, eskalációjához.¹¹

A kutatások megerősítették, hogy ha ezt a szemléletet beépítik a rendőri kiképzésbe és gyakorlatba, az olyan hibás, nem célravezető tömegkezelési gyakorlathoz vezet, amely túl nagy szerepet szán az olyan taktikai eljárásoknak, mint a tömeg mozgásának korlátozása, illetve a feloszlátása, valamint erősen alapoz az indiszkriminatív¹² kényszerítő erő alkalmazására, illetve azazal való fenyegetésre, továbbá jogi szabályozással igyekszik csökkenteni a tömeget, illetve a társadalmi mozgalmak mozgásterét.¹³

A tömeg magatartása okainak új megközelítése

Az 1960-as évektől új fejlemények hatnak a szociálpszichológia területére. Az évtizedet megrázó politikai események (vietnami háború, az 1968-as párizsi diáklázadások, faji zavargások, polgárjogi mozgalmak) és a hozzájuk kapcsolódó tömegdemonstrációk felhívták a figyelmet a téma kutatásának fontosságára.¹⁴ Számos elmélet született, amelyekből merítve *Stephen D.*

9 Clifford Stott: *Crowd Psychology & Public Order Policing: An Overview of Scientific Theory and Evidence*. University of Liverpool, Liverpool, 2009, p. 9.

10 Parádi József: Rendvédelem-karhatalom 1867–1945. Rendvédelem-történeti Füzetek, 2011/23., 111. o.

11 James Hoggett – Clifford Stott: Post G20: The Challenge of Change, Implementing Evidence-based Public Order Policing. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, vol. 9, iss. 2, 2012, pp. 174–183.

12 Indiszkriminatív abban az értelemben, hogy a kényszerítő erő alkalmazása nemcsak azokra van hatással, akik a tényleges jogsértő magatartást tanúsítják, hanem az egész tömegre mint egységre irányul.

13 Clifford Stott: i. m. 10. o.

14 Pataki Ferenc: i. m. 169–170. o.

Reicher brit kutató az 1980-as években egy újszerű teóriát alakított ki a tömeg viselkedéséről, illetve addig még nem értékelt tényezőket, okokat vélt feltárni annak magyarázatára, hogy miért fordulnak át bizonyos esetekben a tömegrendezvények erőszakos cselekményekbe, esetleg hosszabb ideig tartó lázongásokba.

Reicher és munkatársai górcső alá vettek több olyan eseményt, amikor is a tömeg erőszakos, jogellenes magatartást tanúsított, konfrontálódott a rendőrséggel. Interjúkat készítettek az események résztvevőivel (tüntetők, rendőrök, kívülállók), kísérletet tettek a történetek összefüggéseinek feltárására. A kutatásai után Reicher arra a megállapításra jutott, hogy a klasszikus elmélet számtalan sebből vérzik, így nem értett egyet az abból származó egyéb elméletekkel sem (individualizmus, a Festinger-féle dezindividualizáció elmélete, Zimbardónak a szerep és szerepazonosulás jelentőségét hangsúlyozó teóriája). Cáfolja, hogy a tömegben elmerülő egyén elvesztené az önazonosságát, illetve hogy alapvetően erőszakos, mentálisan deficités személyiségjegyeket mutatna, magatartása irracionális lenne. Bár nem ért egyet a modern kutatók számos kijelentésével sem (Moscovici megállapításai, Turner és Killian „felbukkanó csoportnorma” elmélete), de azok egyes részeit saját kutatásaiban felhasználja, amikor kijelenti, hogy a tömeg viselkedését nem az egyén felől, hanem annak társas kapcsolatrendszeréből, a társadalmi háttérből kiindulva kell vizsgálni.¹⁵ Ennek részleteit a tömegben való viselkedés elaborált társas identitás modelljében (*Elaborated Social Identity Model of Crowd Behaviour; ESIM*) fejtette ki.

Az 1980-ban Bristol városának St. Pauls negyedében kitörő zavargások okát kutatva Reicher megállapítja, hogy az egyén a tömegben közösségi lényként van jelen, tehát elsősorban egy az adott helyszínen és adott időben kiemelkedő, fontossá váló közösségi kategória (bizonyos nemzetiségi, társadalmi csoporthoz, földrajzi területhez való tartozás, meghatározott politikai gondolkodás stb.) határozza meg, hogyan fog viselkedni az események idején, és nem az egyénisége. A második fontos tényező, hogy a résztvevők mennyire látják magukat egy a rendőrséggel szemben egységesen fellépő „közösségnek”. A csoporthoz tartozás érzésének fűtőeleme elsősorban a tömeg és a rendőrség viszonya. Reicher azt állítja, hogy a tömeghez tartozó ember tisztában van a magatartásával, de a tömeg értékrendje, közös szimbólumai hatással vannak az egyénre.¹⁶ A holland *Otto Adang* szintén cáfolja a

¹⁵ Stephen D. Reicher: i. m. 1–4. o.

¹⁶ Uo. 15–16. o.

klasszikus elmélet azon állítását, hogy a tömegben az egyén arctalanná válik, elveszti a felelősségérzetét. Adang azt állítja, hogy a tömegben lévő erőszakos vagy erőszakra készülő egyén éppen azért rejti el az arcát, mert tisztában van a tette jogellenességével, és ezúton próbál kibújni a felelősségre vonás alól, tehát szó sincs a dezindividualizáció elmélete által annyira kedvelt anonimitásról.¹⁷

Reicher az 1988-as londoni diáktüntetést és annak erőszakos cselekményeit tanulmányozva arra következtetésre jut, hogy maga a rendfenntartásért felelős szerv is kulcstényezője, kirobbantója lehet az erőszaknak. Megállapítja, hogy a két fél (rendőrség és a tüntetők) a saját, illetve a másik tevékenységének legitimitását számos esetben abszolút ellentétesen ítéli meg. A rendőrség a tüntetők magatartását tartja jogszerűtlennek, a tüntetők pedig a rendőrség tevékenységét értékelik a jogaik törvénytelen megcsorbításaként. A konfliktus akkor jelenik meg, amikor a két félnek egymástól eltérő és kibékíthetetlen felfogása van a helyénvaló és követendő gyakorlatról, továbbá amikor az egyikük akcióját a másik közösségi identitásából eredő „igazságára” adott válasznak tekinthetjük. A legitimitáció felfogása két dolgot határoz meg: azt, hogy a tömeg belép-e a konfliktusba, illetve pontosan melyek azok a körülmények, amelyek fennállása esetén a tömeg, amely eredendően nem utasítja vissza az erőszakot, ténylegesen vállalja a konfliktust.¹⁸ Ha a csoport szembenállással találkozik, a közös identitás „bemerevedik”, ez után a csoport tagjai közösen veszik fel a „harcot” a rendőrséggel. A kutatók szerint az erőszak okának és eszkalációjának legjobb magyarázata az, hogy a tömeg tagjai akkor válaszolnak erőszakkal és védik az érdekeiket, amikor fenyegetve érzik a személyüket és a jogaikat. Az egyik ilyen fenyegetés a kényszerítő eszközök indiszkriminatív bevetése (például könnygáz), amely a tömeg tagjainak mindegyikét éri. Az indiszkriminatív fellépés nyomán a tömeg minden tagja, de akár az érintett kívülállók is, méltánytalannak értékelik a rendőri intézkedést. A vélt vagy tényleges rendőri brutalitás híre a közösségi médiákon keresztül percekben belül eljut mindenkihez, mozgósítva a tüntetőket támogató személyeket.¹⁹

¹⁷ Otto Adang: Managing collective violence around public events: an international comparison. Reed Business, Amsterdam, 2011, pp. 67–68.

¹⁸ Stephen D. Reicher: „The Battle of Westminster”: developing the social identity model of crowd behaviour in order to explain the initiation and development of collective conflict. *European Journal of Social Psychology*, vol. 26, 1996, pp. 128–129.

¹⁹ The Science of the London Riots. <http://www.livescience.com/15505-science-london-riots.html>

A klasszikus elméletből kiindulva, amely a tömeg viselkedésének kontrolljára csak az erő alkalmazását látja egyetlen járható útnak, hosszú út vezetett a kutatók azon megállapításáig, hogy a tömeg magatartásának irányítására, „kordában” tartására hivatott rendfenntartó erők fellépése, az általuk alkalmazott erő bevetésére épülő stratégiák-taktikák is fontos szerepet játszanak a konfliktus kirobbanásában, annak fokozódásában. A társadalomtudósok azonban nemcsak a problémákat vetették fel, hanem megpróbálták megoldást is nyújtani.

A tömegkezelés modern alapelvei

A rendvédelmi szervezeteknek minden helyen és időben a hazai és az átvett nemzetközi (elsősorban az emberi és alapvető szabadságjogokkal kapcsolatos) jogi normáknak megfelelően kell végezniük a tevékenységüket, minden esetben ki kell nyilvánítaniuk elkötelezettségüket a törvény uralmának elvéhez.²⁰ A békés gyülekezés és a szabad véleménynyilvánítás joga kéz a kézben jár²¹, elválaszthatatlan egymástól. A demokratikus államot pozitív kötelesség terheli a békés gyülekezések védelme és lebonyolításuk elősegítése tekintetében, mind a jogi szabályozás, mind a jog gyakorlásával kapcsolatos gyakorlati mechanizmusok terén. A modern demokráciákban elsősorban a rendőri szervezetek azok, amelyek a gyakorlatban találkoznak a gyülekezések, a demonstrációk biztosításának problémáival.²²

Erik Bleich, Carolina Caeiro és Sarah Luehrman tanulmányukban a tömegkezeléssel kapcsolatos rendvédelmi politikát kétféleképpen kategorizálják. Az elfojtó/elnyomó jellegű tömegkezelési-rendvédelmi politikáról, megállapításuk szerint, akkor beszélünk, ha az alkalmazott politikai, jogi, rendvédelmi szabályozás, illetve az általa megfogalmazott közlés, indítvány, irányvonal és eljárás bünteti-fegyelmezi a demonstrálókat, vagy egyéb más módon okoz hátrányt a tömegrendezvények résztvevőinek. Elősegítő jellegű a tömegkezelési gyakorlat akkor, ha ugyanezen eszközök révén az érintett állami szervezetek a megértésüket fejezik ki a résztvevőknek, illetve kézzelfogha-

²⁰ The Guidebook on Democratic Policing. 2nd Edition, Organization for Security and Co-operation in Europe, Vienna, May 2008. <http://www.osce.org/spmu/23804>

²¹ 55/2001. (XI. 29.) AB határozat 5. pont.

²² Guidelines on Freedom of Peaceful Assembly. Organization for Security and Co-operation in Europe–Office for Democratic Institutions and Human Rights, Warsaw, 2010, p. 15. <http://www.osce.org/odihr/73405?download=true>

tó politikai, gazdasági, társadalmi előnyöket nyújtanak a tüntetőknek és azok közösségeinek.²³

A XXI. század első évtizedéig elsősorban az elfojtó/elnyomó jellegű tömegkezelési eljárásokat alkalmazták a rendvédelmi szervek Európa-szerte. A „nehéz kezű” eljárások lényege, hogy jogi csúrcsavarral, a rendezvények helyszínétől választott területek kizárásával, a tömeg mozgásának túlzott méretű korlátozásával, a hírszerzési tevékenység nagymértékű bevonásával, könnygáz mértéktelen bevetésével próbálták fenntartani az ellenőrzést a tömeg felett.²⁴ Az e stratégiák és taktikák alkalmazása azonban számos, heves társadalmi kritikát kiváltó, olykor tragikus helyzetekbe torkolló rendőri bevetéshez vezetett. Ebből az európai tendenciából sajnos a magyar rendőrség sem maradt ki. A 2006 őszen, Budapest utcáin lezajlott események és a velük kapcsolatos rendőri műveletek megrengették a szervezetünkbe vetett hitet.

Európa legtöbb rendvédelmi szerve, tanulva az elhibázott rendőri műveletekből, felismerve az alkalmazott stratégiák és taktikák felülvizsgálatának és átalakításának szükségességét, a társadalomkutatókhoz fordult tanácsért.

A kutatások során, amelyek jellemzően a nyugat-európai államok rendvédelmi és tömegkezelési gyakorlatát vizsgálták, arra a megállapításra jutottak, hogy a kényszerítő eszközökön alapuló stratégiákat és taktikákat fel kell váltania egy olyan proaktív gondolkodásmódnak, amely elsősorban a rendőrség és a tüntetők közötti párbeszédre (kommunikációra), a közrendre tényleges veszélyt jelentő kockázati tényezők azonosítására, a tüntetők legitim törekvéseinek elősegítésére, valamint a demonstrációk szervezőinek, rendezőinek „önrendfenntartásán”²⁵ alapul.²⁶ Ezeket a tényezőket a kutatók négy olyan alaptevékenységben részletezik, amelyek segíthetnek megelőzni az erőszak kialakulását, illetve csökkenthetik az eskalációját.

Tájékozódásra, információgyűjtésre van szükség a várható tömeggel, az abban esetleg megjelenő „bajkeverőkkel”, a tömeg közös identitásának meghatározásával kapcsolatban. A rendőrségnek tisztában kell lennie a tömeg, il-

23 Erik Bleich – Carolina Caeiro – Sarah Luehrman: State responses to ‘Ethnic Riots’ in liberal democracies: evidence from Western Europe. *European Political Science Review*, vol. 2, no. 2, 2010, pp. 272–273.

http://www.middlebury.edu/media/view/259559/original/The_Effects_of_Ethnic_Riots_in_Liberal_Democracies.pdf.

24 Hajas Barnabás: Épp egy társadalomtudós mondja meg, mit kezdjen a tömeggel a rendőrség? In: Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XII. Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoportja, Pécs, 2011, 43. o.

<http://www.pecshor.hu/periodika/XII/hajas.pdf>

25 Self-policing angol kifejezés saját fordítása

26 Clifford Stott: i. m. 17. o.

letve az egyén értékeivel, céljaival, elvárásaival, a helyes és megfelelő magatartásról vallott felfogásával, a csoport és a rendőrség közötti interakciók történetével. Az előbbi tényezőkkel kapcsolatos adatokat a rendőri műveletre bevetett teljes állománnyal meg kell osztani annak érdekében, hogy a beosztott erő minden tagja birtokában legyen a szükséges információknak, ezzel csökkentve az esetleges feszültség kialakulásának lehetőségét a rendőrök és a tüntetők között.²⁷ Fontos azzal is tisztában lenni, hogy milyen frakciók, alcsoportok vannak a kívülről egységesnek tűnő tömegben, illetve milyen tényleges és lehetséges súrlódás alakulhat ki közöttük. Fel kell mérni, hogy a „megrögzött bajkeverők” jelen vannak-e tömegben, ha igen, akkor viselkedésük utal-e az incidens kirobbantásának szándékára. Fel kell mérni továbbá a konfliktus lehetséges forrásait, illetve folyamatosan értékelni kell az egyének viselkedésének azok felhasználására irányuló szándékait. De nem szabad csak a „megrögzött bajkeverőkre” koncentrálni, mert akkor kimaradhat számos olyan tényező, amelyre a kockázatértékelés során szükséges figyelmet fordítani.²⁸ Az Egyesült Királyság Nemzeti Rendészeti Fejlesztési Ügynöksége (*National Policing Improvement Agency*) által a nemzeti rendőrség részére kiadott kézikönyv²⁹ a 3.15 pontjában továbbmegy, amikor kiemeli a szélesebb „közösség” részéről várható hatások felmérésének fontosságát is. A közösségbe beleérti azokat az egyéneket, családokat, valamint üzleti vállalkozásokat, amelyeket a rendőri művelet érinthet.

A facilitáció (elősegítés) azt jelenti, hogy a tömeg, illetve a benne lévő egyén jogos igényeit a rendőrségnek, mint a jogok védelmezőjének, biztosítani kell. A rendvédelmi szervek magatartása, amíg a törvényes rend fel nem bomlik, illetve a tömeg nem valósít meg jogellenes cselekményt, nem lehet ellenséges, akadályozó; törekednie kell arra, hogy a szándékolt rendezvény a szervezők, a résztvevők elgondolása szerint menjen végbe. A tömeg dühét, ellenszenvét nem lehet annak velejárójaként kezelni, mivel kialakulásának oka van. A kutatók szerint a segítő jellegű hozzáállás következtében a rendőrség képes lesz elkerülni az erőszak kialakulását, illetve annak bekövetkezése esetén akár megszerezheti a békés többség támogatását is az erőszakos személyekkel történő intézkedés során. A tömeg maga zárhatja ki soraiból a jogellenes cselekmények végrehajtóit, illetve akadályozhatja meg cselekedeteiket (önrendfenntartás). A rendőrségnek még az erőszak kialakulása esetén is törekednie kell arra, hogy a tömeg legitim része számára lehetővé tegye jo-

²⁷ Field Study Handbook (Working Dokument). National Police Board, Sweden, 2013

²⁸ Clifford Stott: i. m. 13. o.

²⁹ Keeping the Peace. National Policing Improvement Agency, London, 2010, p. 47.

gai gyakorlását. Ebben az esetben a demonstrálók a bevetett rendőri erőket nem a tömeg akadályozójaként, ellenfeleként, hanem annak segítőkjeként, támogatójaként érzékelik, így előzve meg az erőszak eszkalációját.³⁰

A rendőrség és a demonstrálók közötti kommunikációnak a rendezvény lebonyolításának minden fázisában jelen kell lennie, a tervezési szakasztól a végrehajtásig és még az után is. A kommunikációnak jól megalapozott kapcsolatokon kell alapulnia, így a bizalmi légkört kihasználva tárgyalások útján csökkenthető a nézeteltérések, a problémák súlya, illetve mérsékelhető a felek közötti feszültség.³¹ A kommunikáció interperszonális kapcsolaton, a tömegtájékoztató eszközökön, de akár az új keletű információs csatornákon (például a közösségi médiák, Facebook, Twitter) is történhet. A rendőrségi kommunikáció célja, hogy maximalizálja a szélesebb közönség bizalmát, el-lássa a szükséges információval, és bemutassa az eseménnyel és az esetleges konfrontációval kapcsolatos rendőrségi álláspontot.³² Ha a rendőrségnek va-lamilyen mértékig korlátoznia kell a tömeg mozgását, annak okairól tájékoztatnia szükséges a jelenlévőket (például hangosbemondó eszközök, nagyméretű kivetítők segítségével). Az egyesült királyságbeli elgondolás szerint a „nincs meglepetés” koncepciójára alapozott kommunikációs stratégiát kell kialakítani; a tüntetőknek és a szélesebb közönségnek tisztában kell lennie a rendőrség tevékenységével és szándékaival annak érdekében, hogy ezekre az információkra alapozva ők is képesek legyenek megfelelő döntéseket hozni, helyesen választani a lehetséges opciók közül.³³ A biztosítási feladatba beosztott rendőröket hagyni kell, hogy beszélgessenek a demonstrálókkal, de erre a fajta párbeszédre fel kell készíteni őket, hiszen ezek nem fájulhatnak viták-ká, nem sérthetik a rendőrség tekintélyét.

A differenciálás, mint arra már utaltam, azt jelenti, hogy a tisztában kell lenni a tömegen belüli csoportok identitásával, eltérő magatartásukkal, reakcióikkal. Annak, ha a rendvédelmi szervek akciói a tömegre mint egyetlen identitásra irányulnak, kísérletet sem téve a ténylegesen jogellenes cselekményeket elkövetőkkel szembeni fellépésre, az lesz a következménye, hogy a tömeg tagjai illegitimnek tekintik a rendőrségi fellépést. Így éppen a rend fenntartására hivatott rendőri tevékenység lesz az a „kapcsoló”, amelynek ha-

30 Stephen Reicher – Clifford Stott – John Drury – Otto Adang – Patrick Cronin – Andrew Livingstone: Knowledge-based public order policing: Principles and practice. Oxford Journals, Policing, vol. 1, issue 4, 2007, pp. 409–410.

<http://policing.oxfordjournals.org/content/1/4/403.full.pdf?keytype=ref&ijkey=n1vc1aWuzqxs6P>

31 Speaking about protest. 2012

32 Keeping the Peace... i. m. 86. o.

33 Uo. 164. o.

tására a tömegben kialakul a közös identitás, a „mi és az ők” tudata. A tömeg pedig most már tényleg egyöntetűen fordul, a saját felfogása szerint jogos érdekeit és szándékait, esetleg testi épségét támadó rendőrséggel szembe.³⁴

Véleményem szerint az említett négy eszköz magas szintű felhasználásához a rendőrségek kultúrájának jelentős változására van szükség annak érdekében, hogy a demonstrálókkal való kommunikáció ne csak egy legyen a taktikai eszközök közül, hanem alapvető hozzáállásként épüljön be a rendőri gondolkodásba, és egyaránt kiemelt figyelmet kapjon mind a tervezés és döntéshozatal, mind a végrehajtás folyamatában, valamint a kiképzés és az oktatás során is. A hatékony rendőri munka alapja az állampolgárokkal való kiváló kapcsolat, amely a velük való beszélgetésekből, kommunikációból ered.

A párbeszéd kialakítása

Korunkra a rendőrség munkája jelentősen megváltozott, és ez különösen igaz a volt kelet-európai blokk rendvédelmi szerveire, így a magyar rendőrségre is. A demokratikus jogrend elterjedése, az emberi és alapvető szabadságjogok kiemelt és sok esetben a nemzetközi szervezetek által kikényszerített szerepe, a civil társadalom kontrolljának elterjedése nehéz feladat elé állította a rendvédelmi szerveket. Az internet és a közösségi média az elmúlt években kitermelte a „civil” újságírók tömegét, aki a zsebükben lévő elektronikus eszközök segítségével fotón vagy videón rögzítik a rendőri műveletek eseményeit, a félresikerült intézkedéseket, a rendőri brutalitást. A hitelesség hierarchiája megfordult. Míg a korábbi időszakban a rendőrségi sajtóközleményben foglaltak vagy az állami szervek álláspontja határozta meg a tömegtájékoztatást, ezáltal a közvélekedést, mára a „civil” újságírók által rögzített, szinte élő közvetítéssé átalakuló hírfolyamok alapján formál véleményt egy adott eseményről a lakosság. A hatóság által szolgáltatott információkat folyamatosan próbára teszik a „civil” hírszolgáltatás felől is. Ezt a folyamatot erősíti az a jelenség is, amely a hivatalos intézményekbe vetett bizalom hanyatlását mutatja. A közönség szkepticizmusát erősítik továbbá a túléléséért küzdő hivatalos média szenzációhajhász, botrányközpontú tudósításai is, tovább gyengítve az állam szervezeteibe, hatóságaiba vetett bizalmat.³⁵ 2006. október 24-én ezzel

³⁴ Field Study Handbook (Working Dokument). National Police Board, Sweden, 2013

³⁵ Chris Greer – Eugene McLaughlin: We Predict A Riot? Public Order Policing, New Media Environments and the Rise of the Citizen Journalist. The British Journal of Criminology, vol. 50, iss. 6, 2010. <http://bjc.oxfordjournals.org/content/50/6/1041.full.pdf+html>

a jelenséggel szembesült a Budapesti Rendőr-főkapitányság akkori vezetője is, mikor az előző napi eseményekkel kapcsolatos sajtótájékoztatóján az újságírók az általa elmondottakkal ellentétes információkkal szembesítették.³⁶

A tömegkezelések során törekedni kell a konfliktus megelőzésére, fő célnak a konfrontáció nélküli rendezvénybiztosítást kell tekintetni. Ennek érdekében már az előkészítő eljárások idején szükséges a rendezőkkel kiépíteni egy olyan bizalmi kapcsolatot, amelyre a rendezvény alatt építeni lehet. A bizalom megéléte esetén a demonstráció rendezői hajlamosak lesznek együttműködni a rendőrséggel, megértve annak szándékait, illetve lehetőségeinek korlátait. A tüntetők természetesen gyanakvással kezelik a rendőrséget, esetleg nem is hajlandók vele együttműködni, de ha módjukban áll mindig ugyanazokkal tartani a kapcsolatot, akkor van lehetőség a megfelelő viszony kialakítására. Természetesen ehhez a rendőrség facilitációs hozzáállása is szükséges.

Az európai rendőrségek közül először a svéd ismerte fel a párbeszéd fontosságát, majd szervezetén belül létrehozta a párbeszéd-rendőrség intézményét. A párbeszéd-rendőrség koncepciója ismerősként csenghet a magyar fülnek, amennyiben összehasonlítjuk a magyar rendészeti munka területén alkalmazott rendbiztos intézményével. A svéd modell azonban mást takar, a tömegkezelés olyan taktikai eleme, amelyben a hangsúly a párbeszeden, az együttműködésen és a demonstrálók jogai gyakorlásának minél teljesebb körű elősegítésén, támogatásán alapszik. A koncepció a magyar rendbiztostól alapvetően eltér abban, hogy itt több rendőrből álló olyan alegységről van szó, amelynek tagjait különböző szakterületekről toborozzák, és akár országos illetékességgel vetik be. A feladataikban azonban számos hasonlóság mutatható ki. Folyamatosan verbális kapcsolatot tartanak fenn a rendezvény szervezőivel, segítik munkájukat, figyelemmel kísérik a rendezvény lebonyolításának menetét, összekötőként működnek a biztosítás parancsnoka, a végrehajtásban érintett rendőri és társszervek vezetői, valamint a biztosított esemény szervezői között³⁷, ellenben nincs intézkedési kötelezettségük magával a rendezvénnyel kapcsolatban.³⁸

Meg kell különböztetni a párbeszéd-rendőrséget az olyan taktikai alegységektől is, amelyek tagjai polgári ruhát viselve a jogellenes cselekményeket

³⁶ Nézegetheti a viperákat a tagadó Gergényi. [origo], 2006. október 25.

<http://www.origo.hu/itthon/20061025mutattak1.html>

³⁷ A rendezvények rendjének biztosításával kapcsolatos rendőri feladatokról szóló 15/1990. (V. 14.) BM rendelet 12. §.

³⁸ 15/1990. (V. 14.) BM rendelet 15. § (1): Ha a rendbiztos a rendezvényen megállapítja, hogy a gyülekezési jog gyakorlása törvénysértő és a rendőrséget feloszlatai kötelezettség terheli, azt jelenti a vezetőnek.

végrehajtó személyeket tartják szemmel vagy kísérik meg kiemelni a tömegből. A párbeszéd-rendőrök ugyancsak polgári öltözetet viselnek szolgálatuk során, de sem lőfegyvert, sem egyéb kényszerítő eszközt nem tartanak maguknál, így nem alkalmasak az ilyen jellegű intézkedések végrehajtására sem, sőt tilos hasonló intézkedéseket kezdeményezniük.

A párbeszéd-rendőrök többsége csak félállásban végzi a potenciális tüntetőkkel való kapcsolattartást. Erre a feladatra elsősorban olyan jó kommunikatív képességű rendőröket választanak, akik általában nem kapcsolódnak a tömegkezelés szakterületéhez. Ilyenek például a bűnügyi szolgálatok beosztottjai, a hazai körzeti megbízotti beosztáshoz közel álló közösségi rendőrök, olyanok, akiknek általános szolgálatvégzésük alatt is módjukban áll találkozni, beszélgetni azokkal az emberekkel és csoportokkal, akik, illetve amelyek bizonyos események hatására tüntetéseket szervezhetnek, illetve azokon megjelenhetnek. A beszélgetéseken információt szereznek az érintett csoportokat ért hatásokról, hangulatokról, szándékaikról. A párbeszéd-rendőrök vezetői (általában állandó beosztásként) pedig azoknak a csoportoknak, mozgalmaknak a vezetőivel tartják a kapcsolatot, amelyek rendszeresen kezdeményeznek demonstrációkat a közterületen. A demonstrációk idején a párbeszéd-rendőrök a tömegben, azzal együtt mozogva látják el a résztvevőket a folyamatban lévő eseményekkel, illetve a rendőrség szándékával kapcsolatos információkkal. A kommunikáció nem egyirányú. A párbeszéd-rendőrök a biztosítási feladat vezetői részére is szolgáltatnak adatokat a tömeg hangulatáról, szándékáról, illetve a szervezők szükségleteiről, kéréseiről.³⁹

Az utóbbi években Európa számos országa kezdte el másolni a 2004-ben⁴⁰ létrehozott svéd modellt. A „konfliktuskezelő csoportok” koncepciója Németországban, az „Eseményrendőrség” Dániában, a „békeegység” Hollandiában, az „összekötő tiszt” intézménye az Egyesült Királyságban, vagy a lengyel „antikonfliktus-csoport” szintén a svédekkel által kitaposott úton jár.⁴¹

Az elmúlt időszakban a magyar rendőrség is felismerte a párbeszéd, a facilitáción alapuló eljárás jelentőségét. Bár a 2012. augusztus 5-én, Devecserben lebonyolított rendezvény biztosításáért az alapvető jogok biztosa egyebek között éppen a kommunikáció hiánya miatt bírálta a rendőrséget⁴², a

39 Stefan Holgersson: i. m. 31–35. o.

40 Uo. 11. o.

41 Field Study Handbook (Working Dokument). Stockholm, National Police Board, 2013.

42 Az alapvető jogok biztosa jelentése az AJB-6234/2012 ügyben, 2012

<http://www.ajbh.hu/allam/jelentes/201206234.rtf>

2012 végén, 2013 elején zajló diáktüntetések során a rendőrség már alkalmazta az említett elveken nyugvó koncepciót. Az új megközelítés eredménye: a tüntetések békésen, különösebb atrocitások nélkül zajlottak. A rendőrséghez pozitív visszajelzés érkezett a tüntetők, az alapvető jogok biztosa⁴³, a jogvédők⁴⁴, valamint a „civil” média⁴⁵ részéről is.

Az Országos Rendőr-főkapitányság 2013 januárjában tette meg az első lépéseket a párbeszéd-rendőrség intézményének magyar rendvédelmi viszonyok közé történő adaptálásához. Felállt egy olyan munkacsoport, amelynek a koncepció struktúrája, jogszabályi háttere, a jövőbeli párbeszéd-rendőrök kiválasztása, kiképzése és bevetése szabályainak kidolgozása a fő célja. Az új tömegkezelési taktikai elem kidolgozásakor a magyar gyakorlat is a széles körű külföldi rutinra, illetve az eddig szerzett tapasztalatokra kíván alapozni, figyelembe véve a magyar sajátosságokat.⁴⁶

Következtetések

A kutatásom során megállapítottam, hogy Európa-szerte elkezdődött és országonként más-más fázisban tart a kommunikációra és a facilitációra, valamint az új keletű pszichológiai és szociológiai kutatásokra épített tömegkezelési eljárások, a párbeszéd-rendőrség koncepciójának adaptálása. Az adatok alapján összegezhető, hogy a tagállamok sokat várnak a koncepció nemzeti keretek közötti alkalmazásától. A folyamatban előrébb tartó országokban már mutatkoznak a pozitív hatások.

A párbeszéd-rendőrök alkalmazásával csökkenthető a konfliktusos demonstrációk száma. Ennek nyomán alacsonyabbra állítható a kockázati szint, ez pedig a bevetett rendőrök számának csökkentésével járhat, így költségvetési vonzata is van. Az európai gazdasági helyzet okán számos tagállamban csökkentik a rendőrségi költségvetést, így a gazdasági szempontok nem hagyhatók figyelmen kívül a rendőri műveletek tervezésekor.

43 Ombudsman: a rendőrség megfelelően biztosította a tüntetéseket.

http://www.hirado.hu/Hirek/2013/03/13/13/Ombudsman_a_rendorseg_megfeleloen_biztosította_a_tuntetéseket.aspx

44 Messze vagyunk még 2006-tól. A TASZ jelenti, 2012. december 20.

http://ataszjelenti.blog.hu/2012/12/20/messze_vagyunk_meg_2006-tol

45 Rajcsányi Gellért: Diáktüntetések: minek túlfeszülni? Mandiner.blog.hu, 2013. február 19.

http://mandiner.blog.hu/2013/02/19/diaktuntetesek_minek_tulfeszulni_953

46 Az ORFK Rendészeti Főigazgatóság Közrendvédelmi Főosztálya vezetőjének 29000/557-4/2013. ált. számú, a párbeszéd-rendőrség koncepciójával kapcsolatos jelentése. 2013. 01. 31.

A kommunikáción alapuló tömegkezelés alapelvét be kell építeni a nemzeti rendőri stratégiába is, illetve a területi és helyi rendőri szerveknél létre kell hozni a szükséges szervezeti elemeket, ki kell alakítani a szükséges kiképzési direktívákat.

A magyar viszonylatban ki lehetne építeni egy olyan országos hatáskörű (esetleg a Készenléti Rendőrség bázisán kialakított), néhány főből álló párbeszéd-rendőri alegységet, amely képes a fontosabb, országos érdekeltségű demonstráló csoportokat az ország teljes területén kísélni, velük kapcsolatot tartani. Ennek az alegységnek a beosztottjai tartós kapcsolatokat építhetnének ki a rendezvények szervezőivel, a tüntetők csoportjainak meghatározó személyeivel. A Budapesti Rendőr-főkapitányság és a megyei főkapitányságok viszonylatában kisebb létszámú (összehasonlításképpen: Stockholmban mindössze ketten végzik ezt a munkát főállásban) párbeszéd-rendőri alegységek jöhetnének létre, amelyek tagjai részmunkaidőben foglalkozhatnának a helyi szervezetekkel, mozgalmakkal.

Nem elég azonban a szervezeti háttérrel kiépíteni, a rendőrök gondolkodásmódját is meg kell változtatni, a klasszikus elméletre alapuló szemléletről át kell térni a modern kutatásokra alapozott szakmai nézetrendszerre. Ahhoz, hogy az átállás sikeres legyen, az új szemléletet minden szinten be kell építeni a rendőri oktatásba is. A témának szerepelnie kell a rendőrtiszti alapképzés és a vezetői továbbképzések tematikájában, továbbá a tömegkezelésbe bevonható tiszthelyettesek részére szervezett képzések anyagában. Meg kell értetni a rendőrökkel, hogy büszkének kell lenniük arra, hogy egy olyan szervezethez tartoznak, amelynek alapvető célja az emberi jogok védelme. Nem lehet a rendőrségnek kimondott vagy kimondatlan célja az, hogy a jogkövető tüntetők tartsanak tőlük, az a kívánatos, ha a felek partnerként tekintenek egymásra. Ez a mentális váltás egyik félnek sem könnyű.

A konfliktus elkerülése, az erőszak eskalációjának megakadályozása a rendőrség elemi érdeke, mivel csak így őrizheti meg a társadalom felé irányuló bizalmát, illetve csak így szerezheti vissza helyét a hitelesség hierarchiájában.

IRODALOM

Adang, Otto: Managing collective violence around public events: an international comparison. Reed Business, Amsterdam, 2011

Bleich, Erik – Caeiro, Carolina – Luehrman, Sarah: State responses to 'Ethnic Riots' in liberal democracies: evidence from Western Europe. *European Political Science Review*, vol. 2, no. 2, 2010

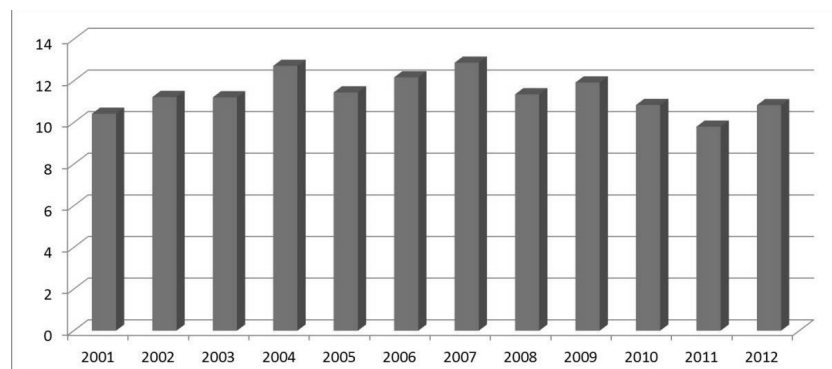
- Greer, Chris – McLaughlin, Eugene:** We Predict A Riot? Public Order Policing, New Media Environments and the Rise of the Citizen Journalist. *The British Journal of Criminology*, vol. 50, iss. 6, 2010
- Hajas Barnabás:** Épp egy társadalomtudós mondja meg, mit kezdjen a tömeggel a rendőrség? In: **Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.):** Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XII. Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoportja, Pécs, 2011, 43. o.
- Hoggett, James – Stott, Clifford:** Post G20: The Challenge of Change, Implementing Evidence-based Public Order Policing. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, vol. 9, iss. 2, 2012
- Holgersson, Stefan:** The Dialogue Police: Experiences, observations and opportunities. The National Police Board, Stockholm, 2010
- Le Bon, Gustave:** A tömegek lélektana. Hatágú Síp Alapítvány, Budapest, 1993
- Parádi József:** Rendvédelem-karhatalom 1867–1945. *Rendvédelem-történeti Füzetek*, 2011/23.
- Pataki Ferenc:** A tömegek évszázada. Bevezetés a tömegelektanba. Osiris Kiadó, Budapest, 1998
- Rajcsányi Gellért:** Diáktüntetések: minek túlfeszülni? *Mandiner.blog.hu*, 2013. február 19.
- Reicher, Stephen – Stott, Clifford – Drury, John – Adang, Otto – Cronin, Patrick – Livingstone, Andrew:** Knowledge-based public order policing: Principles and practice. *Oxford Journals, Policing*, vol. 1, issue 4, 2007
- Reicher, Stephen D.:** „The Battle of Westminster”: developing the social identity model of crowd behaviour in order to explain the initiation and development of collective conflict. *European Journal of Social Psychology*, vol. 26, 1996
- Reicher, Stephen D.:** The St. Pauls’ riot: an explanation of the limits of crowd action in terms of a social identity model. *European Journal of Social Psychology*, vol. 14, 1984
- Stott, Clifford:** Crowd Psychology & Public Order Policing: An Overview of Scientific Theory and Evidence. *University of Liverpool*, Liverpool, 2009

MAJOR RÓBERT

Az ittas gépjárművezetés új büntetőjogi szabályozása, avagy áttörés várható a deliktum elleni küzdelemben

Az ittas gépjárművezetés Magyarországon évről évre a személyi sérüléses balesetek tíz-tizenkét százalékában játszik szerepet (1. számú ábra). Számos intézkedés történt az arány csökkentésére, ám áttörést ez idáig nem sikerült elérni.

1. számú ábra
A gépjárművel ittasan okozott balesetek aránya (%)

Az ittas állapotban okozott balesetek megelőzése rendkívül összetett és ezért speciális probléma, hiszen a vezetési képességre bármilyen hátrányosan ható szer, köztük az ittas állapotot előidéző etil-alkohol szervezetben való jelenléte csupán a baleset másodlagos okának tekinthető, magát a balesetet – a befolyásolttság miatt elkövetett – közlekedési szabályszegés okozza. Nyilvánvaló, hogy a befolyásolt állapot és a balesethez vezető szabályszegés között fennáll az okozati összefüggés, és így az ittas vezetések megelőzése közvetlenül hat a balesetek elkerülésére.

Az ember egyéni adottságai, fizikai, biológiai és pszichikai jellemzői alapvetően meghatározzák az egyes képességeket, így a vezetési képességek szintjét, ám ezeken túlmenően számos más tényező is befolyásolja őket. Ilyen tényező a járművezető ismereti szintje, pillanatnyi testi-lelki állapota, figyel-

mi-készenléti szintje, motivációs szintje stb. Nagyon sok befolyásoló körülmény visszavezethető a járművezetőt ért külső hatásokra, például egy lelki megrázkódtatásra, illetve visszavezethető a személy által elfogyasztott élelmiszerekre, vagy az ittasság okozta tudatzavarra.

Az alkohol

Az elfogyasztott (élelmi)szerek jelentős része közvetlenül a központi idegrendszerre hatva befolyásolja azon képességeket, amelyek a járművezetés alapjait érintik. E befolyásolt képességek elsősorban a felismerési képesség, a reagálási képesség, a döntési képesség, illetve a járműkezelési képesség. A vezetési képességeket befolyásoló leggyakoribb szerek a koffein, a nikotin, az alkohol, egyes gyógyszerek és a kábítószeres. E szereket három nagy csoportba sorolhatjuk: egyrészt vannak olyanok, amelyeknek nemcsak a közlekedésben való használata, de már a szer birtoklása is büncselekményt valósíthat meg, másik csoportjuk viszont teljesen legális. A harmadik külön csoportba sorolhatók azok a legális szerek, amelyek használata a közlekedésben részt vevő járművezetők számára tilalmazott. Ez utóbbi körbe tartozik az etil-alkohol.

Az alkohol a központi idegrendszerre, a vérkeringésre, a légzésre és valamennyi szerv működésére kihat. A köznyelvben „szíverősítőnek” is nevezik, talán azért, mert a hasi vérerek összehúzódása következtében a vérnyomás megemelkedik. Az alkohol sok kalóriát szolgáltat ugyan, így átmenetileg nagyobb erő kifejlesztést, munkateljesítményt tehet lehetővé, de a munkavégzés során romlik a koncentráció, a koordinálás pontossága, finomsága, és hamarabb bekövetkezik a kimerülés. Az alkohol fiziológiai jellemzőit vizsgálva megállapíthatjuk, hogy elsősorban az automatizmusokat támadja meg, megváltoztatja az automatikusan ható szabályzó erők működését, ezzel együtt a járművezető magatartását, cselekvési képességét. Az alkohol romboló hatása mutatkozik meg abban is, hogy lehetetlenné teszi a váratlan, kritikus helyzetek megoldását. A fiziológiai hatások közé sorolható továbbá a látómező beszűkülése, a térlátás csökkenése, a bonyolult, összetett cselekvések elvégzésére való képtelenség. A közlekedést érintően különösen jellemző az úgynevezett „alagútvezetés”, ennek következtében az ittas járművezetők tipikusan nem veszik észre az oldalról érkező gyalogosokat, vagy más akadályt.

Az alkoholról gyakran az alkoholizmus juthat eszünkbe, ám az alkoholizmus külön kategória. Magyarországon sajnos több mint félmillióra becsülhetjük az alkoholisták számát, és évente ötezren halnak meg alkohol okozta

betegségben. Mindazonáltal a jelentős alkoholfogyasztás sem jelent még alkoholistát. A túlzott alkoholfogyasztás utáni állapotot a részegség kifejezéssel jelöljük, eme állapotnak több formája ismert.

A szokványos (típusos) részegség a több-kevesebb alkoholfogyasztás után kialakuló, meghatározott keretek között lezajló fiziológiai-pszichológiai folyamat, amely a szervezet reakciója a mérgeg ellen. Testi tünetei: a kötőhártya enyhe vörössége, csillogó szem, piros arc, verejtékes bőr, gyors légzés, fokozott vizeletkiválasztás. Ilyen állapotban a félénk ember bátorra, a bátor vakmerővé válik. Nagyobb mennyiségű alkoholfogyasztás esetén egyensúlyzavar, akadozó beszéd, romló közérzet jellemzi az egyént, ezt depressziós stádiumnak nevezzük, és az elalvás, majd a másnaposság fázisa követi. Az etil-alkohol-koncentráció fiziológiai hatásai a tapasztalatok alapján általánosan ismertek, az ittas járművezetők körében ezen testi hatások közlekedésbiztonságra gyakorolt hatását vizsgáló kutatások szerint

- 0,2–0,4 ezrelék a vezetési teljesítmény csökkenésének kezdetét;
- 0,4 ezrelék a kanyarvételi biztonság erős romlását;
- 0,5 ezrelék egyensúlyérzék-károsodást, valamint a kormányzás és fékezés technikájában bekövetkező változást;
- 0,6–0,8 ezrelék a vezető kettős látását, valamint nagyság- és távolságvesztő észlelését;
- 0,8 ezrelék feletti koncentráció a fékút jelentős meghosszabbodását jelenti; míg
- 1,5 ezrelék felett senki sem tud vezetni.¹

További különlegesnek nevezhető hatások, hogy az italfogyasztás rontja a színlátást és a hallást is. Fél ezrelék felett egyes vezetőknel a piros, másoknál a zöld színek érzékelése gyengül. A gépjárművezetők esetében az egyszeri alkoholfogyasztásra kialakuló részegségi állapot számos külső és belső tényező függvénye, és az elfogyasztott alkohol mennyiségén és minőségén túl a szervezet aktuális állapota is szerepet játszik. Az egyes személyek tűrőképessége az alkohollal szemben igen különböző, ezt a testi-fizikai aktuális állapot mellett sok más tényező befolyásolja, úgymint az ivás ideje környékén elfogyasztott ételek mennyisége és minősége, a fáradtság, a betegség, az izgalmi állapot, egy esetleges fejsérülés. Az egyszeri alkoholfogyasztás heveny alkoholmérgezést okozhat, a rendszeres fogyasztás – iszákosság – a szervezet egészét károsíthatja, ez idült mérgezéshez vezethet.

¹ Irk Ferenc: Közúti balesetek. Törvényszerűségek és megelőzés. KJK, Budapest, 1979, 229. o.

A kóros (patológiás vagy atípusos) részegség olyan személynél alakulhat ki, akinek az alkoholtűrő képessége kórosan alacsony, akár veleszületett, vagy szerzett maradandó károsodás miatt, akár átmeneti, alkalmi okok következtében. Jellemzője, hogy viszonylag csekély mennyiségű alkohol elfogyasztása után intenzíven, váratlanul és gyakran a szokványostól eltérő formában alakulnak ki az ittasság tünetei. Az egyes testi és lelki működések kikapcsolódásának sorrendje eltér attól, ami a szokványos részegségnél jellemző. A patológiás részegség vitathatatlanul a kóros elmeállapot büntetőjogi kategóriájába tartozó tudatzavart állapot.

A tiltás

A XX. század elejétől figyelték meg, hogy a balesetek összefüggnek a vezető véralkohol-koncentrációjával, és az 1920-as években határozták meg azt a szintet, amely fölötti alkoholkoncentrációt büntetni rendelték. A *skandináv* jog volt az első, amely 1936-ban megtiltotta a vezetést 0,8 ezreléket meghaladó alkoholkoncentráció esetén. *Nagy-Britanniában* 1967-ben rendelkezett törvény arról, hogy a rendőr ittasság gyanúja nélkül kérhet szűrővizsgálatot közlekedési szabálysértés, vagy baleset esetén. 1978-ban *Franciaországban* törvény tette lehetővé, hogy minden gépjárművezető esetén végezzenek légzésminta-vizsgálatot az alkoholfogyasztás gyanúja nélkül. Jelenleg az EU-ban folyamatos vita folyik egy egységes alkoholszint meghatározásáról, pillanatnyilag ugyanis országonként eltérő az az alkoholszint, amely felett tilalmazott a járművezetés. Például Norvégiában és Svédországban 0,2 ezrelék, Németországban, Finnországban, Svájcban 0,5 ezrelék, Nagy-Britanniában és Olaszországban 0,8 ezrelék a limit. Az EU ajánlása egységes félezrelékes szint bevezetését tartalmazza.

Magyarország első büntetőkódexében, az 1878. évi V. törvénycikkben (Csemegi-kódex) nem szerepeltek külön közlekedési bűncselekményi tényállások. A közlekedésnek a mai értelemben vett szabályozási rendszeréről az 1948. évi XLVIII. törvény (harmadik novella) hatálybalépésétől kezdve beszélhetünk. A törvény 1953-ban egészült ki a közlekedés rendje elleni cselekményekkel, az ittas járművezetés, a járművezetés tiltott átengedése és a hibás műszaki állapotú jármű vezetése tényállásaival:

A 174/A pont értelmében büntettet követ el az „*aki*

- *a) szeszes ital hatása alatt gépjárművet vezet, vagy vezetés közben szeszes italt fogyaszt;*

- b) gépjármű vezetését olyan személynek engedi át, aki szeszes italt fogyasztott;
- c) olyan gépjárművel vesz részt a közúti forgalomban, amelynek lábfékje nem működik.”

E tényállás szubszidiárius volt, mert rendelkezései akkor voltak alkalmazhatók, ha a meghatározott cselekmények nem estek súlyosabb büntetőrendelkezők, különösen az élet vagy testi épség veszélyeztetésére vonatkozó szabályok alá.

Azóta valamennyi közlekedési ágazatban, így a közúti közlekedésben is a zéró tolerancia elve érvényesül, azaz egyáltalán nem lehet a gépjárművezető szervezetében szeszes ital fogyasztásából származó alkohol. A zéró tolerancia elve azonban nem jelenthet valódi zéró toleranciát, hiszen az emberi szervezetben az alkohol szeszes ital fogyasztása nélkül is jelen lehet. Ezen oknál fogva az általános gyakorlat szerint a 0,2 ezrelék alatti véralkohol-koncentráció esetén a szeszes ital fogyasztását nem tekintjük bizonyítottnak.

Az általános tilalmon túl az ittas vezetés szankcióval fenyegetettsége tekintetében differenciált szabályozás figyelhető meg. Az ittas járművezetés enyhébb alakzatai korábban szabálysértésnek minősültek, jelenleg közigazgatási bírság hatálya alá tartoznak, míg a súlyosabb esetek büntetőjogi üldözés alá esnek. Közigazgatási bírság hatálya alá azok az ittas vezetések tartoznak, amikor a járművezető megszegi a közlekedés azon szabályát, hogy a szervezetében nem lehet szeszes ital fogyasztásából származó alkohol, de ez az alkoholmennyiség még nem idézi elő a befolyásolt állapotot (1. számú táblázat).

1. számú táblázat

A közigazgatási bírság összege a vér-, illetve a légalkohol-koncentrációhoz igazodva gépi meghajtású jármű vezetése esetén

A szeszes ital fogyasztásából származó alkohol mértéke a 0,50‰ véralkohol-koncentrációt, vagy a kilélegzett levegőben a 0,30 mg/l-t nem haladja meg	100 000 forint (kb. 330 euró)
A szeszes ital fogyasztásából származó alkohol mértéke a 0,50‰ véralkohol-koncentrációnál magasabb, de a 0,80‰ véralkohol-koncentrációt nem haladja meg, vagy a kilélegzett levegőben 0,30 mg/l-nél magasabb, de a 0,50 mg/l-t nem haladja meg	150 000 forint (kb. 500 euró)
A szeszes ital fogyasztásából származó alkohol mértéke a 0,80‰ véralkohol-koncentrációt vagy a kilélegzett levegőben a 0,50 mg/l-t meghaladja, feltéve, ha az nem minősül bűncselekménynek	200 000 forint (kb. 660 euró)

A büntetőjog területére pedig azok az esetek tartoznak, amelyek – hasonlóan valamennyi közlekedési bűncselekményhez – nem önmagában egy közlekedési szabályszegést valósítanak meg, hanem a szabályszegésen túl megvalósul valamilyen többlet, amely a fokozott társadalomra veszélyességet testesíti meg. Az ittas vezetés esetében a szeszes ital fogyasztásán túli többletem a befolyásoltság kialakulása. A büntető törvénykönyv 188. §-ának rendelkezései szerint bűncselekményt követ el, aki közúton „szeszes italtól befolyásolt állapotban” vezeti gépi meghajtású járművét.

A befolyásoltság tulajdonképpen azt jelenti, hogy a szervezetbe került alkohol előbbiekben részletezett hatásai olyan mértékben érvényesülnek, hogy már a közlekedésben való részvétel során a baleset bekövetkezésének konkrét lehetőségét hordozza magában. A befolyásoltság fennállása akkor állapítható meg, ha a véralkohol-koncentráció foka és a klinikai tünetek alapján arra a következtetésre lehet jutni, hogy a jármű vezetője a szeszesital-fogyasztás miatt nem képes a biztonságos vezetésre. A befolyásoltság megállapítása általában az orvostudomány és a bírói gyakorlat által elfogadott objektívnak tűnő mérce alapján történik. Ez a skála az orvostudomány ajánlása szerint a következő:

- 0,2 ezrelékig = az alkoholfogyasztás nem bizonyítható,
- 0,21–0,50 ezrelék = ivott, de alkoholosan nem volt befolyásolt,
- 0,51–0,80 ezrelék = igen enyhe,
- 0,81–1,50 ezrelék = enyhe,
- 1,50–2,50 ezrelék = közepes,
- 2,51–3,50 ezrelék = súlyos,
- 3,51 ezrelék felett = igen súlyos fokú alkoholos befolyásoltság.²

E szerint, ha a véralkohol-koncentráció meghaladja a 0,5 ezreléket, megállapítható az ittas járművezetés bűncselekményi alakzata. Tekintettel azonban arra, hogy a jogalkotó a büntetőjogi tényállásban nem a véralkohol-koncentráció szintjével határozta meg a büntethetőséget, hanem – célzatosan – a szubjektív „befolyásoltság” kategóriát használta, objektív mércét felállítani nem lehet. A szubjektív – és emiatt bizonyíthatatlan – kategória törvénybe foglalásának nyilvánvalóan a büntetőjogi felelősség egyéniesítése volt célja, vagyis az, hogy mindig az adott egyén tekintetében álljon fenn a befolyásoltság, nem pedig az „átlagos személy” tekintetében. Az ittas járművezetés büntetési tétele – ha nem történik súlyos személyi sérüléssel – egy évig

² Országos Igazságügyi Orvostani Intézet 13. módszertani levele (1994) az alkoholos állapot és alkoholos befolyásoltság orvosszakértői vizsgálatáról és véleményezéséről, 3.2. pont.

terjedő szabadságvesztés, vagy közérdekű munka, ezek helyett vagy mellett pénzbüntetés (75 ezertől száznyolcmillió forintig), vagy járművezetéstől eltiltás (egy évtől tíz évig, vagy végleges hatállyal) is alkalmazható.

Az alkohol kimutatása

Az alkohol emberi szervezetben való jelenlétét mintavétellel és a minta elemzésével lehet kimutatni. Tekintettel arra, hogy az elfogyasztott alkohol a véráramba kerül, kézenfekvő megoldás a vérvétel és a vérminta elemzése. Egyszerűbb és költségkímélőbb megoldás a kilégzett levegőből történő mintavétel, ezt az teszi lehetővé, hogy a véráramba kerülő alkohol a tüdőbe is eljutva a szén-dioxiddal együtt távozik a kilégzéskor.

Az alkoholszonda a kilélegzett levegő alkoholtartalmát jelzi. Minden kémiai alkoholszondás vizsgálatnál az alkohol redukáló tulajdonságát használják fel, azt, hogy megfelelő kémiai anyagot elszínez a kémiai redukció során. Az alkoholszondás vizsgálat azonban számos hibalehetőséget hordoz, így

1. nem specifikus az etil-alkoholra, minden olyan anyag, amely redukáló hatású, álpozitív eredményt ad, ezért a szonda színváltozását tévesen értékelhetik;
2. a színváltozás – főleg különleges fényviszonyok között – nehezen értékelhető, így szubjektív;
3. étkezés után, vagy dohányzást követően rövid időn belül végzett vizsgálat álpozitív eredményt adhat;
4. nyálrészecskék bekerülése a vizsgáló csőbe álpozitív eredményt adhat.

Mindemellett a szervezetbe vitt alkohol mennyiségének meghatározására alkalmatlan. Ezek alapján a kémiai alkoholszondás vizsgálat csak előszűrő vizsgálatra alkalmas, de pozitivitása nem bizonyítja a megelőző alkoholfogyasztást, negativitása viszont kizárja az alkoholos állapot fennállását.

A kalibrált elektromos légalkoholtesztetek már képesek a kilélegzett levegő alkoholtartalmának számszerű meghatározására, de tekintettel arra, hogy hatósági hitelesítési eljárásokon nem esnek át, a mérés eredménye – bár bizonyítékként értékelhető – büntetőjogilag nem jelent önmagában elfogadható bizonyítékot.

A mintavétel során biztosított minta hitelesített mérőeszközzel való elemzése már olyan bizonyítékot szolgáltat, amely a büntetőeljáráshoz is alkalmas az önálló bizonyítékként való elfogadásra. Az alkoholos befolyásoltság meg-

állapítása és véleményezése hagyományosan elsődlegesen az érintett személytől vett vérminta alapján történik. A vérvételre a hatóság állíthatja elő a járművezetőt. Megjegyzendő, hogy közlekedési baleset sérültjétől az ellátó gyógyintézet a beszállítás után, a kezelés megkezdése előtt köteles azonnal vérmintát venni, véralkohol-vizsgálat céljából, amelyet a sérült túrni köteles. A vérvétel tūrését a büntetőeljárásról szóló törvény 106. § rendelkezései szabályozzák. A vérminta vételéhez a rendőrségnek megfelelő vérvételi egységdoboz áll rendelkezésére, bár ez nem teszi lehetővé a zárt rendszerű vérvételt, ezért fejlesztése szükséges.

A vérvétel utáni véralkohol-vizsgálat mellett ma már korszerű berendezések állnak rendelkezésre, amelyek a kilélegzett levegő- vagy a nyálminta alapján hiteles és gyors eredményt szolgáltatnak. A rendőrség eszközparkja folyamatosan fejlődik a hiteles elektromos légalkoholmérő berendezésekkel, ezek mérési eredményei a büntetőeljárás során is önállóan értékelhető bizonyítékként vehetők figyelembe.

A nyálminta alkoholtartalma az alkoholfogyasztás után fél-egy órával ad használható eredményt az alkoholos befolyásoltság megítéléséhez. Magyarországon azonban ilyen mintavételezési és vizsgálati eljárás nincs rendszerben.

A befolyásoltság bizonyítása

A magyar büntetőeljárás szabad bizonyítási rendszerre épül, ám tartalmaz kööttségeket. A közlekedési bűncselekményeknél azonban ilyen kööttséget nem találunk. Ugyanez vonatkozik a szabálysértési és a közigazgatási ügyekre is, azaz szabadon felhasználható minden olyan bizonyítási eszköz, amely a tényállás megállapítására alkalmas lehet. Az alkohol fogyasztásával kapcsolatban is teljesen szabad a bizonyítás. A büntető- és közigazgatási eljárások között a különbség annyi, hogy míg közigazgatási eljárás esetén azt kell csak bizonyítani, hogy volt a járművezető szervezetében etil-alkohol, addig büntetőeljárás esetén azt is bizonyítani kell, hogy ez az anyag befolyásolta a járművezetői képességeket. A „befolyásoltság” büntetőjogi tényállási elemként való megjelenítése mindig is felvetette ezen állapot szubjektív jellegének, ezáltal bizonyíthatatlanságának problematikáját.

A gyakorlat kialakította azokat a számszerű értékhatárokat, amelyek az orvos szakértői szakma ajánlására épülnek, és amelyekkel egyszerűbb az ügyek megítélése. E határok alapján a véralkohol-koncentráció tekintetében a hivatkozott módszertani levélnek megfelelően: 0,5 gramm/liter (ezrelék)

véralkohol-koncentráció alatt nincs befolyásoltság, 0,8 ezrelék felett minden esetben befolyásoltságról beszélünk. 0,5 és 0,8 ezrelék között az egyén alkoholtűrő-képességére visszavezethetően a befolyásoltság külső megnyilvánulási formáitól tesszük függővé a bűncselekmény megállapítását. Igaz, hogy az ítélkezési gyakorlatban már megjelent a 0,8 ezrelékes határ kétségbe vonása is. Konkrét ügyben a bíróság kimondta, hogy a 0,8 ezreléket meghaladó véralkohol-koncentráció esetén „teljes határozottsággal nem vonható le olyan következtetés, hogy a vádlott a gépjárművet szeszestaltól befolyásolt állapotban vezette”³.

Az értékhatárok „képlékenysége” pont arra utal, hogy a befolyásolt állapot bizonyítása mintavétel mellett is szinte lehetetlen. Hiába szögezi le a hivatkozott módszertani levél azt is, hogy orvosi értelemben „az alkoholos befolyásoltság megállapítása és véleményezése a véralkohol-koncentráció alapján történik”, a büntetőjogi értelemben vett befolyásoltság másként is bizonyítható. A tényállás a konkrét személyre vonatkoztatva követeli meg a befolyásoltság meglétét, aminek az a lényege, hogy az illető magatartásában valamilyen módon észlelhető, hogy a szervezete hátrányosan befolyásolt, cselekedetei, képességei eltérnek a normálistól. Ennek viszont külső megjelenési formái vannak. A szabad bizonyítási rendszer következtében semmiféle jogszabályi iránymutatás nincs arra nézve, hogy miként kell, illetve lehet a befolyásoltságot bizonyítani. A bírói gyakorlat kialakította azt az álláspontot, hogy a befolyásoltság bizonyítására „elsősorban a véralkohol-vizsgálat eredménye az irányadó”⁴. Soha nem zárkózott azonban el más – elsősorban személyi – bizonyítékok alkalmazása elől sem. Sajnálatos módon gyakran előfordul, hogy ittas járművezetéssel gyanúsítható személy esetében a mintavételre nem kerül sor, vagy az esetleges mintavétel nyomán meghatározott adatok különböző – általában eljárásjogi – hiányosságok miatt bizonyítékként nem használhatók fel.

Ha mintavételre nem került sor, vagy annak eredménye értékelhetetlen, „a klinikai tünetek, az elkövető által tanúsított magatartás és az ittasság külső (szemmel látható) megnyilvánulási formái alapján kell állást foglalni”⁵ abban a kérdésben, hogy a járművezető befolyásolt volt-e, vagy sem.

Nem engedhető meg, hogy a mintavétel elmaradása, vagy értékelhetetlen eredménye esetén mindenféle vizsgálat elkerülésével automatikusan felmentő ítélet szülessen.

3 BH, 2001/156.

4 BH, 1983/481.

5 BH, 1984/302.

Mintavétel hiányában a szakértői számításhoz a következő adatokra van szükség:

1. az elfogyasztott szeszes ital mennyisége;
2. az italfogyasztás időpontja és időtartama;
3. az adott időtartamon belül hogyan oszlott meg az italfogyasztás mennyisége;
4. a terhelt testtömege;
5. mikor, milyen élelmiszert fogyasztott.

Ezeket az adatokat a lefolytatott bizonyítási eljárásban be kell szerezni, mert ha csupán a vizsgált személy közli azokat, nyilvánvaló, hogy a helytállóságuk eleve kérdéses. Az előzményi adatokból szakértői következtetés vonható le az elkövetéskori befolyásoltság mértékére. Hibásnak tekinthető irány tehát az, hogy a befolyásoltság bizonyítása során az eljárást kötötté téve kizárólag mintavételt követő szakértői véleményre alapozottan lehessen megállapításokat tenni. A helyes megoldás – a szabad bizonyítási rendszer kötötté tétele helyett – az alkalmas és ésszerű bizonyítékok felhasználásának támogatása lehet.

Az alkalmas és ésszerű bizonyítékok közé tartozhat akár a grafológia tudományos módszereinek alkalmazása is. Az íráskép változása egyfajta „klinikai tünet”, és ennek tudományos megalapozottságú értékelése alkalmas lehet a befolyásoltságra való következtetésre. A grafológus véleményalkotása írásminta alapján történhet. A befolyásolt állapotú személy írásmintáját kell összevetni a „normál” írásából származó mintával. A grafológia alkalmazását számos neurológiai, íráspszichológiai publikáció is alátámasztja, ezeknek rendre az a végkicsengésük, hogy a kézírás vizsgálatakor markánsan megjelenik a mikromotórium, a központi idegrendszer hátrányos érintettsége, ennek detektálása és klasszifikációja viszonylag egyszerűen algoritmizálható feladat. A kézírás torzulásából, az írás vizsgálatából azonban – a szakirodalomban általános vélekedés szerint – megbízhatóan nem lehet következtetni az elfogyasztott alkohol vagy más szer mennyiségére és minőségére, mert az egyedi különbségek, a körülményváltozók gyakran meghatározóbb szerepet gyakorolnak a kézírásra, mint az elfogyasztott anyag.⁶

Több – elsősorban angolszász – államban gyakorlat, hogy a helyszínen, általában a rendőr vizsgálja az úgynevezett klinikai tüneteket, sőt a rendőr vallomása alapján a bíróság meg is állapítja az ittas vezetés tényét.

⁶ Bővebben lásd Major Róbert: Gondolatok a bizonyítás szabadságáról. *Ügyészek Lapja*, 2005/2., 33–39. o.

A magyarországi gyakorlatban alkalmazott „klinikai tünetek” valójában nem közlekedésspecifikusak. A járművezetéshez szükséges különböző képességek megítélésére szolgáló teszt kidolgozása nagyon nagy jelentőségű lehet a bizonyítás körében: olyan mélységig lehet boncolgatni a képességek változását, hogy az adott balesetet okozó szabályszegésben játszott-e valamilyen szerepet az adott képesség romlása.

A közlekedési képességekre specifikusan kialakított tünetteszt rendkívül hasznos megoldás lehetne. Feltétel azonban a helyszínen intézkedő rendőrök kiképzése a teszt szakszerű és értékelhető eredményt szolgáló felvételére. A teszt mozgási, felismerési és írásos feladatokat is tartalmazhat, ezáltal a grafológiai vizsgálatnak is helye lehet.

A lényeg, hogy minél egyszerűbben, de minél inkább tudományos módszerek igénybevételével lehessen használható bizonyítékokkal szolgálni.

A bizonyítás körében nemcsak a befolyásoltság bizonyítása nehéz, hanem az is, hogy a jogalkalmazónak azt kell bizonyítania, hogy a járművezető szervezetében a cselekmény elkövetésekor, azaz a járművezetéskor fennállt a befolyásoltság.

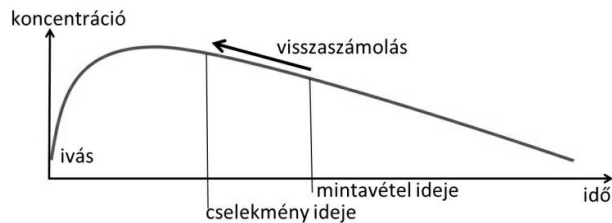
Az eljárás során vett biológiai mintákban kimutatott anyag a mintavétel idején fennálló koncentrációra utal, így a cselekménykori koncentrációra – amely a vegyületek folyamatos lebomlása miatt általában nagyobb, mint a mintavételkori – orvos szakértőnek kell visszaszámolnia.

A visszaszámolás

A vérminta alkoholkoncentrációja, illetve a kilégzett levegő alkoholtartalma, vagy bármilyen más eljárással kimutatott alkoholszint a minta vételének időpontjában meglévő alkoholkoncentrációt jelzi. A felelősség megállapítása pedig a balesetkor, vagy egyéb cselekmény elkövetésekor meglévő befolyásoltság alapján lehetséges. A visszaszámolást az alkohol felszívódásának és kiürülésének törvényszerűségei teszik lehetővé (2. számú ábra).

Az emberi szervezet általában óránként hét gramm alkoholt képes lebontani. Természetesen ez a törvényszerűség nagyon sokféle tényezőtől függ. Visszaszámolni a balesetkori alkoholkoncentrációra csak bizonyos határok között lehetséges. Nyilván a túl alacsony érték, a túl korai mintavétel, vagy a túl késői mintavétel kizárja a visszaszámolás lehetőségét. Jelentősen nehezíti a visszaszámolást, ha az italfogyasztás szakaszosan és folyamatosan történik. Ez változtatja a felszívódás időpontjának a maximumát, természetszerű-

2. számú ábra
A visszszámolás elvi vázlata

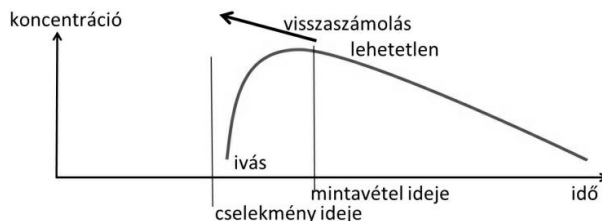

en többszörös véralkoholcsúcsot hoz létre (a felszívódás és a kiürülés egyensúlya miatt), néha hosszan tartó egyensúlyi szakaszt, úgynevezett platóképződést okoz. Mindezekből nyilvánvaló, hogy visszszámolni csak az úgynevezett leszálló ágban, azaz a lebomlás fázisában lehet. A visszszámolás általános szabályai az előbbieket alapján a következőkben adhatók meg. Az alkoholfogyasztás befejezése után legalább egy óra elteltével lehet visszszámolni a cselekmény időpontjában fennálló alkoholos állapotra és az esetleges véralkohol-koncentrációra, folyamatos alkoholfogyasztás esetén az italfogyasztás befejezése után már fél órával vissza lehet számolni. Tekintettel az egyéni tűrőképességre, az alkoholbontás egyénektől függő variabilitására, a visszszámolást két értékkel kell elvégezni, ekkor a minimális és maximális véralkohol-koncentrációt lehet megadni. A 0,20 ezrelék alatti koncentráció esetén alkoholmentes állapotot vélelmez a szakértő, a visszszámolást csak e feletti értékeknél végzi el. Öt órán túl a visszszámolás már csak ritkán lehetséges: a szakértő meglehetősen nagy különbséggel adja meg a valószínű minimális és maximális értékeket. Természetesen kizárt a visszszámolás lehetősége, ha a cselekmény és a vérvétel között eltelt idő ismeretlen.

A ráivás

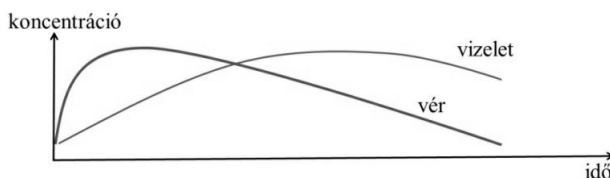
Visszszámolással nem lehet dolgozni, ha az italfogyasztás a cselekmény és a vérvétel között történt (ráivás). Nagyon gyakran ez az úgynevezett ráivás csak védekezési alap a balesetben részes járművezetőre nézve. A járművezető azt vallja, hogy közvetlenül a baleset után, jóval a mintavétel előtt fogyasztott alkoholt, így a balesetkor – a véreredménytől függetlenül – nem volt befolyásolt (3. számú ábra). Az eljárás célja ilyenkor annak bizonyítása, hogy az italfogyasztás a baleset előtt történt.

3. számú ábra
A „ráívásos védekezés” elvi vázlata

Ha a cselekmény, az állítólagos italfogyasztás és a vérvétel 60–90 percen belül történt, akkor a vérvétel időpontjában, pontosabban néhány perces különbséggel történő vizeletmintavétel egyértelműen eldöntheti a ráívás vagy az utólagos szeszesital-fogyasztás tényét. A véralkoholszint a maximális értékét átlagban az italfogyasztás után hatvan perccel éri el. A vizeletalkohol maximális értéke később mérhető. Ha a vizeletalkohol koncentrációja meghaladja a véralkohol-koncentrációt, az italfogyasztás a mintavétel előtt legalább másfél-két órával történt. Hogyha azonban a vizeletalkohol koncentrációja nem éri el a véralkohol értékét, az egy-másfél órán belüli italfogyasztásra utal (4. számú ábra).

4. számú ábra
A vér és a vizelet alkoholkoncentrációjának változása

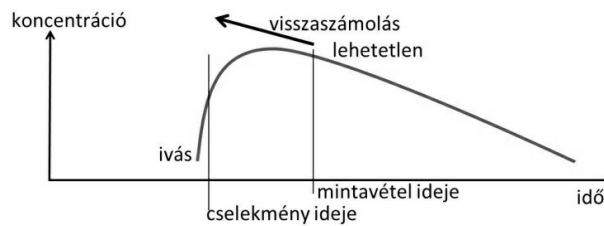
A ráívás bizonyításának másik lehetősége, a kettős vérvétel, bár lényegesen kevesebb információt szolgáltat, mint a vér- és vizeletminta együttes vizsgálata, ezért csak akkor alkalmazandó, ha vizeletvételekre nincs mód.

A felszálló ágas védekezés

Ugyancsak egyre elterjedtebb védekezési forma az úgynevezett felszálló ágas védekezés, amelynek lényege, hogy a járművezető vallomása szerint közvetlenül a baleset előtt fogyasztott nagy mennyiségű alkoholt, és a járműveze-

tést a baleset ideje után pár perccel be is szándékozott fejezni, így a szervezetébe kerülő alkohol a balesetkor még nem szívódott fel annyira, hogy befolyásoltságot idézzen elő, az csak a baleset után alakult ki (5. számú ábra).

5. számú ábra
A „felszálló ágas védekezés” elvi vázlata

A szakértői bizonyítás – széles lehetőségei ellenére – egy „megfelelő” vallo-
más esetén tehetetlen, és így a jól felépített védekezés nem cáfolható.

A rendőrség kezében a bizonyítás tekintetében jelentős eszköz van, ez azonban olyan nagy energiaráfordítást igényel, hogy alkalmazása csak az évi néhány száz, súlyos sérüléssel járó, szeszes italtól befolyásolt állapotban okozott baleset esetében várható el. Az ismert védekezések kiszűrése érdekében a baleset utáni helyszíni szemlét mind térben, mind időben ki kell terjeszteni:

1. meg kell vizsgálni a járművezető balesetet megelőző mozgását, hol, mikor, kivel volt, fogyasztott-e alkoholt, hová szándékozott eljutni;
2. meg kell vizsgálni a baleset helyszínét és a járművet, van-e benne olyan üveg, vagy más edény, amelyben alkohol lehetett, illetve a baleset környékén van-e ilyen eldobott tárgy;
3. környező vendéglátóhelyeken, üzletekben, lakásokban járt-e a járművezető a baleset után, ott fogyasztott-e alkoholt. Ezzel a későbbi védekezések cáfolhatók, és az italfogyasztás ideje bizonyítható.

A visszaszámolás és a vázolt védekezési sablonok tekintetében érdemes áttekinteni egy konkrét kísérlet eredményeit. A kísérlet során az alany pontosan ismert mennyiségű alkoholt fogyasztott, pontosan jegyzőkönyvezett időpontokban, majd mintavételezések történtek, és a minták alapján orvos szakértői vélemények készültek.

A kísérletben⁷ a cselekmény időpontja: 8.39, amikor a rendőri ellenőrzés-kor alkalmazott alkoholteszter 0,35 mg/liter értéket mutatott. Kétszeri vérvé-

⁷ Jaszek Roland: Az ittas vezetés bizonyítása, tudományos diákköri dolgozat. Rendőrtisztví Főiskola, Budapest, 2011

telre került sor, az első minta 10.17-kor 0,72 ezrelék, a második minta 10.47-kor 0,26 ezrelék.

Egyik nyilatkozat a szeszesital-fogyasztásra vonatkozóan: 4.30 és 4.45 között 6 x 0,4 dl pálinka + 4 x 2,5 dl sör.

Másik nyilatkozat a szeszesital-fogyasztásra vonatkozóan: 8.20 és 8.25 között 3 x 0,4 dl pálinka + 2 x 2,5 dl sör.

A szakértői vélemény szerint az első nyilatkozat esetében „*az elmondott italfogyasztás ideje és mennyisége okozhatta a mért véralkohol értékeket. Így szakértőileg elfogadható az italfogyasztás ideje és a fogyasztott alkohol mennyisége. Visszaszámolásnak nincs akadálya, a cselekménykori véralkohol érték 0,8-0,9 ezrelék közötti lehet, ami enyhe fokú alkoholos befolyásoltság alsó határának felel meg.*”

A szakértői vélemény szerint a második esetben „*az elmondott italfogyasztás ideje és mennyisége okozhatta a mért véralkohol értékeket. Így szakértőileg elfogadható az italfogyasztás ideje és a fogyasztott alkohol mennyisége. A röviddel a cselekmény előtti italfogyasztás – szakértői eszközökkel – nem zárható ki. Mivel a cselekmény előtt egy órán belül volt italfogyasztás, így a módszertani levél szerint visszaszámolni nem lehet. Annyi véleményezhető, hogy fogyasztott alkoholt, azonban ezen adatok alapján nem bizonyítható, hogy az elfogyasztott alkoholtól befolyásolt állapotban lett volna a cselekmény időpontjában.*”

A két vélemény közötti lényegi különbség – azaz hogy az első esetben marasztaló, míg a második esetben felmentő ítélet születik – csupán arra vezethető vissza, hogy a terhelt az eljárás során az italfogyasztás tekintetében miként nyilatkozott.

Az előbbieket alapján kijelenthető, hogy a jelenlegi szabályozási környezetben ittas járművezetés miatt a befolyásoltság megállapítására és ennek következtében marasztaló ítéletre csupán az a terhelt számíthat, aki nincs tisztában a védekezés lehetséges módjaival, praktikusán: „*azt lehet elítélni, aki hagyja magát*”.

Mindezekre tekintettel elengedhetetlennek látszott az ittas vezetéssel kapcsolatos szabályok módosítása akképpen, hogy a teljesen bizonytalan és szubjektivitása miatt megbízhatatlan visszaszámolás mint bizonyítási technika elkerülhető legyen.

A jogalkalmazói gyakorlat már évek, sőt évtizedek óta javasolja, hogy az ittas járművezetés tekintetében a büntetőjog a szubjektív „befolyásoltság” fogalma helyett objektív, ezért könnyen bizonyítható megfogalmazást alkalmazzon, nevezetesen konkrét véralkoholkoncentráció-érték kerüljön a tény-

állásba. Nem szabad azonban elfelejteni, hogy a dogmatika tiltakozik az olyan tényállás-megalkotási szempontok ellen, amelyek a jog belső zárt logikai rendjének feladásával, csak a könnyebb bizonyítás érdekeire tekintettel alakítja a törvényi tényállás szövegét. A közlekedésszabály-szegés jellege és a büntetőjogi felelősség megállapítása között csak akkor létesíthető ellentmondásmentes kapcsolat, ha a szabályszegés következményeit is bevonjuk az értékelésbe, ellenkező esetben csorbul a büntetőjog ultima ratio szerepe és megkérdőjeleződik zárkő funkciója. Mindamellett dogmatikailag is igazolható, hogy a „befolyásoltság” fogalma helyett konkrét vér- és légalkohol-koncentráció tényállásba emelése, illetve a visszaszámolás megszüntetése, azaz a tényállás veszélyeztetési deliktumként való megfogalmazása nem bontja meg a jog belső zárt logikai rendjét. Tehát nem a könnyebb bizonyítás érdekében történő átfogalmazásról van szó, hanem zárt logika alapján felépített tényállás-változtatásról.

Nyilvánvaló az is, hogy a büntetőjog prevenciók célokra kevésbé alkalmas, mint a kriminológia által felsorakoztatott módszerek, mindamellett a büntetőjog alapfunkciója a társadalmi együttélés rendjének védelme, amely alapvetően az elrettentésen keresztül valósul meg. Ha azonban a büntetőjog eszközei tehetetlenek a jogalkotó és a társadalom szándékai szerint elítélendő magatartások ellen, mert a tényállásban meghatározott magatartást megvalósítók részéről olyan védekezés terjedt el, amely egyetlen bizonyítási eszközzel vagy eljárással nem cáfolható, és így szükségszerűen felmentő ítélethez vezet, semmiféle prevenciók hatás nem érvényesül. A generálprevencióról csupán akkor beszélhetünk, ha a büntetőjogi tényállás megfogalmazása elkerülhetetlenné teszi a „megérdemelt” szankció elszenvedését.

Az „új tényállás”

A 2012. évi C. törvény⁸, az új Btk. 236. szakasza *Járművezetés ittas állapotban* címmel szabályozza az ittas járművezetés kérdéskörét. Az új tényállás több apróbbnak tekinthető módosítást, korszerűsítést tartalmaz, például az elkövetés helyének és eszközének pontosítását, és hogy a halmazatban való megállapítás lehetősége érdekében az ittas és a bódult járművezetést két külön tényállásban szabályozza. Továbbá a szabadságvesztés büntetési tételét egy évről kettőre emeli. A legnagyobb – valódi áttörést jelentő – újítás azon-

⁸ Hatálybalépés: 2013. július 1.

ban az elkövetés módjának meghatározásában található: az ittas állapot, mint tényállási elem, értelmező rendelkezésben meghatározott tartalommal töltődik meg: „*ittas állapotban lévő személy az, akinek a szervezetében 0,50 gramm/liter véralkohol-, illetve 0,25 milligramm/liter levegőalkohol-koncentrációnál nagyobb értéket eredményező szeszes ital fogyasztásából származó alkohol van*” [240. § (3) bekezdés]. A „befolyásoltság” mint tényállási elem tehát megszűnik, a bűncselekmény konkrét alkoholmennyiség szervezetben való jelenlétével valósulhat meg. A megfogalmazás egyúttal egyértelművé teszi, hogy a szervezetben jelenlévő alkohol mennyiségét nem a vezetéskori konkrét vér- vagy légalkoholértékkel határozták meg, hanem áttételesen úgy, hogy a vezetéskor a szervezetben lévő alkohol valamilyen későbbi időpontban mért érték előidézésére alkalmas mennyiségben van jelen. Ezzel a büntetőjogi üldözés kiterjesztése történt meg – tulajdonképpen veszélyeztetési jelleggel – azokra az esetekre, amelyek során az elkövető olyan mennyiségben fogyasztott alkoholt, amely a meghatározott érték későbbi előidézésére alkalmas, de olyan időszakban vállalkozott a vezetésre, amikor még ez az alkoholmennyiség nem okozott befolyásoltságot. Praktikus megfogalmazásban: nem a vezetéskori véralkohol- vagy légalkohol-koncentráció bizonyítása lesz a cél, hanem a mintavétel idején fennálló koncentráció lehet a marasztalás alapja.

Nyilvánvaló azonban az is, hogy a visszaszámolás lehetősége nem kizárt, hiszen egy esetleges meghatározott szintet el nem érő minta mellett, a kriminalisztikai elvek és módszerek megfelelő alkalmazásával az orvos szakértő visszakövetkeztethet a szervezetben vezetéskor jelenlévő alkohol mennyiségére, természetesen a korábban részletezett törvényszerűségek jelentette határokon belül. Védelmi oldalról azonban a meghatározott szint feletti koncentráció esetében értelmetlenné válik a visszaszámolás indítványozása, hiszen a vezetés előtti italfogyasztás és a befolyásoltság kialakulása közötti időintervallumban történő járművezetés a tényállás részévé, így büntetőjogi-
lag üldözendővé vált.

Felmerülhet a kérdés: a büntetés kiszabása során irányadó szempontok között mennyire kell figyelembe venni a járművezetéskori befolyásoltság mértékét? A mostani gyakorlat szerint ugyanis a büntetés kiszabásának alapja a vezetéskori befolyásoltság mértéke, a szakértő által meghatározott vér- vagy légalkohol-szint, ami a terheltet jellemezte a cselekmény elkövetésének idején. Az új tény-

állás azonban egyértelművé teszi, hogy a vezetéskori alkoholmennyiségre való visszszámolás hiánya miatt a büntetés kiszabásánál irányadó szempontok között a vezetéskori befolyásoltság mértéke helyett a mintavétel idején fennálló alkoholkoncentráció mértékét kell alapvető jelentőségűnek tekinteni.

Az új megfogalmazás kiküszöbölte a felszálló ágas védekezés okozta bizonyítási anomáliát, de ráívás esetében a szakértői számítások továbbra is elkerülhetetlenek lesznek. A gyakorlat azt mutatja, hogy a ráívás leginkább a járművezető vallomásában megjelenő mozzanat, és nem a valós eseménysor része, így a nyomozó hatóság feladata és felelőssége, hogy a történeti tényállás feltárásával az ilyen jellegű védekezések cáfolhatók legyenek, és a közlekedés biztonságára, illetve az emberek életére és testi épségére nyilvánvalóan veszélyt jelentő ittas vezetések ne maradhassanak szankció nélkül.

Mintavétel hiányában sem maradhat el az orvos szakértő bevonása, az ugyanis, hogy a tényállásban konkrét koncentrációértékek szerepelnek, nem jelenti azt, hogy mintavétel hiányában ne lehetne az adott koncentráció szervezetben való jelenlétét bizonyítani. A nyomozás során megfelelően feltárt és bizonyított adatokból orvos szakértői számítással az alkoholkoncentráció megállapítható lehet.

A járművezetés ittas állapotban tényállásának megalkotásakor felvetődött a büntetőjogi üldözés időbeli kiterjesztése a „másik irányba” is, vagyis hogy a járművezetés és a rendőrségi mintavétel közötti időszakban történt italfogyasztás is váljon a tényállás részévé. Praktikusán: a ráívás ugyanúgy bűncselekménynek minősüljön, mint a vezetés előtti italfogyasztás, ezzel az ilyen irányú védekezések is értelmüket vesztenék. Mint már utaltam rá, a dogmatika tiltakozik az olyan tényállás-megalkotási szempontok ellen, amelyek a jog belső zárt logikai rendjének feladásával, csak a könnyebb bizonyítás érdekeire tekintettel alakítják a törvényi tényállás szövegét. E felvetés valóban olyan magatartás bűncselekménnyé nyilvánítását boncolgatja, amelynek tekintetében a társadalomra veszélyesség – a védendő jogi tárgy hiánya miatt – nehezen érhető tetten, így a cselekményt követő italfogyasztás bűncselekménnyé nyilvánítása kizártnak tekinthető. E téren a hatóság tehát nem menekülhet a bizonyítás terhe alól.

De lege ferenda

Bár a jogalkotó az ittas járművezetést érintő tényállás átalakításával vitathatatlanul jelentős lépést tett a jogalkalmazás hatékonyságának növelése érde-

kében, nem maradhat el a jogalkalmazási gyakorlat alkalmazkodása sem az új jogszabályi környezethez, ami – figyelemmel a több évtizedes gyakorlatra – ugyancsak nehéz feladat. Két alapvető fontosságú változást kell a jogalkalmazásnak befogadnia.

Egyrészt a befolyásoltság mint tényállási elem megszűnésével orvos szakértői vélemény beszerzése – a befolyásoltság tekintetében – szükségtelenné vált. Az orvos szakértői gyakorlatban a befolyásoltság véleményezése elsősorban a mintavétel alapján történik, de mintavétel hiányában egyéb – elsősorban személyi jellegű – bizonyítékok alapján is véleményezhető a befolyásoltság mértéke. Az „új tényállás” mellett a befolyásoltság mértékének megállapítására szakértő kirendelésére nem lesz szükség, hiszen a mintavétel meghatározott eredménye váltotta fel a befolyásoltság tényállási elemet. Ugyanakkor továbbra is előfordulhat, hogy valamilyen körülmény következtében mintavételre nem kerül sor, vagy annak eredménye nem használható fel az eljárásban. Ez esetben a rendelkezésre álló egyéb bizonyítékok alapján orvos szakértő kirendelésével a járművezető szervezetében a vezetéskor jelenlévő alkoholmennyiség véleményezhető.

Másrészt a vezetéskori vér- vagy légalkohol-koncentráció alapján történő büntetéskiszabást fel kell váltania a mintavétel idején mért koncentráció alapulvételének. Ez valószínűsíthetően igen nehéz feladat lesz, hiszen a jogalkalmazás aggódva fogadja az évtizedeken át megszokott metódus megváltoztatását, és a mintavétel idején fennálló koncentráció alapulvétele látszólag nem tükrözi a cselekmény társadalomra veszélyességének valódi mértékét. Mindazonáltal bízom benne, hogy az előbbiek tükrében elfogadható e megoldás helyessége, nem beszélve arról, hogy a forgalom-ellenőrzés tekintetében is alapvetésként meghatározott tétel, miszerint a visszatartó hatás nem a büntetés szigorában, hanem a büntetés elkerülhetetlenségében rejlik, tetten érhető a büntetőjog területén is. Bizonyítottam azt is, hogy ez a változtatás nem sérti a dogmatikai alapelveket.

Nyilvánvaló, hogy a bűncselekményi értéket el nem érő koncentrációk esetében a közigazgatási bírság rendszerét át kell alakítani. A közigazgatási bírság hatálya alá tartozó ittas járművezetések szabályozási rendszere lényegesen egyszerűsödhet, hiszen a kialakított háromszintű – a mintában mért értékekhez igazodó – szabályozás megszüntetésével a szankcionálását célszerű egyetlen lépcsőben megoldani, mégpedig a százezer forintos (330 euró) büntetési tétel meghagyásával, esetleg az igen csekély mértékeknél egy ennél lényegesen enyhébb szankció kialakításával.

Az új büntetőjogi szabályozás a rendőri intézkedési gyakorlat átalakítását is igényli. Nagyobb teret célszerű engedni az olcsóbb és egyszerűbb légalkohol-vizsgálatnak, és a drágább és bonyolultabb véralkohol-vizsgálatot csak azokban az esetekben alkalmazni, amikor légalkohol-mintavételre nincs lehetőség. Tekintettel arra, hogy a bűncselekményi minősítés nem a vezetéskori alkoholkoncentráció alapján, hanem a vezetéskor a szervezetben lévő alkohol miatt egy későbbi mintavétel idején fennálló koncentráció alapján történik, célszerű az eljárást ahhoz a körülményhez igazítani, hogy a járművezetés és a mintavétel között az eljárás alá vont személy a hatóság felügyelete alatt állt-e. Ha igen (tipikusan forgalom-ellenőrzés esetén), a ráívás kizárható, ha pedig bizonyos ideig a hatóságnak nem volt rálátása a járművezető magatartására (tipikusan baleset esetén), a ráívás valószínűsíthető. Azokban az esetekben, amikor a hatóság eljárása szavatolja, hogy a járművezető a vezetés után alkoholt nem juttathat a szervezetébe – bármilyen súlyos cselekményről legyen is szó –, felesleges a cselekménykori alkoholkoncentráció visszaszámolására lehetőséget adó vér- és vizeletvétel, valamint a többszöri mintavétel.

A tényállási elem bizonyítása, azaz a meghatározott koncentrációnál magasabb érték kimutatása érdekében célszerű a mintavételt megismételni abban az esetben, ha a légalkohol-mintavételre előállított személy által szolgáltatott minta koncentrációja a bűncselekményi értéket nem haladja meg, hiszen elképzelhető a felszálló ágban történt vezetés is. Ha azonban az első mintavétel bűncselekményi értéket mutat – amennyiben biztos, hogy a mintában „szájalkohol” nem lehet –, a további mintavétel felesleges eljárásnak minősíthető. Ha sem az első, sem a második minta nem éri el a bűncselekményi értéket, közigazgatási bírság kiszabásának van helye.

A büntetőjogi tényállás átalakítása valóban áttörésnek nevezhető az ittas vezetés elleni küzdelemben, mindamelllett alapvető hiányosságnak tekinthető, hogy a vezetői engedély helyszíni elvételére – jelen szabályozás szerint – csak a súlyosabb, bűncselekménynek minősülő esetekben kerül sor, és ez az igen hatásos intézkedés elmarad a kevésbé súlyos, közigazgatási bírság hatály alá tartozó esetekben. Általánosnak nevezhető jogalkalmazói nézet szerint a járművezető vezetői engedélyének helyszíni elvétele igen hatásos intézkedés mind a speciál-, mind a generálprevenció területén. A közigazgatási bírság intézményének bevezetése előtt a szabálysértési ügyekben is a vezetői engedély helyszíni elvételére került sor, ezt kiegészítette az, hogy a szabálysértési hatóság az ittas vezetők több mint kilencven százalékát el is tiltotta a járművezetéstől.

Mindezekre tekintettel javasolható a helyszíni rendőri eljárás során is a zéró tolerancia érvényre juttatása, vagyis hogy a járművezető bármilyen mértékben legyen is ittas, a vezetői engedélyét a helyszínen vegyék el.

A vezetői engedély helyszíni elvételének visszaállítása a büntetőjogi tényállás reformjával és a rendőri ellenőrzés intenzitásának és hatékonyságának növelésével prognosztizálhatóan valódi áttörést hozhat az ittas járművezetés elleni küzdelemben.

Mindezek kapcsán megjegyzendő, hogy a jogalkotó azt a bátor lépést, hogy a szubjektív és ezért bizonyíthatatlan befolyásolt állapot helyett konkrét koncentrációértékeket jelenített meg az ittas járművezetés tényállásában, az alkoholon kívüli más, a vezetési képességre hátrányosan ható szer tekintetében nem tette meg. Nem csupán a szabályozás egységessége, hanem a tartalmi jelentősége is azt indokolja, hogy az említett egyéb szerek vonatkozásában is konkrét értékhatárok meghatározására kerüljön sor. Gyakorlatilag kábítószerokról van szó, így az említett értékhatár meghúzása a nulla szinten javasolható. A járművezetés bódult állapotban tényállásának megfogalmazásánál is helyesebb lenne tehát mellőzni a befolyásoltság fogalmát, így a „*vezetési képességre hátrányosan ható szer befolyása alatt*” vezet megfogalmazás helyett a „bódult állapotban vezet” megfogalmazást alkalmazni. Az értelmező rendelkezések között pedig az ittas állapotban lévő személyhez hasonlóan elhelyezni a bódult állapotban lévő személy meghatározását, akképpen, hogy bódult állapotban lévő személy az, akinek a szervezetében kábítószer vagy annak biológiailag aktív bomlásterméke van. A vezetési képességekre hátrányosan ható szerek ugyanis beletartoznak a 459. § értelmező rendelkezései között található kábítószer fogalmába. Az orvostudomány fejlődésével elképzelhető, hogy a későbbiekben az értelmező rendelkezések átalakíthatók lesznek, és hasonlóan az alkoholnál régóta bevett gyakorlathoz, a kábítószer tekintetében is fel lehet állítani egy olyan mércét, amely tartalmazhatja azt az értékhatárt, amely alatti járművezetés a közgazgatási bírság hatálya alá tartozhat, az a feletti járművezetés pedig bűncselekménynek minősülhet.

BÁRD PETRA

Uniós polgár-e Sólyom László? Magyarország kontra Szlovákia¹

2012. október 16-i, C-364/10. számú ítéletében² az Európai Unió Bírósága nem tartotta az Európai Unió jogába ütközőnek, hogy három évvel korábban Szlovákia megtagadta Magyarország köztársasági elnökének belépését az ország területére.

Az uniós jogfejlődés szempontjából az ítélet kimenetele kevésbé izgalmas, annak miéртje sokkal inkább. A bíróság érveléséből közvetve vagy közvetlenül következtethetünk az alapjogok, a nemzetközi jog és az alapszabadságok közötti hierarchiára, továbbá tanulságokat vonhatunk le az integráció mélysége és ennek meghatározásával kapcsolatban a bíróság önkorlátozása vonatkozásában.

Az indokolás logikája ugyanakkor több ponton megtörik, a bíróság fontos kérdéseket megválaszolatlanul hagy, másokat pedig feleslegesen nyit meg. Ebből azonban még nem következik semmi a végeredmény helyességére nézve. A magyar kereset elutasításának több, szakmailag védhető módja is elképzelhető lett volna. A tényállás, az eljárási előzmények és az ítélet ismertetését követően az európai jogfejlődés szempontjából lényeges következtetéseket vonunk le, majd vázolunk néhányat az indokolás gyengéinek elkerülési technikái közül.

A tényállás

Sólyom László 2009. augusztus 21-én a szlovákiai Révkomáromba (Komarno) tartott, hogy ott beszédet tartson Szent István szobrának avatásán. Az ünnepségre egy társadalmi szervezet, a komáromi Szent István Szoborbizottság meghívására utazott, politikusokkal nem tervezett találkozót. A szoboravatás Szent István ünnepének másnapjára, augusztus 21-re esett. Augusztus 21. azonban Szlovákiában érzékeny dátum, hiszen 1968-ban éppen ezen a napon

¹ A kézirat 2013. március 3-án lett lezárva.

² C-364/10. számú ügy. Magyarország kontra Szlovák Köztársaság, 2012. október 16. (A továbbiakban: ítélet.)

vonultak be a Varsói Szerződés csapatai – így több száz magyar katona is – Csehszlovákiába, a prágai tavasz leverésére.

A köztársasági elnök tervezett látogatását megelőzően jegyzékváltás történt a két ország között, és a szervezés rendben ment egészen augusztus 19-ig. Két nappal a szoboravatás előtt azonban Szlovákia három jelentős közjogi méltósága, *Ivan Gašparovič* államfő, *Robert Fico* kormányfő és *Pavol Paška* házelnök közös nyilatkozatot adott ki, amelyben érzéketlennek nevezték a látogatás időpontjának megválasztását. A szlovák államfő a szoboravatás napján hangsúlyozta, hogy örömmel venné, ha Sólyom László komolyan venné aggályait. Sólyom László erre azt üzenté vissza, hogy fenntartja a szoboravatáson való részvételi szándékát, az empátia hiányának vádjára válaszul pedig emlékeztetett arra, hogy egy évvel korábban, a Csehszlovákia elleni agresszió negyvenedik évfordulóján sajnálatát fejezte ki a történetek kapcsán. A szobor leleplezése előtt pár órával Robert Fico kijelentette, hogy provokációnak tekint a látogatást, és megtagadja a magyar államfő belépését Szlovákia területére. A szlovák külügyminisztérium ennek megfelelően diplomáciai jegyzéket közölt Magyarországnak szlovák köztársasági nagykövetével, amelyben megtiltotta Sólyom László határátlépését. A köztársasági elnök, miután megismerte a jegyzék tartalmát, nem kelt át a komáromi Erzsébet hídon, hanem annak közepéig gyalogolt, és visszafordult. *„Visszafordulok, mert nem tudnak engem egy tudatos jogsértésbe belehajszolni, hiszen jogász vagyok, államelnök vagyok.”*³

Eljárási előzmények

Az incidens és a jogi eljárás megindítása között természetesen történtek diplomáciai lépések a vita rendezésére. Folyamatos jegyzékváltás zajlott a két ország között, és ezzel párhuzamosan 2009. szeptember 10-én *Bajnai Gordon* magyar és *Robert Fico* szlovák miniszterelnök a határ mellett fekvő magyarországi Szécsényben aláírt egy meglehetősen óvatos nyilatkozatot, amelyben a politikusok sajnálkozásukat fejezik ki Sólyom László szlovákiai látogatásának körülményei miatt.⁴ Ugyanezen a napon egy korábbi magyar levélre vá-

³ http://www.solyomlaszlo.hu/interjuk20090821_sajtonyilkozat_komarom.html

⁴ A szécsényi nyilatkozat 3. pontja szerint „Magyarország és Szlovákia miniszterelnökei – fenntartva saját véleményüket a kérdés jogi aspektusára vonatkozóan – sajnálkozásukat fejezik ki Sólyom László a Magyar Köztársaság elnöke 2009. augusztus 21-i, Révkomáromba (Komarno) tervezett látogatásának körülményei miatt”. A fogalmazás kellően diplomatikus, és alkalmas arra, hogy mindkét fél a saját igazát érte bele, voltaképpen a másik állam képviselőjének magatartása miatt sajnálkozva.

laszként *Jacques Barrot*, az Európai Bizottság alelnöke elismerte, hogy a szabad mozgáshoz való jog csak arányosan és kizárólag az érintett személyes magatartására tekintettel korlátozható. Mindazonáltal úgy vélte, a mozgásszabadságról szóló 2004/38/EK irányelv⁵ betartatása elsősorban a nemzeti bíróságok feladata. Magyarország mindezen lépések után terelte jogi útra az ügyet. Az incidenst követően a magyar állam az uniós jog megsértésének kimondására irányuló úgynevezett kötelezettségszegés megállapítása iránti eljárás megindítását kérte a bizottságtól. Ezt a bizottság 2009 decemberében visszautasította azzal, hogy „*a nemzetközi jog alapján a tagállamok fenntartják a jogukat a külföldi állampolgárok területükre való belépésének ellenőrzésére, függetlenül attól, hogy az érintett állampolgár uniós polgár-e, vagy sem*”. Magyarország ezért maga nyújtotta be a keresetet Szlovákia ellen. A bizottság Szlovákia oldalán beavatkozóként vett részt az eljárásban.

A pervezetést előrevetítette *Yves Bot* főtanácsnok 2012. márciusi indítványa, amelyben a kereset elutasítását javasolta.⁶ Véleménye szerint noha az uniós polgárok tagállamok közötti mozgását az uniós jog szabályozza, ez nem mondható el az államfők külföldi látogatásai vonatkozásában, mivel az uniós az ilyen kérdések rendezésére nem kapott felhatalmazást a tagállamoktól. A hatáskör-átruházás elve⁷ alapján márpedig az uniós kizárólag a tagállamok által a szerződésekben ráruházott hatáskörök határain belül járhat el, és csakis a szerződésekben foglalt célkitűzések érdekében. Minden egyéb hatáskör a tagállamoknál marad. Abból, hogy a szerződések nem rendelkeznek az államfők tagállamok területére történő belépésének kérdéséről, a főtanácsnok arra következtetett, hogy itt a tagállamok részére fenntartott hatáskorról van szó. A főtanácsnok is észlelte az érvelés logikai buktatóját, amennyiben a szerződések külön nem rendelkeznek ugyan az államfőkről, de az uniós polgárokról – és ebbe a körbe természetesen a tagállamok államfői is beletartoznak – szólnak. Ezért *Yves Bot* más eszközzel, a bíróság korábbi esetjogával is alátámasztotta álláspontját és megismételte a bizottság kontra Belgium⁸ tanulságát, amely szerint a diplomáciai kapcsolatok területe – ideértve az ál-

⁵ Az Európai Parlament és a Tanács 2004/38/EK irányelve (2004. április 29.) az uniós polgárainak és családtagjaiknak a tagállamok területén történő szabad mozgáshoz és tartózkodáshoz való jogáról.

⁶ C-364/10. számú ügy. Magyarország kontra Szlovák Köztársaság. *Yves Bot* főtanácsnok indítványa, 2012. március 6. (A továbbiakban: indítvány.)

⁷ Az Európai Unióról szóló szerződés 5. cikk (2) bekezdése értelmében „az Unió kizárólag a tagállamok által a Szerződésekben ráruházott hatáskörök határain belül jár el a Szerződésekben foglalt célkitűzések megvalósítása érdekében. Minden olyan hatáskör, amelyet a Szerződések nem ruháztak át az Unióra, a tagállamoknál marad.”

⁸ C-437/04. számú ügy. Bizottság kontra Belgium, 2007. március 22.

lambfők utazásait – a nemzetközi jog tiszteletben tartása mellett továbbra is a tagállamok hatáskörébe tartozik.⁹

A főtanácsnok kiemelte azonban, hogy a tagállamok nem gyakorolhatják a tagállami – így a diplomáciai tárgyú – hatásköröket oly módon, hogy az a két tagállam közötti diplomáciai kapcsolatok tartós megszakadásához vezessen, mivel az ellentétes volna az Európai Unióról szóló szerződés (a továbbiakban: EUSZ) preambuluma szövege szerinti, „*az Európa népei közötti egyre szorosabb egység*” gondolatával, és az EUSZ 4. cikk (3) bekezdésének utolsó albekezdése értelmében veszélyeztethetné az unió célkitűzéseinek megvalósítását. Bot főtanácsnok szerint azonban a kérdéses ügyben nem állt fenn ilyen helyzet.¹⁰ Ezért a hatáskör-átruházás hiányára tekintettel indítványozta a kereset elutasítását.

Az ítélet

2012. október 16-i ítéletében a bíróság kimondta, hogy Sólyom László magyar állampolgárként kétséget kizáróan uniós polgár, ami jogot ad számára ahhoz, hogy szabadon mozoghasson és tartózkodhasson az unió területén. A mozgásszabadság természetesen nem korlátozhatatlan, a szabad mozgáshoz való jogról szóló 2004/38/EK uniós irányelv is megengedi a korlátozást közrendi, közbiztonsági vagy közegészségügyi okból. A vizsgált ügyben azonban ezen kockázatok egyike sem állt fenn. A korlátozás megengedhetőségét mással indokolta a bíróság. Az érvelés szerint az állampfői jogállást a nemzetközi jog szabályozza, márpedig a bíróság korábbi döntéseiben is kimondta, hogy az uniós jogot a nemzetközi jog releváns szabályaira tekintettel kell értelmezni, mivel az uniós jogrendnek része a nemzetközi jog.

Amennyiben az uniós jog nem értelmezhető a nemzetközi jog fényében, mert egyértelmű konfliktusban áll a két joganyag, a nemzetközi jognak kell elsőbbséget adni. A nemzetközi jog, azaz a nemzetközi jog adta lehetőség államfők más állam területére való belépésének megtiltására tehát elsőbbséget élvez, és az államfők vonatkozásában leronthatja a lisszaboni szerződés, különösen az uniós polgárságról szóló, az Európai Unió működéséről szóló szerződés (a továbbiakban: EUMSZ) 21. cikke¹¹ és a 2004/38/EK irányelv

⁹ Indítvány, 4. jegyzet, 50–52. bekezdés.

¹⁰ Lásd indítvány, 4. jegyzet, 58–60. bekezdés.

¹¹ Az EUMSZ 21. cikk (az EKSz. korábbi 18. cikke) (1) bekezdése szerint „A Szerződésekben és a végrehajtásukra hozott intézkedésekben megállapított korlátozásokkal és feltételekkel minden uniós polgárnak joga van a tagállamok területén való szabad mozgáshoz és tartózkodáshoz”.

szerinti, egyébként minden más uniós polgárt megillető mozgásszabadság mint alapszabadság gyakorlásához való jogot.¹²

A bíróság visszautasította azt a magyar érvet is, amely szerint a magyar köztársasági elnök Szlovákiába történő belépésének megtagadása önmagában kimerítené a joggal való visszaélés fogalmát, ahogyan azt a bíróság ítélezési gyakorlata¹³ kimunkálta, amennyiben a szlovák fél politikai jellegű ellenérzéseket juttatott kifejezésre az uniós jogra hivatkozás útján, és a 2004/38/EK irányelvben említett közrendre vagy közbiztonságra politikai célok elérése érdekében hivatkozott. A bíróság emlékeztetett arra, hogy a visszaélésszerű gyakorlat bizonyításához egyrészt azon objektív körülmény fennállása szükséges, amikor az uniós jog formális tiszteletben tartása ellenére nem valósul meg a szabályozás célja, és másrészt egy szubjektív elemnek, az uniós szabályozás alapján előny szerzésre irányuló szándék fennállásának is teljesülnie kell, amikor mesterséges módon teremtik meg az előny megszerzéséhez szükséges feltételeket. Márpedig az objektív körülmény nem valósul meg, azaz paradox módon részben az menti meg a szlovák felet, hogy nem *indirekt módon* sértette az uniós jogot, hanem *formálisan, közvetlenül* nem tartotta tiszteletben, hiszen az irányelv értelmében a hatáskörrel felruházott nemzeti hatóságoknak kellett volna határozatot hozniuk a mozgásszabadság korlátozásáról, amit aztán megfelelően közölni kellett volna Sólyom Lászlóval, márpedig ezen aktusok egyike sem történt meg. Továbbá a szubjektív elem sem áll fenn, mivel az irányelvre való pusztán hivatkozás nem teheti azt olyan ténybeli helyzetre alkalmazhatóvá, amelyre a jogszabály nem vonatkozik. Mivel tehát teljes képtelenség az irányelvre hivatkozni – a büntetőjog területéről kölcsönzött kifejezéssel élve –, az alkalmatlan eszköz a joggal való visszaélésre.¹⁴

A bíróság visszautasította Magyarország azon kifogását is, amely szerint fennáll az uniós jog jövőbeli, ismételt megsértésének veszélye. A bíróság arra hivatkozással utasította el a magyar kifogást, hogy az EUMSZ 259. cikke szerint, ahogy azt a bíróság esetjoga pontosította¹⁵, a kötelezettségszegési eljárásnak nem célja absztrakt, hipotetikus helyzetek elbírálása, hanem kizárólag a tagállam általi uniós jogsértés megállapítása és megszüntetése. Mivel az

¹² Lásd ítélet, 1. jegyzet, 40–52. bekezdés.

¹³ C-110/99. számú ügy. Emsland-Stärke, 2000. december 14.

¹⁴ Lásd ítélet, 1. jegyzet, 56–61. bekezdés.

¹⁵ Először ezt a 15/76. és 16/76. számú Franciaország kontra bizottság egyesített ügyekben mondta ki a bíróság. 1979. február 7.

uniós jog potenciális jövőbeli megsértésének veszélye önmagában nem sérti az uniós jogot, a bíróság nem foglalkozott Magyarország kifogásával.¹⁶

Végül a bíróság nem teljesítette Magyarország azon kérését sem, hogy pontosítsa elvesztesség esetén, hogy a mozgásszabadság nemzetközi jogi korlátai az uniós polgárok mely kategóriáira vonatkoznak, mivel az EUMSZ 259. cikke szerinti eljárásnak nem célja az uniós jog értelmezése sem, különösen nem annak értékelése, hogy a vizsgált ügytől eltérő ténybeli helyzetre mennyiben alkalmazható az EU-jog. Mivel a Magyarország és a Szlovák Köztársaság közötti vita körülményei kizárólag Magyarország köztársasági elnökét érintették, az uniós polgárok egyéb kategóriáit nem, a bíróság nem volt hajlandó megvizsgálni, hogy egy esetleges, jövőbeli esetben az uniós polgárok mely csoportjainak joga csorbulhat a nemzetközi jogra hivatkozással.¹⁷

Az európai jogfejlődés szempontjából lényeges következtetések

Többszintű jogrend

A bíróság az ítélet indokolásában korábbi esetjogára utalt, amikor hangsúlyozta, hogy az uniós jogot a nemzetközi jog figyelembevételével kell értelmezni, hiszen a nemzetközi jog része az uniós jogrendnek. A Sólyom-ügyben ezt a kötetmet a bíróság úgy értelmezte, hogy a két joganyag egyértelmű ütközése esetén elsőbbséget kell adni a nemzetközi jognak. Csakhogy a precedensként hivatkozott Kadi¹⁸-jogesetben¹⁹ az uniós és nemzetközi jog konfliktusában a bíróság épp ellentétes következtetésre jutott. A Kadi-ügyet olyan személyek kezdeményezték, akikkel szemben a terrorizmus pénzügyi támogatásának gyanúja merült fel, és ezért az ENSZ Biztonsági Tanácsa által létrehozott szankcióbizottság határozata alapján felkerültek a pénzügyi szankciókkal sújtandók listájára. Az Európai Unió rendelettel hajtotta végre a szankcióbizottság határozatait, amelyek melléklete egy az egyben átvette a szankcionálandók listáját. A listára vétel ellen azonban nem volt bírói felülvizsgálati lehetőség. Ami a jogrendek hierarchiáját illeti, ahogy *Miguel Poiares Maduro* főtanácsnok fogalmazott: a

¹⁶ Lásd ítélet, I. jegyzet, 62–69. bekezdés.

¹⁷ Lásd ítélet, I. jegyzet, 70–71. bekezdés.

¹⁸ C-402/05. P. és C-415/05. P. számú egyesített ügyek, Yassin Abdullah Kadi és az Al Barakaat International Foundation kontra az Európai Unió Tanácsa. 2008. szeptember 3., (nagytanács).

¹⁹ Részletesen lásd például Varju Márton: Nemzetközi terrorizmus és az európai Unió közjogának érettsége. *Fundamentum*, 2009/1., 67–79. o.

közösségi jog „és a nemzetközi jogrend nem úszik el egymás mellett, mint éjszakai tengeren a hajók”²⁰. Természetéből fakadóan kevésbé irodalmi egy bírói ítélet, de voltaképpen ezzel azonos álláspontra helyezkedett az európai bíróság²¹ – szemben az elsőfokú bíróság véleményével²² –, amikor kimondta, hogy az ENSZ BT-rendeletet anélkül alkották meg, hogy bármiféle garanciát nyújtottak volna a fellebbezők terhére rótt körülmények közlésével vagy meghallgatásukkal kapcsolatban, és ezért a rendeletet olyan eljárással fogadták el, amelynek során a védelemhez való jog, és ehhez kapcsolódóan különösen a hatékony bírói jogvédelem elve is sérült²³, csakúgy, mint pénzkészleteik befagyasztása miatt a kérelmezők tulajdonhoz való joga.²⁴ A főtanácsnoki indítvánnyal összhangban a bíróság kijelentette, hogy az EU nemzetközi jogi kötelezettségei nem sérthetik az unió alkotmányos elveit, a jogállamiságot és az alapvető jogokat, mint amilyen a hatékony bírói jogvédelem elve és a védelemhez való jog.

Mivel Sólyom László ügyében ellentétesen döntött a bíróság, és a nemzetközi jognak adott elsőbbséget, azt kell vélelmeznünk, hogy a szabad mozgáshoz való jog, azaz az alapszabadságok egyike nem tartozik az alapvető jogok sorába, hanem annál gyengébb erejű jogosultságot keletkeztet.

Ez egyébként összhangban áll a bíróság korábbi esetjogával²⁵, amely szerint az alapszabadságok, azaz a személyek, áruk, szolgáltatások és tőke szabad áramlása gyengébbek, mint az alapjogok, és ütközésük esetén az előbbi korlátozandó az utóbbi érvényesülése érdekében. A Kadi- és a Sólyom-ítéletek közötti eltérésekből most pedig arra juthatunk, hogy az alapjogok és az alapszabadságok közé ékelődik a nemzetközi jog, amely alapjogokat nem ronthat le, de alapszabadságokat igen.

20 C-402/05. P. számú ügy, Yassin Abdullah Kadi kontra az Európai Unió Tanácsa és az Európai Közösségek Bizottsága. M. Poiares Maduro főtanácsnok indítványa. Az ismertetés napja: 2008. január 16. Az indítvány eredetijének hivatalos magyar fordítása nem tükrözi a lírai hangvételt: „Ez ugyanakkor nem jelenti azt, hogy a Közösség belső jogrendje és a nemzetközi jogrend ne találkozna soha” (22. bekezdés).

21 C-402/05. P. és C-415/05. P. számú egyesített ügyek, Yassin Abdullah Kadi és az Al Barakaat International Foundation kontra az Európai Unió Tanácsa. 2008. szeptember 3., (nagytanács).

22 T-315/01, Kadi kontra Tanács és Bizottság. 2005. szeptember 21.

23 C-402/05. P. és C-415/05. P. számú egyesített ügyek. 352. bekezdés

24 Id., 354–371. bekezdés.

25 C-36/02 számú ügy. Omega (2004) ECR I-9609, illetve C-112/00 számú ügy, Eugen Schmidberger Internationale Transporte Planzöge v Republik Österreich [2003] ECR I-565. Az alapjogok és alapszabadságok kapcsolatáról részletesen lásd Alberto Alemanno: “A la recherche d’un juste équilibre entre libertés fondamentales et droits fondamentaux dans le cadre du marché intérieur. Quelques réflexions à propos des arrêts ‘Schmidberger’ et ‘Omega’”. Revue du droit de l’Union européenne, 4/2004.; C-112/00. számú ügy. Eugen Schmidberger, Internationale Transporte und Planzöge kontra Republik Österreich, 2003. június 12.

A bíróság önkorlátozásának egyéb eszközei

Fantom nemzetközi jog

A teljes képhez hozzá tartozik, hogy a bíróság bizonyos értelemben könnyebb helyzetben volt a Kadi-, mint a Sólyom-ügyben, hiszen az előbbi esetben a bírói felülvizsgálat csak a nemzetközi jogot végrehajtó közösségi aktusra vonatkozott, és az ítélet egyértelműen leszögezte, hogy a jogellenesség megállapítása nem jelenti a nemzetközi jog elsőbbségének megkérdőjelezését.²⁶ Sólyom László ügyében azonban nem volt semmilyen átültető, „belső” uniós norma, így a bíróság közvetlenül a nemzetközi joggal került konfliktusba.

A kérdés azonban az, hogy melyik nemzetközi normával. Ez az a pont, ahol recseg-ropog az érvelés. A Szlovákia és a bíróság által idézett dokumentumok egyike sem foglalkozik ugyanis államfők más államok területére való belépésével. Az augusztus 21-i, Sólyom László Szlovákia területére való belépését megtiltó jegyzék árulkodó e tekintetben, hiszen a szlovák külügyminisztérium sem tudott semmilyen nemzetközi jogi dokumentumot felhívni, nemzetközi jog hiányában pedig végül a 2004/38/EK uniós irányelvre hivatkozott – utólag Szlovákia által is elismerten²⁷ – tévesen, hiszen Sólyom László nem jelentett semmilyen közrendi, közbiztonsági vagy közegészségügyi kockázatot az országra nézve.

A bírák által említett egyetlen nemzetközi jogi norma, az 1973-as New York-i egyezmény²⁸ sem érinti az államfők mozgását. Az egyezmény akkor lehetett volna releváns dokumentum, ha Szlovákia úgy érvel, hogy a látogatás dátuma okán kialakult feszült helyi állapotokra tekintettel nem tudja biztosítani a New York-i egyezményben vállalt azon köteleességét, hogy megvédje a magyar államfőt, azaz megelőzze a Sólyom László mint nemzetközileg védett személy elleni bűncselekmények elkövetését. Erre azonban sem Szlovákia, sem a bíróság nem hivatkozott, és nem is hivatkozhatott, hiszen 2009. augusztus 21-én

²⁶ Persze mivel a jogellenesnek nyilvánított uniós rendelet a nemzetközi aktust változtatás nélkül átvette, a bíróság egyben a szankcióbizottság működéséről is véleményt mondott. Ennek azonban nincs jogkövetkezménye, legfeljebb informális befolyással bír. Kadi úr vélhetően részben ennek a nyomásgyakorlásnak köszönhetően 2012. október 5-én lekerült a szankciós listáról, ami igazolja Maduro főtanácsnok szavait, miszerint a nemzetközi és uniós jog nem úsznak el egymás mellett észrevétlenül.

²⁷ Lásd indítvány. Lásd 4. jegyzet, 37. bekezdés; és ítélet, lásd 1. jegyzet, 38. bekezdés.

²⁸ A nemzetközileg védett személyek, köztük a diplomáciai képviselők ellen elkövetett bűncselekmények megelőzéséről és megbüntetéséről szóló, New Yorkban, az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXVIII. ülészakán, az 1973. évi december hó 14. napján elfogadott egyezmény. Magyarországon kihirdette az 1977. évi 22. törvényerejű rendelet.

reggel a szlovák rendőrség közleményben²⁹ tudatta, hogy amennyiben Sólyom László átlépi az országhatárt, kellő védelmet tudnak számára biztosítani.

Az ítélet említést tesz még az általános nemzetközi jog szokásjogi szabályairól is, amely állítólag rendezi az államfők jogállását, ám a hivatkozásokon túl semmit nem tudunk meg e szabályokról, forrásukról, tartalmukról, mibenlétükről.

Természetesen ha létezne bármilyen nemzetközi jogszabály vagy szokásjogi szabály, akkor a nemzetközi jog és európai uniós jog hierarchiájára tekintettel az előbbi leronthatná az utóbbit. Másként fogalmazva, nemcsak az uniós jog maga határozhatja meg az uniós polgárságból eredő jogok és a személyek szabad mozgásának korlátait, hanem a nemzetközi jog szabályai is. Így például egy tagállam fegyveres erői nem gyakorlatozhatnak a szabad mozgásra hivatkozva bármely más tagállam területén, hiszen a nemzetközi

29 „Ráno pred komárnanskými udalosťami však slovenská polícia prijala vyhlásenie, že pre prípad, že by sa prezident Sólyom rozhodol nerešpektovať diplomatickú nótu MZV a prekročil slovenské hranice, bola ‚pripravená poskytnúť mu počas pobytu na Slovensku ochranu‘. Tento kľúčový fakt sa však do pondelňajšieho rozhodnutia nedostal.“ („Reggel a komáromi történések előtt a szlovák rendőrség azt a nyilatkozatot tette, hogy amennyiben Sólyom elnök úgy dönt, hogy nem tartja tiszteletben a külügyminisztérium diplomáciai jegyzékét és átlépi a szlovák határt, ‚készen áll neki védelmet nyújtani szlovákiai tartózkodása alatt‘. Ez a fontos tény azonban nem került bele a hétfői határozatba.”) Kubo Mačák: Verdikt v kauze Sólyom: tri chyby krásy.

<http://komentare.sme.sk/c/6573595/verdikt-v-kauze-solyom-tri-chyby-krasny.html>

A külügyminisztérium hasonló tartalmú augusztus 20-i nyilatkozata szerint: „*Na bezpečnosť maďarského prezidenta Lászlóa Sólyoma počas jeho súkromnej návštevy Komárna, ktorú ostro kritizovali viacerí politici na Slovensku, bude dohliadať aj slovenská strana. Zabezpečenie návštevy patrí k bežnej diplomatickej praxi a vyplýva z medzinárodných konvencií, informoval hovorca ministerstva zahraničných vecí Peter Stano. O poriadok v Komárne sa budú starať aj mestská polícia, vedenie mesta údajne požiadalo o spoluprácu aj štátnu políciu. [...] ‘Ministerstvo zahraničných vecí, rovnako ako pri každej inej návšteve zahraničného hosta bez ohľadu na úroveň návštevy, technicky zabezpečuje pobyt danej osoby na slovenskom území,’ uviedol Stano. Poznámeneľ, že povinnú ochranu má na starosti Úrad pre ochranu ústavných činiteľov.*”

(„A magyar köztársasági elnök, Sólyom László biztonságára, magánjellegű látogatása alatt, amit több szlovák politikus erősen kritizált, a szlovák oldal is felügyelni fog. A látogatás biztosítása a hagyományos diplomáciai gyakorlathoz tartozik és nemzetközi egyezményekből ered, tájékoztatott erről Peter Stano, a Külügyminisztérium szóvivője. A rendről a komáromi városi rendőrség is gondoskodni fog, a város vezetősége állítólag az állami rendőrség együttműködését is kérte. [...] ‘A Külügyminisztérium, ugyanúgy mint minden más külföldi vendég látogatása során, függetlenül a látogatás szintjétől, technikailag biztosítja az adott személy tartózkodását Szlovákia területén’, jelentette ki Stano. Továbbá megjegyezte, hogy az elnök védelméért a Közigazgatási Szervek Védelmi Hivatala felelős.”) A nyilatkozat számos lapban megjelent; elektronikusan elérhető például: <http://www.pluska.sk/old/aktuality/o-bezpecnost-solyoma-postara-aj-slovenska-strana.html>; <http://www.topky.sk/cl/10/540156/sekcia.html>; <http://www.cas.sk/clanok/128207/na-bezpecnost-solyoma-bude-dohliadat-aj-slovenska-strana.html>

A szlovák szövegek fordításáért köszönettel tartozom Tóth Edinának.

jog, amelyet elsőbbség illet az uniós joggal szemben, szabályozza a kérdést.³⁰ Ilyenkor tehát lerontja a nemzetközi jog az uniós polgárságból származtatható jogokat, így a személyek szabad mozgását is, amennyiben az uniós polgár katonai csapat tagjaként nem léphet át szabadon tagállami határt.³¹

A Magyarország kontra Szlovák Köztársaság-ítéletben azonban a releváns hivatkozások hiánya már-már azt a látszatot kelti, hogy a bíróság egy fantom nemzetközi jogra hivatkozott, majd azt a nemzetközi jog uniós joggal szembeni elsőbbségének elvével összeolvasva inkább korlátozhatónak mondta ki az alapszabadságokat, semhogy érdemben véleményt nyilvánítson egy tagállamok közötti konfliktusban.³²

A problémát persze a bíróság is érzékelte, amit egy logikai bravúrral úgy oldott meg, hogy ne kelljen kimondania, hogy az államfők határátlépésének konkrét kérdését a nemzetközi jog rendezi, hiszen ilyen norma nem létezik. Ehelyett a következőképpen érvelt: mivel a New York-i egyezmény értelmében az államfőket külföldön védelem illeti meg, ezért az államfői jogállás *sajátos jellegű*. E sajátos jelleg következménye, hogy az államfők nemzetközi szinten tanúsított magatartására, mint amilyen az államfő külföldi tartózkodása, a nemzetközi jog, különösen a diplomáciai kapcsolatok joga vonatkozik.

Ez a logikai lánc óhatatlanul felveti a kérdést – majd megválaszolatlanul hagyja –, hogy milyen szorosan kell az adott tényálláshoz kapcsolódnia egy nemzetközi jogi egyezménynek ahhoz, hogy azt állíthassuk: a kérdést a nemzetközi jog rendezi. A Sólyom-ügyben meglehetősen laza a kapcsolódás, kis túlzással azt mondhatjuk: az államfőkre vonatkozó, bármilyen tárgyú nem-

30 Például a NATO SOFA-egyezmény „küldő” és „fogadó” államról szól, tehát legalább két állami aktus szükséges a katonai csapatok határátlépéséhez. Lásd a Washingtonban, 1949-ben aláírt, az Észak-atlanti Szerződés tagállamai között fegyveres erőik jogállásáról szóló egyezmény (NATO SOFA) II. cikkét: „A fegyveres erő, polgári állomány és ezek tagjainak, illetve hozzátartozóinak kötelessége a fogadó állam törvényeit tiszteletben tartani, és tartózkodni minden olyan tevékenységtől, amely a jelen egyezmény szellemével összeegyeztethetetlen, különösen a *fogadó államban* kifejtett bármilyen politikai tevékenységtől. A *küldő államnak* is kötelessége ennek érdekében megfelelő intézkedéseket hozni” (kiemelés: B. P.). Lásd még a megállapodást az Észak-atlanti Szerződés részes államai és a „Békepartnerség” más résztvevő államai között fegyveres erőik jogállásáról. A magyar jogba átültette az 1995. évi CII. törvény.

31 Ezzel összhangban áll az alaptörvény is, amely az Országgyűlés hatáskörébe utalja a katonai műveletekben való részvétellel kapcsolatos döntéseket [Alaptörvény, 1. cikk (2) bekezdés i) pont]. Hasonló rendelkezést tartalmaz a többi tagállam alkotmánya vagy egyéb jogszabálya is. Egyéb belső jogszabályok is „küldő” és „fogadó” államról szólnak. Erről részletesen lásd a büntetőjogi területen Venczl László: A katonai büntető igazságszolgáltatás aktuális kérdései. Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 2001, 7–15. o. [Kriminológiai Közlemények, 59.]

32 Érdekes, hogy a főtanácsos is elismeri a vonatkozó nemzetközi jog hiányát, mégis arra a következtetésre jut, hogy az államfők helyzetét a nemzetközi jog egyezmények és a nemzetközi szokás rendezi. Lásd indítvány, 4. jegyzet, 55–56. bekezdés.

zetközi szerződések pusztán léte megengedi az uniós jog korlátozását. További kérdés, hogy az államfőknek mindenfajta, az uniós polgárságból fakadó jogukról le kell-e mondaniuk, vagy csak bizonyos előnyökről, például a mozgásszabadságról.

Elsőből utolsók

Az ítéletet jóindulattal olvasva az előbbi kérdéseket tisztázza a bíróság egy félmondata, illetve egy sorok közötti utalás. A bíróság ugyanis nemcsak azt állította, hogy a nemzetközi jog rendezi az államfők jogállását – ami az ítélet indokolásához elégséges lett volna –, hanem azt is megemlítette, hogy a nemzetközi szokásjog és a nemzetközi egyezmények, különösen a New York-i egyezmény „*kiváltságokkal és mentességekkel*” ruházza fel őket.

A bíróság nem folytatta a gondolatmenetet, ezért csak sejteni lehet, hogy kimondatlanul azt a szlovák érvelést fogadta el, amely szerint ha a nemzetközi és az európai uniós jog egyaránt vonatkozna az államfőkre, akkor őket „az uniós jog alapján más tagállamokban úgy illetnének meg *kiváltságok* [értsd: az uniós jog alapján, az uniós jog által biztosított mozgásszabadság, ami kiváltság a nemzetközi jog általános szabályaihoz képest], hogy ezzel egyidejűleg a nemzetközi jogban biztosított *mentességek* védelmeznék őket az ezen államok által az uniós jog alapján hozott közigazgatási határozatok alkalmazhatósága ellen [értsd: az államfők nem kiutasíthatók]. Ennek az lenne a következménye, hogy a tagállamok az ilyen személyeknek sem a területükre való belépését nem tagadhatnák meg, sem pedig utólag nem távolíthatnák el őket, figyelembe véve a mentességeiket.”³³

A szlovák érv tehát egy meglehetősen szűk esetkörre, a kiutasításra, illetve annak lehetetlenségére hivatkozással tartja megengedhetőnek az államfők mozgásszabadságának korlátozását. Az uniós jog szerint azonban az uniós polgárral szembeni kiutasítás is csak kivételes esetben, pontosan körülhatárolt feltételek fennállása esetén történhet meg, meghatározott eljárás szerint. Tehát az indokolás alapjává egy olyan forgatókönyv lehetősége válik, amikor az államfő beutazásakor nem állt fenn közrendi, közbiztonsági vagy közegészségügyi kockázat (hiszen ebben az esetben az uniós jog alapján is meg lehetett volna tagadni a belépését), csak az idegen tagállamban való tartózkodása alatt merül fel ilyen rizikó, és emellett az uniós jog többi – itt nem tárgyalt – szigorú feltétele is teljesül, amelyek együttes fennállása esetén más,

³³ Ítélet, I. jegyzet, 37. bekezdés.

nem államfő uniós polgárt ki lehetne utasítani. Jelen tanulmánynak nem célja a Sólyom-ügy értékelése diplomáciai szempontból, de mivel a bírósági érvelésnek ez a sarokpontja, annyit érdemes egyértelművé tenni, hogy a luxemburgi fórum által átvett szlovák érvelésnek az a nemcsak meglehetősen csekély valószínűséggel bekövetkező, de a külkapcsolatok szempontjából sem konstruktív forgatókönyv az alapja, amikor egy államfő szomszédos állambeli látogatásának pár órája alatt olyan cselekményeket követ el, ami miatt más uniós polgárt kiutasíthatnának.

Ha tehát rosszindulatúan olvassuk az ítéletet, akkor arra jutunk, hogy az érvelés alapjául szolgáló szokásjognak és a New York-i egyezménynek nincs köze az államfők mozgásához (fantom nemzetközi jog), ha viszont jóindulatú az olvasatunk és a „kiváltságokra és mentességekre” hivatkozásnak jelentőséget tulajdonítunk, akkor arra juthatunk, hogy az államfők fokozott (nemzetközi jogi) védelme és egy meglehetősen valószínűtlen scenárió bekövetkezésének elvi esélye válik a súlyos (uniós) jogkorlátozás megengedhetőségének indokává.

Éjjel-nappal államfő

A bíróság hangsúlyozta, hogy az államfő nemzetközi jogi védelmének kötelezettsége független attól, hogy a tartózkodásra milyen jogcímen kerül sor. Ez pedig nem értelmezhető másként, mint hogy az államfő nem tud „civilben” utazni, hiszen a kiváltságok minden minőségében megilletik. A bíróság így felülemelkedett azon a vitán, hogy a köztársasági elnök utazása magán- vagy hivatalos látogatás volt-e, egyszerűen értelmetlennek nyilvánítva a különbségtételt.

Véleményem szerint meglehetősen gyenge volt a magyar köztársasági elnök érve, amennyiben arra hivatkozott, hogy magánszemélyként utazott. Az utazás jellegét nyilván nem az határozza meg, hogy az államfő szubjektív érzete szerint milyen természetű a látogatás. Objektíven szemlélve a látogatást, nehéz annál hivatalosabb utat elképzelni, mint amikor egy ország állami ünnepén, illetve annak másnapján, jegyzékváltást követően, az adott ország államalapítójának szoboravatására utazik a hivatalban lévő köztársasági elnök.³⁴

Mindamellet az a bírósági álláspontot is túlzónak vélem, hogy egy államfő hivatali ideje alatt soha nem tud civilben utazni, az érvelésből követ-

³⁴ Yves Bot főtanácsnok is arra jut az ügy körülményeit áttekintve, hogy a tervezett látogatás közéleti jellegű volt. Lásd indítvány, 4. jegyzet, 48–49. bekezdés

kezően egy mégoly magánjellegű eseményre sem, mint például egy családi nyaralás, rokon esküvő vagy temetés.

A privilegizált jogkorlátozottak köre

A döntés azt is nyitva hagyja, hogy az államfőkön kívül kik azok az uniós polgárok, akikre a nemzetközi jog vonatkozik, és akiknek fokozottan védett nemzetközi jogi helyzetükből adódóan korlátozhatók uniós jogai. Az 1973-as New York-i egyezmény ebben a kérdésben sem nyújt eligazítást, mivel meglehetősen homályosan fogalmaz, amennyiben „nemzetközileg védett személynek” ismeri el az államfő, a kormányfő és a külügyminiszter mellett az állam bármely más képviselőjét, tisztségviselőjét, vagy valamely nemzetközi szervezet tisztségviselőjét, illetve annak megbízottját és a felsoroltak családtagjait.³⁵

Nem tudjuk meg, vajon ők is éjjel-nappal nemzetközileg védett személyek-e, illetve ha nem, akkor hogyan határozhatjuk meg azokat a helyzeteket, amikor azok, és mikor magánszemély uniós polgárok. Annak ellenére nem nyilvánított véleményt a bíróság ebben a kérdésben, hogy a magyar keresetlevél kifejezetten kérte, hogy pervesztesség esetén állapítsa meg az uniós jog alóli „kivételek körét és hatályát”³⁶. Igaz ugyan, hogy a kötelezettségszegési eljárásnak nem célja absztrakt kérdések megválaszolása, azonban ismét arra juthatunk, hogy a magyar fél által felvetett e súlyos kérdések vonatkozásában is bizonytalanságot hagy maga után az ítélet.

Az indokolás gyengéinek elkerülési technikái

Az ügy nemzetközi és uniós jogi jelentősége nem abban rejlik, hogy melyik állam nyerte a pert, hanem hogy lehetőséget adott a bíróságnak az uniós jog és különösen az uniós polgárság határainak megrajzolására, valamint az integráció mélységének meghatározására. A bíróság szinte szabad kezet kapott, hiszen az uniós jog nem nyújt egyértelmű eligazítást, követendő korábbi esetjog pedig nincs, mivel egy tagállami államfő másik tagállamba való belépésének megtiltása precedens nélküli az Európai Unió történelmében.

³⁵ New York-i egyezmény, 1. cikk (1) bekezdés.

³⁶ „feltéve, de meg nem engedve, hogy amennyiben – az előző pontokban foglalt kérelem alapjául szolgáló magyar álláspont ellenére – a Bíróság állásfoglalása az lenne, hogy a 2004/38 irányelv személyi hatályát konkrét nemzetközi jogi norma korlátozhatja, állapítsa meg az ilyen kivételek körét és hatályát”. 2010. július 6-án benyújtott kereset, Magyar Köztársaság kontra Szlovák Köztársaság, 1. o.

Ezért különösen sajnálatos, hogy egyrészt az indokolás sok helyen csikorog, másrészt pedig az ítélet nem határozza meg teljes egyértelműséggel az integráció mélységét. A döntés számos, az unió többszintű jogrendjével kapcsolatos kérdést megválaszolatlanul hagy, sőt újakat nyit meg.

Ha a bíróság másként érvel, nem lett volna szükség egy olyan jogesetre hivatkozni, amelynek csupán egyetlen mondata támasztja alá a bíróság álláspontját³⁷, ám maga a döntés és az azt megelőző főtanácsnoki indítvány szellemisége szöges ellentétben áll a Sólyom-ügyben hozott ítélettel. Nem merülne fel a kérdés, hogy mit jelent a nemzetközi jog általi szabályozottság, azaz hogy mennyire kell relevánsnak lennie a hivatkozott nemzetközi jogi normának az ügyre nézve ahhoz, hogy azt állíthassuk, a kérdést a nemzetközi jog rendezi. Nem maradna megválaszolatlanul, hogy a szabad mozgáson túl vajon milyen más jogaikról kell még lemondaniuk az államfőknek, és hogy rajtuk kívül kikre terjed ki, és milyen minőségükben a jogfosztottak köre. Végül arra sem lett volna szükség, hogy a bíróság közvetve elfogadja azt a felettébb hipotetikus és diplomáciailag is kevésbé bölcs érvelést, amely szerint Sólyom Lászlót kettős – és ezért megengedhetetlen – védelem illetné meg, ha vonatkozna rá az uniós jog, amennyiben Szlovákiában olyan cselekményeket követne el ott-tartózkodása alatt, amelyért másokat kiutasítanának.

A kevesebb most is több lett volna. A jelenlegivel azonos eredményre vezetett volna, ha a bíróság nem megy bele az ügy érdemi tárgyalásába, ezzel egyben elkerülhette volna a logikai buktatókat. Erre több út is kínálkozott. A következőkben a magyar kereset elutasításának módjait vázoljuk, amelyek közül kettőt tartunk szakmailag védhetőnek.

Nincs ügy

Három héttel az incidens után *Eörsi Mátyás* óva intett az ügy jogi útra terelésétől egy kasszandrai publicisztikában, amelyben felvetette a pervesztesség lehetőségét. Véleménye szerint a bíróság azzal zárhatta volna rövidre az ügyet, ha arra hivatkozással utasítja vissza az érdemi döntést, hogy mivel a köztársasági elnök kísérletet sem tett a határátlépésre, konkrét jogsértésre soha nem is került sor.³⁸ Így a bíróságnak nem kellett volna a jogvitával foglalkoznia, egészen a következő – remélhetőleg soha be nem következő – esetig,

³⁷ Kadi-ügy, 16. jegyzet, 291. bekezdés: „E tekintetben először emlékeztetni kell arra, hogy a Közösség hatásköreit a nemzetközi jog tiszteletben tartásával kell gyakorolni.”

³⁸ Eörsi Mátyás: A Bajnai–Fico-találkozó elé. Nol.hu, 2009. szeptember 10. http://nol.hu/velemeny/20090910-a_bajnai-fico_talalkozo_ele

amikor egy uniós ország államfőjének határátlépését valóban megakadályozza egy másik tagállam.

Véleményem szerint, noha a felvetés frappáns, nem pontos, hiszen az uniós jogban a *case or controversy* hiánya önmagában nem feltétlenül alapozza meg a kereset elutasítását. Igaz ugyan, hogy az EUMSZ 259. cikke szerint a kötelezettségzegési eljárás célja egy konkrét tagállami uniós jogsértés megállapítása és megszüntetése³⁹, de az uniós jogsértést megalapozhatja egy hibásan, határidőn túl sem implementált, vagy az uniós joggal szembenálló nemzeti jogszabály pusztá léte is. Vizsgáljuk meg ezért, hogy vajon a magyar államfő szlovák–magyar határátlépésének tiltása önmagában uniós jogsértés lehet-e, függetlenül attól, hogy Sólyom László a konkrét esetben megkísérelte-e a határátlépést. Ha arra jutnánk, hogy nem, akkor a „nincs ügy” érvelés valóban megállná a helyét, és amennyiben a bíróság ezt az utat választotta volna, elkerülhetővé váltak volna az előző fejezetben részletezett problémák.

Először is érdemes végiggondolni, hogy a tiltás milyen formákat ölthet. Tegyük fel, hogy Szlovákia jogszabályba foglalja, hogy a mindenkor magyar államfő nem kelhet át a határon folyó év augusztus 21. napján. Vajon a belső, tagállami törvény védelme érdekében is hivatkozhatna egy uniós ország a nemzetközi jog általi szabályozottságra? Azaz felhívhatná a diplomáciai kapcsolatok nemzetközi jog általi szabályozottságát és a nemzetközi jog uniós joggal szembeni elsőbbségét, ha nem diplomáciai kérdést diplomáciai eszközökkel – törvényi szabályozással – oldana meg? Akármi lenne a válasz erre a kérdésre, jelen vizsgálat szempontjából elégséges arra emlékeztetni, hogy az uniós jog alkalmazási köréről történő állásfoglalás egyértelműen a bíróság hatáskörébe tartozik, tehát Luxemburg kénytelen lenne érdemben tárgyalni az ügyet.⁴⁰

A valós helyzet persze egyszerűbb az iménti hipotézisnél, hiszen egy diplomáciai vitát diplomáciai csatornán keresztül rendezett Szlovákia. Felmerül tehát a második kérdés, hogy a magyar államfő Szlovákiába belépését megtiltó jegyzéket, illetve általában a diplomáciai üzeneteket tekintheti-e a bíróság jogilag értékelhetetlen államok közötti „levelezésének”, és esetleg így elkerülheti-e az ügy érdemi tárgyalását. Úgy vélem, hogy nem a szabályozás formája tesz egy ügyet diplomáciaivá és a nemzetközi jog által szabályozottá. Ha például Szlovákia úgy érvelne, hogy általában a magyar állampolgárok határátlépése sérti a szlovákok érzékenységét és az 1968-as megemléke-

³⁹ Lásd 13. jegyzet.

⁴⁰ Lásd ítélet, 1. jegyzet, 24–26. bekezdés

zéseket, akkor sem tilthatná meg diplomáciai csatornákon (sem) a magyar állampolgárok Szlovákiába utazását. A tény, hogy a korlátozás formája diplomáciai jegyzék, nem mentesítené a luxemburgi bírói felülvizsgálat alól a tagállamot. Úgy vélem, önmagában az, hogy nem a jogalkotási törvény szerinti valamely jogszabályi formában korlátozzák uniós polgárok jogait a tagállamok, nem menti meg a helyzetet a luxemburgi bírói felülvizsgálat elől. Ha például egy belső rendőrségi utasítás korlátozná uniós polgárok szabad mozgását, az ugyanolyan aggályos volna (sőt, még aggályosabb), mint ha ezt törvényben tenné meg egy tagállam. Ezért Luxemburnak feltétlenül meg kellene vizsgálnia a kérdést, hogy a jegyzék tartalma valóban a nemzetközi jog által szabályozott kérdés-e, és így megint csak az ügy érdemi – és a bíróság számára láthatóan nehézkes és kínos – vizsgálatának szükségességéhez jutunk el.

Nem menti-e meg mégis a „nincs ügy” érvelést, ha a diplomáciai jegyzéket jogilag irrelevánsnak tekintjük, és ezért mentesítjük a bírói felülvizsgálat alól arra hivatkozással, hogy a belépést megtiltó jegyzékhez maga a szlovák fél sem fűzött semmilyen jogkövetkezményt? Ezt Robert Fico szavai támasztják alá, aki úgy nyilatkozott: ha Sólyom László mégis úgy dönt, hogy átkel a határon, a szlovák hatóságok ezt nem fogják fizikai erőszakkal megakadályozni.⁴¹ Érvelhetne-e úgy Luxemburg, hogy a szlovák fél maga is szimbolikus, jogkövetkezményekkel nem bíró dokumentumként kezelte a jegyzéket, így az nem keletkeztethetett volna valós konfliktust az uniós polgárságból fakadó jogok és a nemzetközi jog között még abban az esetben sem, ha a köztársasági elnök a jegyzék ellenére úgy dönt, átlépi a határt?⁴² Ha erre jutnánk, valóban joggal állíthatnánk, hogy nemcsak konkrét ügy nincs, mivel Sólyom László idejében visszafordult, hanem a diplomáciai jegyzék sem lehet a bírói vizsgálat alapja, így valóban „nincs ügy”. Véleményem szerint az, hogy Robert Fico gyakorlatilag arra kérte a hatóságokat, hogy ne vegyék figyelembe a jegyzéket, nem menti meg a helyzetet, hiszen fennállt an-

41 http://en.wikipedia.org/wiki/2009_ban_of_Hungarian_President_from_Slovakia#cite_ref-15

42 Persze más lett volna a helyzet, ha a magyar elnök határátlépésének kérdését jogszabályba foglalja a jogalkotó, például extrém esetben megtiltja számára a határátlépést minden év augusztus 21-én és egyéb, a szlovák történelem szempontjából szenzitív napokon. Ebben az esetben vélhetően nem lett volna elégséges arra hivatkozni, hogy a mindenkori miniszterelnök vagy más közjogi méltóság a jogszabály végre nem hajtására szólít fel, vagy hogy a hatóságok rendre figyelmen kívül hagyják a normát. Ilyen esetben a jogszabály és a fenyegetettség pusztá fennállása is megalapozhatta volna az uniós jog megsértését – hacsak más, a továbbiakban körvonalazott módon nem utasította volna vissza a bíróság a keresetet.

nak az elvi lehetősége, hogy akár az utolsó pillanatban meggondolja magát és a jegyzékben foglaltakat mégis végrehajtandónak tekintse.

A bíróság ezért véleményem szerint nem hivatkozhatott arra, hogy nincs mit vizsgálnia, mondván nem történt határátlépés és nem fogadtak el olyan normát sem, amit Luxemburg felülvizsgálhatna. Az utóbbit ugyanis az előbbieken fényében lehetetlen alátámasztani. Létezik azonban olyan megoldás, amellyel elegánsan elkerülhető lett volna a jogvita eldöntése, és így az előző fejezetben részletezett csapdák is.

Hatáskör-átruházás hiánya

Az egyik életképes megoldást Yves Bot főtanácsnok szolgáltatotta az ügyben megfogalmazott indítványában. Abból indult ki, hogy a lisszaboni szerződés szerinti hatáskör-átruházás elvének megfelelően az unió csak olyan kérdéseket szabályozhat, amelyekre a tagállamok felhatalmazást adtak.⁴³ Mivel azonban a tagállamok nem rendelkeznek az államfők más tagállamok területére történő belépésének kérdéséről, ez a hatáskör a tagállamoknál marad. A főtanácsnok a bírósággal szemben különbséget tett a magán- és hivatalos látogatás között: ha Sólyom László csupán uniós polgárként szándékozott volna Révkomáromba menni, más lett volna a helyzet, de mivel a főtanácsnok szerint a magyar államfő hivatali minőségében utazott, rá a diplomáciai kapcsolatok szabályai vonatkoznak, amelyek kívül esnek az EU hatáskörén.

A frappáns érvelés szerint az ügy nem a személyek szabad mozgásáról szól, hanem diplomáciai kapcsolatokról, amelyek rendezésére nincs hatásköre az Uniónak. A főtanácsnoki indítvány veszélye azonban Pandora szelencéjének megnyitása. Csakúgy, mint a bíróság, Bot főtanácsnok is nyitva hagyta, hogy hány olyan terület lehet még, ahol egy uniós polgár belső uniós, sőt schengeni határokon történő átkelése nem konstruálható uniós polgárok mozgásszabadságaként.

Az ítéletben a bíróság nem követte a főtanácsnok iménti érvelését, talán azért, mert túlságosan határozottan foglalt állást egy erősen politikai töltetű kérdésben, azaz abban, hogy a diplomáciai kapcsolatok jogát, amely a tagállamok szuverenitásának magvához tartozik, felülírhatja-e az EU-jog, és egyben felélesztve azt a vitát is, hogy a jog mennyiben alkalmas diplomáciai, azaz végső soron politikai nézeteltérések rendezésére.⁴⁴

⁴³ EUSZ 5. cikk (2) bekezdés, lásd 5. jegyzet.

⁴⁴ Niamh Nic Shuibhne: "Editorial: 'And those who look only to the past or the present are certain to miss the future'". *European Law Review*, 2/2012., pp. 115–116.

Politikai kérdés

A hatáskör-átruházás hiányának kimondásából eredő kellemetlenséget és az előbbieken részletezett csapdákat is el lehetett volna kerülni, ha a bíróság nyíltan kimondja azt, ami valójában történt: nem volt hajlandó a tagállami diplomáciai konfliktusokat alávetni az EU-jognak. Luxemburg meríthetett volna az amerikai „politikai kérdés doktrínából”⁴⁵, amelynek értelmében a bíróságok önkorlátozó módon nem kérdőjeleznek meg külpolitikai, a nemzetközi kapcsolatok területére tartozó szenzitív kérdéseket. Azt, hogy mitől lesz egy az eljárás alapjául szolgáló probléma „politikai kérdés”, végső soron a bíróság határozza meg, az amerikai tapasztalatok pedig azt mutatják, hogy ennek kritériumrendszere kellően tág ahhoz, hogy megfelelő játékeret adjon a bíróságnak. Mindamellett persze arra is kihasználható, hogy a bírák elkerüljék a nehéz, politikailag kicsit is érzékeny esetek eldöntését. Talán épp ezt a kritikát próbálta meg elkerülni a luxemburgi bíróság, ám a választott európai megoldás sem kevésbé aggályos, sőt: vitatható jogi érveléssel leplezni próbálja az ítélet mögöttes indokát, ami nem más, mint a tagállamok közötti érzékeny diplomáciai konfliktusokban, azaz voltaképpen az amerikai doktrína szerinti „politikai kérdésekben” való érdemi döntés elkerülése.

⁴⁵ Amerikai Legfelső Bíróság, *Marbury v. Madison*, 5 U.S. 137 (1803); *Baker v. Carr*, 369 U.S. 186 (1962). Magyar nyelven lásd Paczolay Péter: Könyörtelen bírói hatalom? A bírói alkotmányértelmezés politikai szerepe. *Jogállam*, 1993/2., 31–36. o.; Györfi Tamás: Az Alkotmánybíróság politikai szerepe. *Politikatudományi Szemle*, 1996/4., 63–99. o.; Tóth Gábor Attila: *Túl a szövegen – Értekezés a magyar alkotmányról*. Osiris Kiadó, Budapest, 2009

VARGA JÁNOS

Rendészeti mestervezetők képzése komplex törzsvezetési gyakorlaton

A jogi és igazgatási képzési terület rendészeti vezető mesterképzési szakon folyó képzés rövid múltra tekint vissza. A Nemzeti Közszerológáti Egyetem Rendészettudományi Karán tanuló hallgatók elvileg a rendvédelmi szervek egészét reprezentálják, s habár a negyedik félévben az állományviszonynak megfelelő speciális képzés zajlik, a megszerezhető szakképzettség: okleveles rendészeti vezető.

A „képzés célja olyan rendészeti szakemberek képzése, akik a tanulmányaik során elsajátított szakmai ismereteik birtokában képesek közép- és felsővezetői munkakörök ellátására az igazságügyi, az önkormányzati és pénzügyi ágazat, a büntetés-végrehajtás, a rendőrség, a katasztrófavédelem, valamint a vám- és pénzügyőrség, a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok és a civil biztonság területén. A végzettek alkalmasak a rendészeti vezetői feladatok hatékony megoldására nemzetközi együttműködési keretben is, továbbá tanulmányaik doktori képzésben történő folytatására.”¹

A szakon szerzhető ismeretek a vezetési és szervezéseméleti, pszichológiai és pedagógiai, gazdálkodási és logisztikai, humánerőforrás-gazdálkodási, minőségbiztosítási általános szaktudás mellett magukban foglalják a biztonságpolitika, a rendészeti igazgatás, a nemzetbiztonság, a rendészeti technikák szakterületét is. A hallgatók elsajátítják a hatékony munkavégzéshez szükséges jogi ismereteket, különös tekintettel a munka-, a közigazgatási és a pénzügyi jog területére, amelyet a rendészeti szervek nemzetközi együttműködésére vonatkozó jogi ismeretek egészítenek ki.²

A szakon 2011-ben végrehajtott bevéásvizsgálat eredményeiből azt a következtetést is levontuk, hogy erősíteni kell a gyakorlati képzést, a vezetői kompetenciák fejlesztését. Elsősorban a problémamegoldó gondolkodás, az együttműködési készség, valamint a krízishelyzetekben való hatékony tevékenység fejlesztését tekintettük olyan alapnak, amelyre az operatív célok ráépíthetők.

¹ A mesterképzési szakok képzési és kimeneti követelményei. 219. o.

http://www.kormany.hu/download/d/57/c0000/Mesterk%C3%A9pz%C3%A9si_szakok_2013-01-24.pdf

² <http://rtk.uni-nke.hu/index.php/hu/mesterkepzes>

A bevélasvizsgalat tapasztalatait a képzés egészében hasznosítottuk. Egyik fontos reakciónk volt, hogy 2012 áprilisában a mesterképzésben is alkalmaztuk a komplex rendészeti törzsvezetési gyakorlatok módszertanát. Ehhez a válságkezelési gyakorlat tantárgy keretei nyújtottak lehetőséget.

A gyakorlat levezetésének célja

A képzési módszertan által is kínált cél a rendészeti mestervezetői felkészítés elméleti tananyagának gyakorlatban való alkalmazása, a vezetői kompetenciák fejlesztése, a rendészeti vezetést támogató korszerű informatikai rendszerek alkalmazásának gyakorlása. Ám a gyakorlat levezetésének céljait kitűzve olyan megfontolásokat is érvényesítettünk, amelyek túlmutatnak a rendészettudományi kar egy szakán megvalósuló egyszeri képzési tevékenységen.

A főiskolai létből az egyetemé váló átalakulás folyamatában fontosnak éreztük, hogy a Nemzeti Közszolgálati Egyetem különböző karokon és szakokon tanuló hallgatói szerezzenek jártasságot a komplex szakmai problémák integrált operatív törzsekben történő megoldásában, gyakorolják a vezetési funkciókat és a törzsmunkát.

A gyakorlatot hozzájárulásnak tekintettük a közszolgálat különböző alrendszereinek harmonizálásához és az egységes közszolgálati szemlélet erősítéséhez.

Az elmélet és a gyakorlat összhangjára törekedve elhatároztuk az egyetemi képzés és a rendészeti szervek időszerű feladatai és tevékenysége közötti kapcsolat erősítését, a képzésben új módszerek alkalmazását. A tapasztalatok kölcsönös hasznosítását, a jóváhagyott tervek, a működő rendszerek és eljárások közös továbbfejlesztését.

Nevelési célul a hallgatók személyiségének sokoldalú fejlesztését tűztük ki a rendészeti vezetői munkakörökre jellemző, valóságot megközelítő helyzetekben.

A mesterképzés egészét sem tévesztettük szem elől. Lehetőséget láttunk az elméleti tananyagok gyakorlati kontrolljára, a gyakorlati tapasztalatok elméletbe történő beépítésére, új eljárások, módszerek kipróbálására, a gyakorlatias oktatás munkamódszereinek korszerűsítésére, a legjobb európai uniós és hazai gyakorlati módszerek adaptálására az egyetemi szintű képzésben.

A hallgatók teljesítménye alapján újabb visszajelzést vártunk a mesterképzés hatékonyságáról és eredményességéről.

A gyakorlat tárgya és szakmai tartalma

A gyakorlat tárgyául időszerű szakmai problémát választottunk: „*A közrendet és az államhatár rendjét veszélyeztető konfliktushelyzet és a tömeges méretű migráció kezelése.*”

A témát a rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény 1. § (2) bekezdése alapozza meg, hiszen „*A rendőrség az Alaptörvényben, az e törvényben és törvény felhatalmazása alapján más jogszabályban meghatározott bűnmegelőzési, bűnüldözési, államigazgatási és rendészeti feladatkörében: [...] 13. megteszi az államhatár rendjét közvetlenül veszélyeztető konfliktushelyzet és a tömeges méretű migráció kezeléséhez szükséges intézkedéseket, továbbá elhárítja az államhatár rendje ellen irányuló erőszakos cselekményeket, [...]*”

A rendőrségnél a gyakorlat előkészítése időszakában éppen napirenden volt a törvény 6. § (4) bekezdése által meghatározott, a „*konfliktushelyzet és a tömeges méretű migráció kezelésére vonatkozó tervek*” gyakorlati alkalmazásának pontosítása. Ennek jelentősége abban is kifejeződik, hogy „*Tömeges méretű migráció megjelenése esetén az általános jelentési kötelezettség teljesítését követően az intézkedési tervben foglaltakat kell végrehajtani*”³.

A gyakorlat céljaihoz jól kapcsolódott a törvény előírásai alapján készített tervek és működési eljárások további fejlesztésére való javaslatétel lehetősége. Alkalom kínálkozott az államhatár rendjét veszélyeztető konfliktus és tömeges méretű migráció kezelésében részt vevő szervezetek együttműködésének, tájékoztatási és kommunikációs tevékenységének fejlesztéséhez való hozzájárulás is.

A végrehajtáshoz a gyakorlat tárgya, célja és végrehajtásának feltételrendszere miatt előzetes egyetértését adta az országos rendőrfőkapitány és a Belügyminisztérium miniszteri kabinetfőnöke. Széles körű támogatást kaptunk a rendőrség központi, területi és helyi szerveitől, a Belügyminisztérium miniszteri kabinet védelmi koordinációs osztálytól, a Bevándorlási és Állampolgársági Hivataltól, a Terrorelhárítási Központtól.

A gyakorlat helyzetbe állítása szerint a közrendet és az államhatár rendjét konfliktushelyzet és tömeges méretű migráció veszélyeztette. A rendőri szervezetek vezetői saját felelősségi körükben intézkedéseket tettek a közrend és az államhatár rendjének védelme érdekében, felkészültek a kidolgozott tervek alkalmazására. A hallgatók a Bács-Kiskun Megyei Rendőr-főkapitányság állományából létrehozott megyei törzs tagjaiként, a helyzet kezelésében érin-

³ 30/2011. (IX. 22.) BM rendelet a rendőrség szolgálati szabályzatáról. 59. § (4) bek.

tett rendőrkapitányságok, határrendészeti kirendeltségek vezetőiként és az együttműködő szervek képviselőiként, illetve az azokhoz delegált összekötő tisztekként vettek részt a gyakorlatban. Az általuk képviselt szervezetek kompetenciája szerinti vezetési feladatokat hajtották végre és érvényesítették a vezetői munkának a kialakult helyzetnek megfelelő sajátosságait. Tervezték, szervezték, végrehajtották vagy irányították az együttműködést a Frontex Rabbit-erőkkel, a szerb hatósági szervekkel, azokkal a hazai rendvédelmi és közigazgatási szervekkel, amelyek rendeltetésük alapján részt vehettek az államhatáron kialakult, de az ország mélységi területeire is kiterjedő veszélyhelyzet elhárításában. Gyakorolták az uniós és a schengeni tagságunkból adódó nemzetközi és a hazai jogalkalmazás terén jelentkező feladatok végrehajtását.

A gyakorlat fő mozzanatai a következők voltak:

1. az alacsony intenzitású szórványos migráció kezelése;
2. a Bács-Kiskun Megyei Rendőr-főkapitányság megerősítésének és rendkívüli szolgálatának előkészítése;
3. a Bács-Kiskun Megyei Rendőr-főkapitányság rendkívüli szolgálatának megszervezése és végrehajtása;
4. menekültügyi válsághelyzet kihirdetésével kapcsolatos feladatok előkészítése. A tömeges méretű migráció kezelése, a műveletirányítás, a megyei törzs tevékenysége, a menekültügyi válsághelyzet kezelése;
5. a rendkívüli szolgálat végrehajtása, a megerősítő erők bevetése egy mélységben kialakult közbiztonsági és határrendészeti művelet végrehajtása során;
6. a megerősítő erők kivonása, az alapszolgálatra történő visszatérés.

Módszertan

A komplex vezetési gyakorlat a vezetői felkészítést és a képzés gyakorlatiaságát egyaránt szolgálta, mert az oktatás fő módszere a hallgatók gyakorlati munkája volt a megyei rendőri törzs különböző beosztásaiban, a valósághoz közelítő helyzetben.

Helyszínül a Belügyminisztériumban kialakított Nemzeti Helyzetértékelő Központ⁴ szolgált. Felkészültünk arra, hogy ha a központ igénybevétele valóságos esemény miatt nem lehetséges, a tartalékhelyszínek a nemzetvédelmi egyetem rendészettudományi karán kialakított, internetkapcsolattal bíró törzsvezetési munkahelyek lesznek.

⁴ Időközben Nemzeti Veszélyhelyzet-kezelési Központra változott a neve.

A gyakorlat levezetéséhez szükséges papíralapú és digitális térképekről a gyakorlat vezetősége gondoskodott. Digitális térképül – kísérleti jelleggel – a rendőrségnél rendszeresített Robotzsaru térképi alkalmazását választottuk. A gyakorlat előkészítése és levezetése folyamán a helyzetértékelő központ informatikusai is rendelkezésre álltak, az internet- és a Robotzsaru-összekötés folyamatos volt.

A levezetés során az egyes mozzanatok között időugrásokkal haladtunk előre. A mozzanatokon belüli dinamikai helyzetekben a csillagászati és a műveleti idő együtt haladt.

A közléseket a hallgatók telefonon kapták a „közlések táblázata szerint”, mindig a meghatározott beosztásban gyakorló hallgatónak címezve.

A döntnökök a gyakorlatot a hallgatók döntései szerint felügyelték. A gyakorlatot információ hiányában is döntésre készítették. A beavatkozás módszere az volt, hogy kérdések feltevésével, kiegészítő információk közlésével a gyakorlókat újabb helyzetértékelésre készítették, ezzel elősegítették a helyes következtetések levonását, a célravezető döntések meghozatalát. Elfogadták az egyéni (a döntnöki felkészítésen bemutatottól eltérő) hallgatói megoldásokat, de mindenkor elemezték a várható következményeket. Az eltérésekből adódó különbségek egyedi jelleget adtak a törzsekben folyó munkának, a gyakorlatvezetőség pedig teret engedett neki.

A gyakorlat előkészítése

A komplex törzsvezetési gyakorlathoz tansegédletek készültek.

A gyakorlatot a hallgatók részére levezetett előkészítő foglalkozások előzték meg. Ennek során megismerték a konfliktushelyzet és a tömeges méretű migráció kezelésében részt vevő nemzetközi és hazai szervezetek, szervek szerepét, feladatát, hatósági jogkörét, tevékenységét; a jogszabályi alapokat, a tervezőmunka célját, rendszerét és tartalmát; a komplex rendészeti törzsvezetési gyakorlat helyét és szerepét a képzés rendszerében, levezetésének általános rendjét, módszertanát; a *rendészeti feladat* átadása a hallgatóknak, értelmezése és útmutatás a feldolgozáshoz; a parancsnoki és törzsmunka általános rendjét és tartalmát; a helyzetértékelő központ rendeltetését, feladatát, összetételét és tevékenységét; a rendvédelmi szervek bevetési központjainak és operatív törzseinek tevékenységét.

Megtörtént az integrált törzs megalakítása, vezetőik kijelölése; az integrált törzsek vezetői vették az előljáronak a tevékenység végrehajtására vonatkozó intézkedését. Begyakorolták a Robotzsaru program kezelését.

A hallgatók irányított, tanórán kívüli önképzés keretében feldolgozták a *rendészeti feladatot*, a kötelező és ajánlott irodalmakat, önálló kutatásokat végeztek. A *rendészeti feladatban* kapott információkat is felhasználva tovább bővíthették ismereteiket, előkészítették a tevékenység megszervezését (például munkatérkép, számvetések, tájékoztatások, levelezés, a csoportszervezés stb.).

A gyakorlat előkészítésében és végrehajtásában részt vett az együttműködő külső szervek kilenc munkatársa, a rendészettudományi kar négy, a hadtudományi és honvédtisztképző kar és a közigazgatás-tudományi kar egy-egy oktatója és két informatikusa, összesen tizenheten.

Értékelés

A gyakorlatot vezető oktatási rektorhelyettes az értékelésében kiemelte, hogy a gyakorlat elbírálása a döntnöki minősítések alapján „jó szintű” volt. A tapasztalatok a képzés fejlesztésében és a következő gyakorlat előkészítésében egyaránt hasznosulni fognak. A hallgatói törzs tevékenysége egyértelműen pozitív volt. A gyakorlók a munka során a döntnökök észrevételeit nemcsak elfogadták, de a következő megoldásban már alkalmazták is. Kiemelkedő volt a gyakorló szervezetek közötti kooperáció.

A hallgatók által készített értékelésből kiemelésre érdemes, hogy vezetői szemléletük, felkészültségük a gyakorlat során jelentősen fejlődött. A gyakorlat rámutatott arra, hogy milyen fontos az információk elemzése, értékelése, azokból helyes következtetések levonása, valamint pontos, lényegre törő és időbeni továbbítása. Milyen összetett a vezetői munka, amely rendkívüli fegyelmet, komplex ismereteket, szervezőkészséget, tudatosságot, aktivitást, döntési képességet igényel. A döntnökök segítőkészek és felkészültek voltak. Sokat tanultak tőlük. A szervezők igen komolyan vették a munkájukat, alaposak voltak az előkészületek, ennek következtében a hallgatók is megfelelően motiválva látták el a feladatukat.

A gyakorlat segített abban, hogy rálátást kapjanak más rendvédelmi szervek munkájára, és pótolhatatlan része volt vezetői felkészítésüknek. Szerencsés volt a helyszín kiválasztása, az együttműködők bevonása, az előkészítés alapossága és a gyakorlati szakemberek meghívása. A gyakorlatot megelőző – tanóra-átcsoportosítással megoldott – vezetéselméleti és minősített időszak feladat végrehajtására vonatkozó külön felkészítés fontos volt, e nélkül nem tudták volna végrehajtani a gyakorlatot. A felkészítő foglalkozásokon megszerzett elméleti ismereteket a gyakorlatban sikeresen tudták alkalmazni. Hasonló

feladatot gyakorló jelleggel sem végzett egyikük sem. Az itt megszerzett tapasztalatokat a későbbiekben, valós helyzetben is hasznosítani tudják.

Kritikaként fogalmazták meg, hogy a gyakorlat egyes szervezeti elemei között esetenként akadozott az információáramlás. A Robotzsaru program térképi alkalmazása még nem kiforrott.

A döntnökök értékeléséből kiemelésre érdemes, hogy a levezetési tervben rögzített és a hallgatók által megvalósított feladatmegoldások minden esetben jogszerűek voltak. A hallgatói törzskultúra megfelelő szintű volt. A törzs munkaszervezése a gyakorlat folyamán jelentősen fejlődött. Az együttműködési készséget kimagaslóan jó színvonalúnak értékelték, és ez hozzájárult ahhoz, hogy az egyes hallgatóknál meglévő szakmai bizonytalanságok a gördülékeny együttműködéssel kiegyenlítődték. A rendőri hatáskörbe tartozó, a tömeges méretű migrációval együttesen jelentkező konfliktushelyzetek, események bemutatása életszerű volt. A feladatokat nagy körültekintéssel és szakmai hozzáértéssel határozták meg, s a jövőben is követendő példaként szolgálhatnak. Fontosnak tartották hasonló közös rendezvények szervezését és végrehajtását, mert a hallgatók így jobban megismerhetik az együttműködő szervek feladatait és képességeit. A hallgatók gyakorlathoz való hozzáállása példaértékű volt, igyekeztek a képességeikhez mérten legjobb tudásuk szerint dolgozni, az adott szituációkat, feladatokat megoldani.

Kritikusan szóltak arról, hogy a gyakorlat kezdetén többször akadozott az információk elemzése, értékelése, áramoltatása, de később a gyakorlat közben lényegesen javult. Sajnos nincsenek elfogadott egyezményes jelek a rendőrségnél és a rendészeti szerveknél.

A gyakorlatot megtekintették a közszolgálati egyetem fenntartói testület tagjai, az egyetem mindhárom karának képviselői, valamint a végrehajtásban érintett országos hatáskörű szervek vezetői, illetve képviselőik. A tapasztalatok megbeszélése során kiemelték, hogy a témaválasztás életszerű és aktuális volt. Jelenleg több olyan válsághelyzet van, amelynek veszélyeztető hatása Magyarországra is kiterjedhet. Helyes, hogy a gyakorlat a közigazgatás széles spektrumát érintette. Kifejezték jövőbeni együttműködési készségüket a hasonló gyakorlatok támogatására, illetve az azokban való részvétellel.

Javaslatok

A gyakorlat tapasztalatainak feldolgozása alapján a gyakorlatvezetőség a következő javaslatokat fogalmazta meg:

- a) A rendészeti mestervezető szakon folyó képzés korszerűsítése során, az elméleti ismeretek mellett azok gyakorlati alkalmazására, az alkalmazóképes tudás fejlesztésére még nagyobb gondot fordítani.
- b) A közigazgatási és kiemelten a rendvédelmi szervek vezetési gyakorlatai nyújtotta lehetőségek céltudatos kihasználása. A szaktanszékek ezekre tapasztalatszerzés, illetve az oktatás fejlesztése céljából delegáljanak oktatókat. Vezetési központjaiknak, munkahelyeiknek gyakorlás céljából való igénybevétele.
- c) A következő gyakorlat előkészítése során célszerű
 - a kidolgozó munkába a döntnökök bevonása,
 - a Nemzeti Helyzetértékelő Központ hatékony alkalmazása érdekében célszerű az informatikai támogatás biztonságának növelése. Informatikus folyamatos jelenléte szükséges, az internetkapcsolat folyamatos kell hogy legyen,
 - a gyakorlólóhelyen ne legyen fizikai kapcsolat az alárendelt szervezetek között, hiszen a valóságban is legalább harminc–ötven kilométerre vannak egymástól,
 - az egyes szerepkörökben gyakorló hallgatók feladat- és hatásköreit pontosan kell meghatározni,
 - gondoskodni kell arról, hogy a hallgatók többen foglalkozzanak a gyakorlatra való céltudatos felkészüléssel,
 - a közszolgálati személetet erősítő mozzanatok beépítése;
- d) A Robotzsaru program térképi alkalmazásának fejlesztése, az egységes digitális és papíralapú térképjelek kidolgozása.

Következtetések

- Annak ellenére, hogy a gyakorlatnak egyetemi, rendészettudományi kari módszertani előzményei nem voltak, az oktatói és hallgatói állomány szempontjából egyaránt eredményes volt. A hallgatók megfelelően beleélték magukat a gyakorlás idején betöltött beosztásukba, a rendészeti szervezetek és közigazgatási szervezetek együttműködése eredményes volt, a gyakorló hallgatók rá tudtak hangolódni feladataikra, motivációjuk erős volt.
- A hallgatók képesek voltak az egyetemi tanulmányok során megszerzett ismereteiket a valóságot megközelítő helyzetekben alkalmazni. Gondolkodásukat kreativitás, gyakorlati tevékenységüket jogszerűség, együttműködési készség jellemezte. Jártasságot szereztek a komplex problémák integrált

törzsekben történő megoldásában, eredményesen gyakorolták a vezetési funkciókat és a törzsmunkát. Megismerhették az együttműködő szervek, személyek feladatait. Személyiségük harmonikusan fejlődött, erősödtek vezetői személyiségjegyeik és formálódott egységes közszolgálati szemléletük.

- A rendőrségnek az államhatár rendjét veszélyeztető konfliktushelyzet és tömeges méretű migráció kezelésére kidolgozott előzetes intézkedési tervei reálisak.

IRODALOM

Dsupin Ottó – Kónya József – Kovács Gábor – Varga János – Hollós Tamás: Kiegészítő rendészeti feladat komplex rendészeti törzsvezetési gyakorlathoz. 26000/10/4/2/2012. Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar

Dsupin Ottó – Kónya József – Kovács Gábor – Varga János – Hollós Tamás: Levezetési Terv a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar rendészeti vezető mesterképzési szak képzésében résztvevő 2. évfolyamos hallgatók komplex rendészeti törzsvezetési gyakorlatára. 26000/10/4/2012.

Dsupin Ottó – Kónya József – Kovács Gábor – Varga János – Hollós Tamás: A közrendet és az államhatár rendjét veszélyeztető konfliktushelyzet és tömeges méretű migráció kezelése. Rendészeti feladat komplex törzsvezetési gyakorlathoz. 26000/10/4/1/2012. Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar

Varga János: A Rendőrtisztviselői Főiskola hallgatóinak a komplex biztonság megteremtésével összefüggő vezetői felkészítése. *Magyar Rendészet*, 2008/1–2.

1994. évi XXXIV. törvény a rendőrségről

30/2011. (IX. 22.) BM rendelet a rendőrség szolgálati szabályzatáról

A kormány 1035/2012. (II. 21.) kormányhatározata Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról

KIRÁLY ESZTER

A jogerő két jogág erőterében

Aki a szabálysértési és a büntetőeljárás határozatok jogerejének a viszonyát feszegeti, két jogág *határterületére* téved. Nem mondhatni, hogy világos határjelek segítenék a tájékozódását, és ez nemcsak az elméleti tisztánlátást, hanem a gyakorlati eligazodást is megnehezíti. A büntetőjogi trichotómia időszakában nem is volt rájuk szükség, amikor azonban a kihágások szabálysértés néven kiszakadtak a büntetőjog öleléséből, úgy látszik, nem történt meg a határok kijelölése, vagy az éppen létező határjeleket valaki megsemmisítette, megrongálta, elvitte, áthelyezte vagy elmozdította. A „határjelrongálót” ezúttal a jogalkotás háza táján kell keresni, azonban – a némi jóindulattal keveredő objektivitás (ami természetesen oximoron) jegyében – megjegyzendő, hogy ez ügyben feltehetően csupán gondatlanság terheli.

A jelentkező kérdések vizsgálata *messzire*, a szabálysértési jognak a jogrendszerben elfoglalt helye, valamint a szabálysértési eljárás–büntetőeljárás viszonyának problémájához vezet. A jogerő és a hozzá kapcsolódó kérdések törvényi szabályozása, valamint a vonatkozó jogalkalmazói felfogás elemzése feltár bizonyos tényeket és rávilágít bizonyos ellentmondásokra. A szabálysértés jogrendszerbeli elhelyezkedése olyan tény, amelyet jogalkotói döntés konstituál. Ettől azonban a gép elkezd forogni, s nem áll le, amikor a jogalkotó már pihen, így előfordulhat, hogy a valóságban a konkrét szabályok, az azokhoz kapcsolódó dogmatikai összefüggések és elméleti konzekvenciák nem engedik magukat kerékbe töretni a mindenható jogalkotói akarat által.

Mindezért a mondanivalómat is egy kissé *messzebről* kell kezdenem. A 2012. évi II. törvénybe foglalt szabálysértési kódex (a továbbiakban: Sztv.) megalkotásakor a jogalkotó nem vállalta azt a sokak által régóta szorgalmazott reformot, amely visszaállította volna a büntett–vétség–kihágás trichotóm rendszerét a büntetőjogban. Mindezt azért sem tehette meg, mert akkor logikusan nem az Sztv., hanem a Btk. újrakodifikálásával kellett volna kezdenie a sort. A törvényt módosító novella miniszteri indokolása mégis *kvázi-trichotómiát* említ. Ezzel áll összhangban az Sztv. szabálysértésfogalom-meghatározása is, amely a szabálysértéseket *kriminális* jellegű cselekményeknek tekinti. A tényleges jogalkotói megítélés egyebek között a kilátásba helyezett joghátrányokban és a büntetéskiszabási rendelkezésekben is megmutatkozik:

a korábbi törvényhez képest jelentősen súlyosbodott szankciók, valamint az elzárásbüntetés kiszabásának szélesedő lehetősége a „büntetőjogi” jelleget erősíti. A szabálysértési anyagi jognak a büntetőjoghoz közeledése fényében még feltűnőbb, hogy a szabálysértési eljárás a garanciáit tekintve a büntető-eljárástól távolodni látszik. Úgy is lehetne fogalmazni, hogy *ellentétes előjelű* tendenciák mutatkoznak a szabálysértési–büntető anyagi jog, illetve szabálysértési–büntetőeljárás-jog viszonylatában.

Jogerő a különböző eljárásokban

A jogerőt nem általában, hanem mindig egy adott jogág, egy adott eljárás univerzumán belül szokás tárgyalni. A kezdetben kizárólag a bírósági eljárásra értelmezett jogerő átment az igazgatási eljárásokba is – az ügy „végleges” lezárása és a jogbiztonság iránti igény ezt szinte elkerülhetetlenné tette. A büntetőeljárásban a jogág tudománya kizárólag a bírósági határozatoknak tulajdonít ilyen hatást, s kifejezetten kizárja a nyomozó hatóság, valamint az ügyész által hozott határozatok képességét a jogerőre. A közigazgatási jogban viszont a közigazgatási hatóság határozatai is jogerősek lehetnek, bár ez a jogerő nem azonos a bírósági határozatok jogerejével.

A szabálysértések természetének igazgatási és büntetőjogi kettőssége különösen határozottan követelné a jogerő és következményei körülményeit szabályozását. A közigazgatási jog részeként kezelt szabálysértési jogban a bíróság végzése mellett a szabálysértési hatóság ügydöntő határozatai is képesek a jogerőre. E kétféle jogerő hatásai azonban némileg eltérők.

A szabálysértési jogban egyedüli rendkívüli jogorvoslatként ismert perújítás csak a bíróság által hozott határozatok ellen megengedett. A szabálysértési hatóság határozatai tehát – ha kifogással nem támadták – a jogerő után látszólag „érinthetetlenné” válnak. A jogerő beállta következményeinek a vizsgálata azonban feloldja a szabálysértési hatóság határozatainak „nagyobb” jogerejét sugalló paradoxont. Az utóbbi határozatát nem – vagy csak részlegesen – jellemzik a bírósági határozatoknál fennálló olyan jogerőhatások, mint az *inter omnes* (mindenkire nézve) kötelező erő, a bizonyító erő, vagy az, hogy igaznak és irányadónak kell tekinteni.¹ Ennek igazolását – minthogy a

¹ A jogerőhatásokat az egyes büntetőeljárás-jogi tankönyvek részletesen tárgyalják. Lásd például Király Tibor: Büntetőeljárás jog. Osiris Kiadó, Budapest, 2008, 560–561. o.; Móra Mihály – Kocsis Mihály: A magyar büntető eljárás jog. Egyetemi tankönyv. Budapest, 1961, 395–404. o.

különböző eljárásokban született jogerős döntések más jogágak szerinti eljárásban is megjelenhetnek – az ott kifejtett hatásuk vizsgálatában találjuk.

A büntetőbíró nem köti a polgári, szabálysértési vagy fegyelmi ügyben született határozat sem a bizonyítékok mérlegelésében, sem a tényállás megállapításában, sem pedig a bűnösség kimondásában. Ezzel szemben, ha polgári perben kell határozni jogerősen elbírált bűncselekmény vagyoni jogi következményei felől, a polgári bíróság a határozatában nem állapíthatja meg, hogy az elítélt nem követte el a terhére rótt bűncselekményt [Pp. 4. § (2) bekezdés]. Más – így a szabálysértés miatt eljáró – hatóság határozata nem köti a polgári bíróságot, de a Pp. maga nem rendelkezik részletesen ezekről a helyzetekről (így például a szabálysértési ügyben bíróság által hozott, a szabálysértés elkövetését megállapító határozat polgári perbeli hatásáról sem; ezeket a kérdéseket azonban e dolgozat nem tárgyalja).

A szabálysértési és büntetőeljárásban hozott jogerős határozatok egymáshoz való viszonya nem csupán elméleti kérdés, tekintve az általuk szankcionált magatartások egyaránt kriminális jellegét, a büntetőjogi dogmatikára épülő szabálysértési anyagi jogot, s különösen az olyan tényállások létezését, amelyek a két jogágban gyakorlatilag azonosak. Ez utóbbi esetben sokszor egy-egy tényállási elem megléte, avagy éppen hiánya, esetleg értékhatár dönti el, hogy az adott cselekmény szabálysértést vagy bűncselekményt valósít-e meg. Nincs tehát éles választóvonal a két jogterület között, s ezért a két eljárás közötti átjárás lehetősége sem kizárt.

A szabálysértési és a büntetőeljárás viszonylatában a határozatok jogereje két irányból vizsgálható. Tisztázandó egyrészt, miképpen hatnak a büntetőeljárásban hozott jogerős határozatok a szabálysértési eljárásra. Másrészt pedig, hogy valamely cselekmény szabálysértési eljárásban történő jogerős elbírálása milyen hatást vált ki a büntetőeljárásban. Utóbbi kérdést kétfelé kell választani aszerint, hogy a szabálysértési ügyet lezáró döntést a szabálysértési hatóság, avagy a bíróság hozta.

Konkuráló eljárások

Még a határozat megszületése előtt jelentkezhet a két eljárás konfliktusa. Kérdés, hogy mi a teendő akkor, ha akár a büntetőeljárást, akár a szabálysértési eljárást folytató hatóság azt észleli, hogy a kérdéses cselekmény miatt másik eljárás is folyamatban van. Erre az Sztv. ad választ a 83. § (1) bekezdés g) pontjában, amikor a *szabálysértési eljárás megszüntetését* rendeli el, ha ugyanazon cselekmény miatt *büntetőeljárás indult*. Ez az eljárásmegszün-

tetés azonban nem jelent állásfoglalást abban a kérdésben, hogy az adott cselekmény ténylegesen szabálysértést vagy bűncselekményt valósított-e meg. A jog a büntetőeljárás primátusának megállapításával mindössze a joghatósági villongásoknak veszi elejét. A cselekményt így a büntetőeljárásban, a Be. szabályai szerint lefolytatva kell elbírálni.

A büntetőeljárásban is kiderülhet azonban, hogy az eljárás szabálysértés, és nem bűncselekmény miatt folyik. A teendők tekintetében a választóvonal a vádemelés lesz. Ezt megelőzően ugyanis a nyomozó hatóságnak, illetve az ügyésznek a büntetőeljárást meg kell szüntetnie és az eljárást a megfelelő szabálysértési hatósághoz kell áttennie. A vádemelés után viszont, ha a bíróság a tárgyalás eredményéhez képest látja úgy, hogy a cselekmény csupán szabálysértést valósít meg, a bűncselekmény vádját alól a terheltet felmenti, a szabálysértést pedig a Be. 337. § (3) bekezdés alapján ő maga bírálhatja el.

A büntetőeljárásban hozott jogerős határozatok a szabálysértési eljárásban

A szabálysértés miatt eljáró hatóságot és bíróságot *nem köti a más eljárásban*, így különösen a polgári vagy a fegyelmi eljárásban hozott határozat és a benne megállapított tényállás abban a kérdésben, hogy az eljárás alá vont személy követett-e el, s ha igen, milyen szabálysértést. Fő szabályként az eljáró hatóság és a bíróság joga és feladata a tényállás megállapítása, amit a szabálysértési eljárásban lefolytatott bizonyításra alapoz. Korlátozza viszont a tényállás-megállapítás és a döntés szabadságában a *büntetőeljárásban hozott határozat*, valamint az abban megállapított *tényállás*: ezek a szabálysértést elbíráló fórumra nézve *kötelezők* (Sztv. 37. §).

A büntetőeljárásban hozott határozatok közül ebből a szempontból nyilvánvalóan kizárólag a *bíróság ügydöntő* határozatai jöhetnek szóba, tehát a bűnösséget megállapító és a felmentő ítélet, valamint az eljárást megszüntető végzés. A nyomozó hatóság és az ügyész „ügydöntő” határozatai ugyanis a büntetőeljárásban nem képesek a jogerőre, ami akár újabb eljárás megindítását akadályozná, akár tartalmában kötelező erővel hatna más hatóságra.

A szabálysértési törvény deklarálja, hogy nem állapítható meg szabálysértés, ha az elbírálandó magatartás *bűncselekményt valósít meg* [Sztv. 2. § (4) bekezdés].² A szabálysértési eljárásnak abszolút akadálya, ha ezt (*a bűncse-*

² Amennyiben a szabálysértési eljárás során merül fel a „bűncselekmény gyanúja”, a szabálysértési eljárást meg kell szüntetni és az ügyet haladéktalanul át kell tenni a hatáskörrel és illetékességgel felru-

lekmény elkövetését és a bűnösséget) a büntetőügyben eljáró bíróság jogerős ítéletében állapította meg. Az ily módon elbírált cselekmény ítélt dolog (*res iudicata*), amelynek az úgynevezett negatív jogerőhatása folytán ugyanazon elkövető ugyanazon cselekményéért a büntetőjogi felelősség jogerős megállapítása után szabálysértési eljárás nem indítható, illetve a szabálysértési felelősség nem mondható ki (*ne bis in idem*).

Ha a bűncselekmény vádja alól a büntetőbíróság a vádlottat *felmenteti* azon az alapon, hogy a cselekmény *nem bűncselekmény*, utóbb nincs akadálya változatlan tényállás mellett szabálysértési eljárás megindításának. Annak a jogerős megállapítása viszont, hogy a cselekményt *nem a vádlott követte el, vagy a terhelt büntethetőségét kizáró ok* áll fenn, valamint a *bizonyítottság hiányára* alapított felmentés *kötelező és irányadó* a szabálysértési eljárásban is. Ilyenkor a vádbeli (vagy a vádbeli tényállási elemek egy részéből kirajzolódó) magatartás miatt a terhelt szabálysértési felelőssége utóbb nem állapítható meg. Az ellenkező megoldás logikátlan lenne a büntetőeljárásnak az Sztv. szerint is fennálló primátusa miatt.

Mint az előző rész végén – más összefüggésben – utaltam rá, a büntetőbíróság bizonyos esetekben a *szabálysértést is elbírálhatja*. Ezek a következők:

a) Ha a tárgyalás eredményéhez képest úgy látja, hogy a *vád tárgyává tett cselekmény szabálysértés*, a vádlottat a bűncselekmény vádja alól felmentve a szabálysértést elbírálja [Be. 337. § (1) bekezdés].

b) Magánvádas eljárásban a könnyű testi sértés, rágalmazás, becsületsértés bűncselekményekkel *kölcsönösen elkövetett becsületsértés szabálysértést* is elbírálhatja [Be. 497. § (4) bekezdés].

A bíróság ilyen tartalmú, a szabálysértést *érdemben* elbíráló határozata kiváltja a *ne bis in idem* hatást, az elkövető ellen e cselekmény miatt szabálysértési eljárás nem folytatható.

Más a helyzet akkor, ha *több bűncselekmény* miatt emeltek vádat a vádlott ellen, s *valamelyik* vád tárgyává tett cselekményről a bíróság azt állapítja meg, hogy az *szabálysértés*. Ilyenkor *célszerűségi okból a szabálysértés miatt megszüntetheti az eljárást*, ha a vád tárgyává tett más bűncselekmény mellett e cselekménynek a felelősségre vonás szempontjából nincs jelentősége [Be. 337. § (3) bekezdés]. Arról, hogy az ilyen megszüntető végzés mennyiben köti a szabálysértési hatóságot és a bíróságot, sem a Be., sem az Sztv. nem szól.

házott ügyészséghez. Ez az akadály adott esetben mérlegelés kérdése, és előfordulhat, hogy a szabálysértés miatt eljáró hatóság, illetve bíróság szabálysértésnek minősíti az előtte fekvő cselekményt, s az ügyész már csak a jogerős határozat meghozatala után vitatja ezt az álláspontot.

A büntetőbíróság döntése ilyenkor nem arra vonatkozik, hogy a vádlott követett-e el, s milyen szabálysértést, hanem csupán arra, hogy az álláspontja szerint szabálysértésnek és nem bűncselekménynek minősülő cselekmény elbírálásának a terhelt büntetőjogi felelőssége szempontjából nem tulajdonít jelentőséget. Az ilyen célszerűségi szempontot érvényesítő határozat *nem érdemben és materiálisan* dönti el az ügyet, hanem csupán az állami „büntetőigény” érvényesítéséről mond le.

Ha a szabálysértés ténylegesen a büntetőjog trichotóm rendszerének legalsó szintjén helyezkedne el, véleményem szerint egyértelműen kizárt lenne az eljárás újbóli megindítása. Mindaddig azonban, amíg a szabálysértések hivatalosan nem tartoznak a büntetőjog rendszerébe, az ilyen célszerűségi jellegű eljárásmegszüntetés *jogereje nem akadályozhatja a szabálysértési eljárást*. A szabálysértési hatóság vagy a szabálysértési ügyben eljáró bíróság megállapíthatja a szabálysértési felelősséget, mert annak kérdésében a büntetőbíróság *érdemben* nem foglalt állást.

A szabálysértési határozatok jogereje...

A szabálysértési eljáráson belül

Szabálysértési eljárásban kétféle jogerős határozat születhet: a *bíróság végzése*, illetve a *szabálysértési hatóság határozata*. Az elzárással is büntethető szabálysértések mindig bírósági hatáskörbe tartoznak, s a bíróság végzése jogerőre emelkedhet akár első-, akár másodfokon. Az elzárással nem büntethető szabálysértéseket első fokon a szabálysértési hatóság bírálja el. Határozata ellen kifogással lehet élni, s ilyenkor a jogerős döntést a bíróság hozza meg. Kifogás hiányában azonban az Sztv. szerint a szabálysértési hatóság határozata is jogerőre emelkedik. A jogerő beállta után sem a szabálysértési hatóság határozata, sem a bíróság végzése jogorvoslattal (kifogással, fellebbezéssel) már nem támadható, mindkettő végrehajtható, és a szabálysértési eljáráson belül kiváltja a *ne bis in idem* hatást: kizárja ugyanabban az ügyben ugyanazzal a személlyel szemben ugyanazon cselekmény miatt újabb *szabálysértési* eljárás indítását.

A szabálysértési hatóság, illetve a bíróság által hozott határozatok jogereje mégsem teljesen azonos. Eltérést jelent, hogy a bíróság jogerős végzését rendkívüli jogorvoslati eljárás, azaz a perújítás eredményes lefolytatása után lehet csak „félretenni”. Ezzel ellentétben a szabálysértési hatóság jogerős határozatával szemben perújításnak nincs helye. A bíróság viszont a jogerő fel-

oldása nélkül hatályon kívül helyezheti a szabálysértési hatóság jogerős és végrehajtható határozatát, amikor a meg nem fizetett pénzbírság elzárásra történő átváltoztatása miatt tartott tárgyaláson a szabálysértési hatóság előtti eljárásban felmerült törvénysértést észlel [Sztv. 141. § (7) bekezdés e) pont]. A valódi különbség mégis akkor mutatkozik meg, amikor a szabálysértési határozat jogerejének a büntetőeljárásban kifejtett hatását vizsgáljuk.

A büntetőeljárásban

A szabálysértések és bűncselekmények közötti rokonság okán nem csupán elméleti lehetőség, hogy egy valójában bűncselekménynek minősülő cselekményt szabálysértési eljárásban szabálysértésként bíráltak el. A kérdés az, hogy a büntetőeljárásra gyakorolt hatásuk tekintetében mi a különbség a szabálysértési hatóság, illetve a szabálysértés miatt eljáró bíróság jogerős határozata, valamint a szabálysértési eljárásban született felelősséget megállapító, illetve eljárást megszüntető döntés között.

a) Ha a szabálysértési hatóság hozta a „jogerős” (végső) döntést... – a szabálysértési eljárásban hozott határozat, illetőleg az abban megállapított tényállás a büntetőeljárásban nem köti a bíróságot, az ügyészt és a nyomozó hatóságot abban a kérdésben, hogy a terhelt követett-e el, és milyen bűncselekményt (Be. 10. §). A szabálysértési hatóság határozatának a (szabálysértési eljáráson belül érvényesülő) jogereje tehát nem hat ki a büntetőeljárásra. A bírói gyakorlat is ezt támasztja alá.

Több közzétett határozat szerint a szabálysértési eljárásban (a szabálysértési hatóság által) hozott határozat a bírósági ítéletben foglalt elítélést – az azonos magatartás elbírálása ellenére – sem teszi jogszerűtlenné, és nem sérti a kétszeri eljárás tilalmát, amely csak a kétszeri *büntetőjogi felelősségre vonás tilalmát* foglalja magában (BH 2003/102; BH 2011/304). Így ha a szabálysértési hatóság például megállapítja, hogy az eljárás alá vont személy a sértettel szemben a becsület csorbítására alkalmas kifejezést használt, becsületsértés szabálysértése miatt pénzbírsággal sújthatja. E határozat jogerőre emelkedése után – ha a szabálysértési eljárás elég gyorsan lezajlott – semmi nem akadályozza a sértettet, hogy magánvádas eljárást kezdeményezzen immár a Be. szabályai szerint arra hivatkozva, hogy a sértő kifejezés nagy nyilvánosság előtt hangzott el. Ha a bíróság a vád helytállóságát megállapítja, a terheltet becsületsértés miatt elítéli és büntetést szabhat ki rá. Egy cselekmény, két büntetés – ráadásul a *ne bis in idem* tilalmának a megsértése nélkül.

b) *Ha a bíróság döntött jogerősen...* – a szabálysértési ügyben akár jogorvoslati, akár elsőfokú fórumként eljáró bíróság jogerős döntését viszont a büntetőbíróság nem teheti félre. A Be. 6. § (5) bekezdése szerint ugyanis, akinek a *felelősségét a bíróság szabálysértési eljárásban hozott határozatával állapította meg*, azzal szemben azonos tényállás mellett büntetőeljárás – a szabálysértésekről szóló törvényben meghatározott perújítási eljárás lefolytatása előtt – nem indítható.

A hangsúly két elemen van: 1. a szabálysértési eljárásban született döntések közül kizárólag a *bíróság* által hozott végzések jogereje hat ki a büntetőeljárásra; 2. közülük pedig kizárólag a *felelősség* kérdését *pozitíve eldöntő* végzések relevánsak. Ha az ügyész a szabálysértési felelősséget megállapító jogerős bírósági végzessel ellentétes álláspontra helyezkedve úgy ítéli meg, hogy a cselekmény nem szabálysértést, hanem bűncselekményt valósít meg, perújítási kérelmet terjeszthet elő a szabálysértési eljárásban [Sztv. 127. § (1) bekezdés e) pont]. A perújítási eljárás elrendelése esetén a bíróság, ha helytállónak találja az ügyész által felhozottakat, a végzést hatályon kívül helyezi és a szabálysértési eljárást megszünteti. Ezek után nyílik meg a lehetőség az ügyész számára a büntetőeljárás megindítására.³

A Be. megfogalmazása azt sugallja, hogy abban az esetben, ha a szabálysértési eljárásban a bíróság *a felelősség kérdését negatív irányban dönti el* (azaz megszünteti a szabálysértési eljárást), a büntetőeljárás hatósági szereplőit – tehát a nyomozó hatóságot, az ügyészt és a bíróságot – *a döntés és a benne megállapított tényállás nem köti*. Ez azt jelentené, hogy a szabálysértési eljárásban hozott megszüntető végzés jogereje nem védené sem az eljárás alá vont személyt, sem mást az újbóli eljárástól, amennyiben az *büntetőeljárás*. Ily módon a szabálysértési „per újrafelvétele” nélkül meg lehetne indítani a büntetőeljárást, s abban meg lehetne állapítani a büntetőjogi felelősséget az addig szabálysértésként kezelt cselekmény elkövetéséért.

A kételyek eloszlatásának (vagy éppen felerősítésének) megkísérlése előtt érdemes lehet néhány lehetséges helyzetet példával is szemléltetni. Ha az eljárás adatai alapján nem állapítható meg, hogy az eljárás alá vont személy követte el a szabálysértést, a bíróság a szabálysértési eljárást megszünteti. Ez után a cselekménnyel kapcsolatban újabb tények merülnek fel, és ugyanazon

³ Itt azonban előállhat az a helyzet, hogy a szabálysértési eljárásban az eljárás alá vont személy terhére irányuló ügyészi perújítás eredménye végső soron a javára szolgál: a súlyos szabálysértés miatt kiszabott elzárás helyett, megállapítva felelősségét az enyhe bűncselekmény miatt, a bíróság a büntetőeljárásban végül csak megrovásban részesíti a terheltté előlépő személyt. Ennek elméleti lehetősége önmagában jelzi a trichotómia hiányából adódó fogyatékoságokat.

személlyel szemben a tettazonosság szabályai szerinti ugyanazon cselekmény miatt a nyomozó hatóság immáron büntetőeljárást kíván indítani. Vagy: a bíróság büntethetőséget kizáró okra alapítja a szabálysértési eljárás megszüntetését, mert az elkövető végszükségben cselekedett. A nyomozó hatóság szerint viszont nem állt fenn végszükség és az elkövető valójában nem is szabálysértést, hanem bűncselekményt valósított meg. Netán az *a)* pontban felhozott példa egyik variációjaként: a cselekmény elkövetésétől számított kétéves objektív elévülési idő is eltelt, így megszűnt a lehetőség a szabálysértési felelősség megállapítására, ezért a cselekmény és a felelősség érdemi vizsgálata nélkül az ügyben eljárásmegszüntető végzés születik. Ez után a cselekmény miatt a nyomozó hatóság büntetőeljárást indítana azon az alapon, hogy a bíróságétól eltérő véleményen van a tények megítélése kapcsán, s ha bűncselekmény valósult meg, a büntethetőség elévülési ideje legkevesebb három év.

Az előbbi példákon keresztül látható, hogy képlékeny és könnyedén átléphető határvonal húzódik szabálysértés és bűncselekmény között. Az, hogy milyen eljárás indul, valószínűleg a határ szabálysértési, vagy büntetőeljárás oldalán álló hatóság megítélésétől függ.

A visszas helyzetet a Be. rendelkezései és az Sztv. perújítási szabályai közötti konfliktus teremti. Az Sztv. a Be.-vel ellentétben úgy fogalmaz, hogy ha „*az elkövető által elkövetett bűncselekményt e törvény [az Sztv.] szerinti eljárásban, szabálysértésként bíralták el*”, az ügyész perújítási kérelmet terjeszthet elő. A cselekmény *elbírálása* nem csupán a felelősség megállapítását jelenti, hanem a negatív előjelű döntést, azaz a szabálysértési eljárás megszüntetését is magában foglalja. A megengedő jellegű törvényi felhatalmazás („perújításnak van helye”, „terjeszthet elő perújítási kérelmet”) a büntetőeljárás-indítás oldaláról nézve előírás: a szabálysértési eljárásban lefolytatott perújítás nélkül a cselekmény miatt büntetőeljárás nem folytatható. Ennek fényében felmerül a kérdés: mégis kiterjed hát a szabálysértést (bármilyen előjellel) elbíráló végzés jogerejének védőernyője a büntetőeljárásra?

Mind a Be., mind az Sztv. megfogalmazása önmagában félreérthetetlen, egymástól függetlenül értelmezve azonban eltérő következtetéseket indukál. Szabálysértési jogi oldalról nézve, amit a szabálysértési ügyben eljáró bíróság jogerősen megállapított, azt kizárólag eredményes perújítás után lehet „felülmíri”. A büntetőeljárás hatóságok szemszögéből azonban szabálysértési felelősséget megállapító végzés hiányában semmi nem áll a büntetőeljárás útjában. Az ellentmondást a jogágak közötti merev válaszfalakat lebontó szemléletű értelmezés – azaz a bölcs jogalkalmazás – nyilván képes meg-

szüntetni, ám a jogbiztonságot potenciálisan veszélyeztető helyzet mindenképpen *jogalkotói* lépéseket sürget. A büntetőjogi trichotómia hiánya, a büntető- és szabálysértési jog eltérő jogági besorolása indokolttá teszi, hogy a szabálysértési eljárásban helyesen megkövetelt perújítás szükségessége a Be.-ben is kimondassék azon esetekre is, amikor a szabálysértési felelősség kérdését – akár érdemben, akár nem – negatív eldöntő bírósági végzés ellenére indulna ugyanazon, de immáron bűncselekménynek felfogott magatartás miatt, akár ugyanazon személy ellen büntetőeljárás.

Rendkívüli jogorvoslati lehetőségek a *res iudicata* figyelmen kívül hagyása miatt

...a szabálysértési eljárásban

A büntetőeljárásban hozott jogerős határozat *res iudicata* és *ne bis in idem* hatása figyelmen kívül hagyásával könnyen születhet szabálysértési határozat a rokontényállások következtében, amikor is a bűncselekménynek minősülő tények egy része valamely szabálysértési tényállást is kimerít. A büntetőbíróság jogerős határozatában megállapított tényállásból azonban a negatív jogerőhatás következtében nem lehetne egyes elemek miatt utóbb a szabálysértési felelősséget is megállapítani. Ha ez mégis megtörténik, és a szabálysértési eljárásban *bíróság* határozott jogerősen, végzésével szemben *szabálysértési eljárás szerinti perújítás* kezdeményezhető [Sztv. 127. § (1) bekezdés *b*) pont]. A büntetőítélet *res iudicata* hatását, tehát a jogerőt sértő *szabálysértési hatóság általi* elmarasztalás „jogerőre” emelkedés utáni orvoslását azonban a szabályozás nem biztosítja.

...a büntetőeljárásban

Amint arról korábban szó volt, a szabálysértési hatóság által hozott „jogerős” határozat a törvényi szabályozás szerint nem jár *res iudicata* hatással a büntetőeljárás szempontjából. Ennélfogva az ítélet, amelyet a bíróság azonos tényekre alapítva, a szabálysértési határozat figyelmen kívül hagyásával hoz ugyanazon személlyel szemben, nem sérti a *ne bis in idem* tilalmát (ahogyan az a bírói gyakorlatból is kitűnik). Rendkívüli jogorvoslat igénybevételének a gondolata az ilyen esetekben tehát fel sem merülhet.

Más a helyzet, ha a szabálysértés miatt eljáró bíróság szabálysértési felelősség fennállását megállapító jogerős végzése ellenére ugyanazon személy

ugyanazon cselekménye ügyében utóbb, a büntetőeljárásban is bűnösséget megállapító jogerős ítélet születik. Ez elképzelhető akár úgy, hogy ugyanazt a történeti tényállást minősíti a büntetőbíróság másként, tehát bűncselekményként; vagy magasabb összegű kár, illetve vagyoni hátrány megállapítása a szabálysértési értékhatár átlépése folytán a büntetőjog alkalmazását követeli; avagy egy újabb tényállási elemmel kiegészítve válik a cselekmény bűncselekménnyé (például a jogerős bírósági végzés lopás szabálysértéséről szól, a büntetőbíróság pedig megállapítja, hogy az elkövető bekerített helyre engedély nélkül behatolva vette el a dolgot, ami már bűncselekménynek minősül). Ez utóbbi a tettazonosság elfogadott értelmezése szerint nem minősül másik cselekménynek, tehát kiterjed rá a jogerő *ne bis in idem* hatása. A Be. 6. § (5) bekezdése alapján ilyen esetben büntetőeljárás – a szabálysértésekről szóló törvényben meghatározott perújítási eljárás lefolytatása előtt – nem indítható.

A büntetőbíróság tehát *eljárási szabályt sért* akkor, amikor annak ellenére jár el, hogy a bíróság szabálysértési ügyben hozott végzésével szemben nem kezdeményeztek előbb perújítást (például az újabb tényállási elemre mint *nóvumra* hivatkozással). A büntetőítélet ezen okra alapított revízióját viszont a Be. szerinti rendkívüli jogorvoslatok közül a perújítás és a felülvizsgálat szabályai nem teszik lehetővé. Jelenleg egyedüli eszköznek a legfőbb ügyész által a *törvényesség érdekében bejelentett jogorvoslat* (Be. 430–438. §) látszik, amely a bíróság jogerős, ám törvénysértő határozatával szemben egyéb rendkívüli jogorvoslati lehetőség hiányában kezdeményezhető. A törvénysértést ebben az esetben az jelenti, hogy a bíróság a Be. 6. § (5) bekezdése ellenére járt el és határozott.

Aggálymentes megoldást jelentene, ha a jogalkotó a Be. perújításra vonatkozó rendelkezéseiben a bíróság szabálysértési felelősséget megállapító jogerős végzését a „több jogerős ítélet” fogalma alá vonná.

Tanulságok

A szabálysértések jogrendszerbeli elhelyezkedésének a megválasztásában van szabadsága a jogalkotónak. Azzal viszont számolnia kell, hogy e választás olykor megoldhatatlan helyzetek forrásává válhat. A büntető- és szabálysértési határozatok kölcsönhatásának vizsgálata során levont következtetések a büntetőjogi trichotómia visszaállítása mellett érvként is felhasználhatók. Élve a lehetőséggel, ám túllépve a szokásos kriminálpolitikai indokokon, (a

szabálysértési eljárás és a büntetőeljárás viszonyát a jogerő szempontjából vizsgálva) dogmatikai alapon állítom, hogy a szabálysértési jog büntetőjogba visszaterelése alkotmányossági (jogállami) szempontból a jelenleginél megnyugtatóbb helyzetet teremthetne.

CHRISTIÁN LÁSZLÓ

Miért bíznak a finnek a rendőrségben?

Új rendészeti megoldások Finnországból

Fenti címen megjelenő cikkében¹ *Juha Kääriäinen* arra keresi a választ, hogy nemzetközi összehasonlításban miért olyan magas a finn társadalom bizalmi indexe a rendőrség iránt. Ez a teljesítmény különösen annak fényében kiemelkedő, hogy a tanulmány felmérésében vizsgált európai országok közül messze Finnországban a legalacsonyabb az egy főre jutó rendőrök és magánbiztonsági szektorban dolgozó szakemberek száma.² (Magyarországhoz viszonyítva Finnországban ez a szám kevesebb mint a negyede.)

A tanulmány azokat a faktorokat vizsgálja, amelyek a rendőri munka minőségét és hatékonyságát befolyásolják, ezáltal növelve az állampolgárok bizalmát a rendészet iránt.

2012 őszén a finnországi Tampere adott otthont a közösségi rendészet alkalmazásának nemzetközi tapasztalatairól szóló Cepol-kurzusnak. Ez kiváló alkalmat kínált arra, hogy megvizsgáljam, miért olyan hatékony és sikeres a finn rendőrség, milyen konklúziókkal szolgált a közösségi rendészeti eddigi finnországi működése és melyek azok a megoldások, amelyekkel kezelni képes a rendészet napjainkban jelentkező legújabb próbatételeit.

Történeti aspektusok

A skandináv államok közbiztonsági statisztikái lényegesen kedvezőbb képet mutatnak az Európai Unió többi tagállamához képest. Utóbbiak közül kiemelkedik Finnország, ahol a 2009-ben végrehajtott kormányzati és közigazgatási reformok keretében olyan rendészeti módszerek gyakorlati alkalmazása vált lehetővé, amelyek példaértékűek hazánk és az unió más tagállamai számára.

Bár Finnország fiatal államnak tekinthető, hiszen csak az első világháború után vált szuverén entitássá, a finn rendészeti szervezetek már több mint kétszáz

¹ Juha Kääriäinen: Why Do the Finns Trust the Police? *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, vol. 9, iss. 2, 2008, pp. 141–159.

² Uo. 155. o.

éves múltjuk van. Az első rendőri feladatok ellátására szerveződő struktúra az önkéntes finn polgárokból álló Rendőrkamara volt, amely 1816-ban jött létre Turkuban.³ A civil önszerveződések jegyeit hordozó kamarákat 1861-ben rendőrkapitányságokká szervezték. A közigazgatási rendszerbe történő integrációjuk 1903-ban ért véget, egyes működtetéssel és fenntartással kapcsolatos hatáskörök azonban megmaradtak a településeknél. Az új szervezet működési költségeinek harminchárom százalékát 1977-ig a helyi önkormányzatok állták.⁴

A finn nemzeti rendészet kialakulását hátráltatta, hogy az ország több száz éves svéd és orosz megszállása alatt a finn polgárok csak korlátozottan vehettek részt a közrend védelmében. A második világháború után felgyorsult a rendőrség és más rendészeti szervek önálló fejlődése. A hidegháború éveiben végbemenő szabályozási és strukturális reformok elsődleges célja a finn nemzeti semlegesség fenntartása volt. Ennek a törekvésnek az egyik legfontosabb vetülete volt az önálló védelmi képesség megteremtése, ennek jegyében Finnország nem vált a NATO tagjává.⁵ Az 1950-es évek második felében erősödött meg az ország nyugat-európai integrációja. 1955-ben belépett az ENSZ-be, majd a GATT-ba és az OECD-be. 1961-ben az Európai Szabadkereskedelmi Társulás tagjává vált, majd 1995. január 1-jén csatlakozott az Európai Unióhoz. 2000-ben bevezette a közösségi fizetőeszközt, az eurót.⁶

Az 1945 után kialakított finn államszervezet magán hordozza a parlamenti köztársasági forma típusjegyeit. Ennek megfelelően kormányzati rendszerében a miniszterelnök szerepe a meghatározó, akit az államfő javaslata alapján a törvényhozás választ. A kétszáz fős parlament (*Eduskunta*) egykamarás szerkezetű. A képviselők négyéves ciklusokra kapnak mandátumot.⁷ A helyi autonómia érvényesülésének szavatolása 342 települési önkormányzat feladata. Az 1993-as közigazgatási reform keretében jelentős változások történtek a középszintű közigazgatás szerkezetében. Ennek nyomán jelenleg az állam területe hat tartományra oszlik. A tartományi és a települési szint közt található a tizenkilenc régió, amelynek a közigazgatási hatósági igazgatásban van jelentős szerepe. A tartományok közül 1921 óta autonóm jogállású a svéd kisebbség lakta Aaland.⁸

3 http://www.photius.com/countries/finland/national_security/finland_national_security_police_organization.html

4 Uo.

5 http://www.zmne.hu/Forum/04harmadik/finn_.htm

6 http://www.euvonal.hu/index.php?op=mindennapok_tagallamok&id=12

7 <http://valtioneuvosto.fi/etusivu/en.jsp>

8 http://www.aer.eu/fileadmin/user_upload/MainIssues/Regional_Democracy/AER_Regionalism_Report/Report_by_country/FINLAND_2010.pdf

A finn rendészet

A finn rendőrség működésére vonatkozó első átfogó szabályozás a rendőrségről szóló 1967. évi II. számú törvény volt. A jogszabály deklarálta a rendőrség hierarchikus és centralizált szervezeti felépítését. Emellett azonban teret engedett a dekoncentrált, helyi szervek létrehozásának és az állampolgárok önszerveződéseinek. Az aszimmetrikus jegyeket mutató szabályozási koncepció oka, hogy a népsűrűséget tekintve az ország egyes régiói közt jelenleg is rendkívül nagy eltérések vannak. Az különböző helyi igények és lehetőségek nagyban befolyásolták a vidéki rendőrség hálózatának kialakítását. A rendőri jelenlét megteremtése érdekében a törvény hatálybalépése után a tartományi rendőrkapitányságok irányítása alatt 27 városi és 225 vidéki kapitányság működött.⁹

A 2009–2010-ben végbemenő szervezeti változások nyomán jelenleg a tizenkilenc közigazgatási régió területén a korábbi kilencven helyett mindössze huszonnégy tartományi rendőrség működik. A területi autonómiával felruházott Aalandnak önálló középszintű rendőri szerve van, amelynek az illetékessége azonos a tartomány kiterjedésével.¹⁰ A rendőrségi igazgatás területi szintjén 1967-ben még kilencven önálló kapitányság működött.¹¹

Jelenleg a rendőrség állományában 10 900-an szolgálnak, ebből 7800 tiszti rendfokozatú. Finnországban az egy rendőrtisztre jutó lakosok száma (5,3 millióval számolva) 681, ami jelenleg az egyik legmagasabb érték az uniós tagállamok közt.¹² A finn rendőrség azonban nemcsak összlétszámát, de az egy rendőrré jutó lakosok számát tekintve is a legutolsó helyen áll a tagállamok sorában.

A finn rendőrség és a határőrség a belügyminiszter irányítása alatt végzi tevékenységét. Országos illetékességgel és általános hatáskörrel felruházott rendőri szerv a nemzeti rendőrségi tanács (*National Police Board; NPB*). Elsődleges feladata, hogy koordinálja az országos illetékességű szakosodott rendőri szervek munkáját.

A rendőrségi tanács alárendeltségébe tartozik

- a finn nemzeti nyomozóiroda;
- a biztonsági hírszerző ügynökség;

⁹ http://lcweb2.loc.gov/frd/cs/finland/fi05_11a.pdf

¹⁰ [http://www.poliisi.fi/poliisi/home.nsf/ExternalFiles/POHA2011_engl_%20lopullinen2/\\$file/POHA2011_engl_%20lopullinen2.pdf](http://www.poliisi.fi/poliisi/home.nsf/ExternalFiles/POHA2011_engl_%20lopullinen2/$file/POHA2011_engl_%20lopullinen2.pdf)

¹¹ Sirpa Virta: Community Policing Innovations in Finland, case Helsinki Police Department, University of Tampere, 2012, p. 2.

¹² <http://www.poliisi.fi/poliisi/home.nsf/pages/51AB1EDFFA353429C2256BB8003F8663?opendocument>

- a nemzeti közlekedési rendőrség;
- a rendőrtiszti főiskola;
- a rendőrségi technikai egység.

A relatív önállósággal működő szakosodott szervek tevékenységének hatékony ellenőrzése érdekében hozták létre a finn belügyminisztérium speciális tanácsadó testületét (*Advisory Board; AB*). A testületet 1973-ban a második rendőrségi törvényt kiegészítő rendelettel állították fel.¹³ A testület tagjait a kormány nevezi ki négy évre, legalább 13, legfeljebb 21 tagú. A kormány jelöli ki az elnök és alelnök személyét. A testületbe a belügyminisztérium feladatkörében érintett alkalmazottjai, a rendőrségi tanács tagjai és a rendőrség tevékenységével foglalkozó civil szervezetek tagjai választhatók. A szakértői testület végzi a hatékonysági és gazdaságossági szempontú ellenőrzéseket. Hatáskörében javaslatokat fogalmazhat meg a rendőrség tevékenységének fejlesztése érdekében. A finn rendészeti kontroll egyik sajátossága, hogy a települési rendőrségek ellenőrzésére az önkormányzatoknak önálló bizottságai vannak. A testület tagjait a helyi önkormányzatok képviselői választják. A helyi rendőri szervek képviselője érdekében a testületeknek mindig tagja a helyi rendőri szerv vezetője.¹⁴

A rendőrségi tanács mellett működő tanácsadó testület tevékenységével kapcsolatban többször vetődött fel kérdésként, hogy a belügyminisztérium ellenőrző szerveként végzett kontroll mennyiben tekinthető a civil kontroll egyik lehetséges formájának. A rendőrség működésével kapcsolatos szervrendszeren belüli ellenőrzés a jelenlegi magyar szabályozással azonos képet mutat. A rendőri intézkedéssel szemben az állampolgárok panasszal élhetnek, ennek kivizsgálására elsősorban a felettes rendőri (tartományi vagy országos illetékességű) szerv vezetője jogosult. Ezzel párhuzamosan külső felügyeletet gyakorol a finn nemzeti ombudsman.¹⁵

Az országos illetékességű szakosodott rendőrségi szervek közül a finn nemzeti nyomozóiroda végzi a szervezett bűnözéssel és a nagyobb súlyú, kiemelt bűncselekményekkel kapcsolatos nyomozásokat. A biztonsági hírszerző ügynökség feladata az állam elleni bűncselekmények és a terrorizmus el-

¹³ http://www.photius.com/countries/finland/national_security/finland_national_security_police_organization.html

¹⁴ <http://www.poliisi.fi/poliisi/home.nsf/pages/49C26C3F719654E3C225775800377223?opendocument>

¹⁵ <http://www.poliisi.fi/poliisi/home.nsf/pages/AEF89A67DCEE9A4CC2256C2900441DFD?opendocument>

leni harc, valamint a külföldi hírszerző szervezetekkel való információcsere fenntartása. A nemzeti közlekedési rendőrség látja el a közúti forgalom mellett a légi és a vasúti áru- és személyforgalom ellenőrzését. Az állomány képzése a finn rendőrtisztai főiskolán történik. Az intézményben integráltan folyik a tisztek és az altisztek felkészítése a szolgálat ellátására. 2008 óta a képzéseket koncentráltan a tamperei kiképzőközpont végzi, miután egyesült a korábban Espooban működő társintézménnyel.¹⁶ A rendőrség technikai egységének (*Police Technical Unit*) feladata a nyomozások során alkalmazott speciális eszközök beszerzése és azok fejlesztése. A kutatás-fejlesztési tevékenység hatékony finanszírozása érdekében az egység jogosult saját forrásokat teremteni az általa fejlesztett szoftverek értékesítésével.¹⁷

Az országos illetékességű szervek mellett a tartományi szinten működő huszonnégy rendőrkapitányság alárendeltségébe több mint 180 rendőrkapitányság és rendőrőrs tartozik. Különleges jogállású a Helsinki Rendőrkapitányság (*Helsinki Police Department; HPD*), mivel a területi hatáskörök mellett egyes országos illetékességű szerveket megillető hatáskörök gyakorlására is jogosult. Ennek oka, hogy Helsinkihez hasonló méretű város nem található Finnországban. Itt él a lakosság több mint tíz százaléka.¹⁸

A belügyminiszter irányítása alatt látja el feladatait az önálló finn határőrség (*Rajavartiolaitos; RVL*). A szervezet feladati közé tartozik az Oroszországgal közös, a több mint 1200 kilométernyi határ ellenőrzése, ez az Európai Unió egyik leghosszabb egybefüggő külső határszakasza. A határőrség szervezetébe integráltan látja el feladatait a parti őrség és a repülőtéri rendőrség. A határőrség és a rendőrség integrációjának ötlete az elmúlt években többször felvetődött. Ellene szól, hogy a határőrség nem csak rendészeti igazgatási feladatok ellátására hivatott: a védelmi igazgatási rendszerben a haderő egyik önálló fegyvernemeként jelenik meg.¹⁹

A finn rendőrség nemzetközi kapcsolati rendszerének sajátossága, hogy az Európai Unió és más nyugat-európai államok mellett széles körű együttműködést folytat Oroszországgal és néhány kelet-európai állammal. A kapcsolattartás elsősorban azokra az országokra koncentrálódik, ahol jelentős számban tartózkodnak finn állampolgárok, vagy gazdasági érdekeltségek ta-

16 <http://www.poliisi.fi/poliisi/home.nsf/pages/0543687DCE59C147C22573D1003F5CF0?opendocument>

17 <http://www.poliisi.fi/poliisi/home.nsf/pages/4369F87BE87266A2C22573D20028CDC6?opendocument>

18 <http://www.poliisi.fi/poliisi/home.nsf/pages/DFBADFE089311AC3C2256C2900437F3A?opendocument>

19 http://www.raja.fi/the_border_guard/organization

lálhatók. Jelenleg Szentpéterváron, Murmanszkban, Moszkvában és Tallinnban állomásoznak az ottani diplomáciai misszió mellé akkreditált tisztek. Finnország 1928 óta az Interpol tagja. A finn nemzeti nyomozóiroda mint az uniós tagállam legfontosabb nyomozó szerve közreműködik az Europol munkájában.²⁰

Új rendészeti megoldások

A bizalomépítés folyamata

A finn állampolgárok sokkal nagyobb mértékben bíznak rendőrségükben, mint a többi európai ország polgárai, derül ki egy átfogó felmérésből.²¹

A finn rendőrség népszerűségének alapja, hogy az 1960-as évek óta alkalmaznak olyan módszereket, amelyek a rendőrség és a helyi közösségek közti közvetlen kapcsolatra építenek. 1891-ben rendeleti szinten szabályozták a városi rendőrségtől elkülönülten működő vidéki rendőrhivatalok tevékenységét és azok illetékességi területét. A jelentős földrajzi területek hatékony ellenőrzése érdekében alakították ki az úgynevezett *village police* rendszert. Ennek mintájául az Egyesült Államokban működő seriffrendszer szolgált. Az 1925-ös rendőrségi törvény szüntette meg a *village police* állományát és a települési rendőrség tagjai tekintetében korábban kialakult hatásköri és személynévi különbségeket. A több évtizedes hagyományokkal bíró struktúrában a helyi rendőri szervek tagjai bizalmi viszonyt alakítanak ki a lakossággal. A rendőrség működésében domináns elem napjainkban is a közterületi jelenlét és a szolgáltató jelleg.²²

Ennek szellemében az 1990-es években kialakított közösségi rendőrségi modell alapjait a rendőrség „láthatóságára” (*visibility*) építették. A rendőri munka láthatósága, valamint a bűnözéstől való félelem szorosan összefügg, állapította meg egy finn tanulmány.²³ A tanulmány szerzői szerint azonban közel sem mindegy, hogy ez a láthatóság konkrétan mit jelent: a rendőrautóban ülő, intézkedő, vagy éppen az állampolgárral társalgó rendőrt.

²⁰ <http://www.poliisi.fi/poliisi/home.nsf/pages/DDBDB8986256443DC2256C37003E14F3?opendocument>

²¹ Juha Kääriäinen: i. m. 141. o.

²² Sirpa Virta: Local security management: Policing through networks. *International Journal of Police Strategies and Management*, no. 25, 2002, p.192.

²³ Satu Salmi – Martti Grönroos – Esko Keskinen: The role of police visibility in fear of crime in Finland. *International Journal of Police Strategies and Management*, vol. 27, iss. 4, 2004, pp. 573–591.

Elsődleges célként fogalmazódott meg a lakosság szubjektív biztonságérzetének erősítése és a közvetlen kapcsolatfelvételt elősegítő működési módszerek kialakítása. A 2000-ben és 2005-ben végzett országos szintű felmérések megerősítették a finn rendőrség azon teóriáját, miszerint a lakosság körében a rendőrség utcai jelenlétének hatására jelentősen csökkenthető a bűncselekményektől való félelem. A rendőrség által folytatott médiakampányok nyomán az állampolgárok tisztában vannak a rendészeti szervek működésének eredményeivel, és érzékelik a rendőri munka proaktív jellegét. A felmérésből arra következtethetünk, hogy a lakosság a közbiztonsági helyzetet elsődlegesen módszertani és nem dologi tényezők alapján ítéli meg. Kifejezetten szembeötlő ez a differencia Finnországban, ahol a nagy földrajzi távolságok miatt az állampolgárok számára garanciális értékű a rendőrség által nyújtott szolgáltatás jellegű hatáskörgyakorlás elérhetősége. A dologi eszközöket a szolgáltatás minőségét javító tényezőként tekintik, de a szubjektív preferencia-sorrendjükben ezek elé helyezik a szolgáltatás igénybevételének lehetőségét.²⁴

A finn rendőrség társadalmi megítélése az ezredfordulón végzett felmérés szerint az Európai Unió tagállamai közül az első helyen áll. Finnországban a megkérdezettek nyolcvannyolc százaléka (!) volt megelégedve a rendőrség napi munkavégzésével. Ugyanez az érték Dániában 87, Norvégiában 81 százalék volt. Itt érdemes megjegyezni, ahogy az az iménti eredményekből is látszik, hogy a skandináv országokban általában hasonlóan jó a rendőrség társadalmi megítélése.²⁵

A lakosság bizalmát erősítette, hogy Finnországban a rendőrség volt az első állami szerv, amelyik a 1993-ban a *szolgáltatások minőségének javításra irányuló programot (Quality of Services program)* indított. Ennek keretében figyelembe vették a lakosság igényeit, és erősítették az utcai jelenlétet.²⁶ Nagyon hasonló próbálkozás volt a dániai Elsinor-kísérlet, amely a bizalomépítés és közösségi rendészet egyes kérdéseire fókuszált.²⁷ A szolgáltatások minőségének javítására irányuló program eredményeinek felhasználásával 1996 és 1998 között a finn rendőrség több projektet indított, ezek a közösségi rendőrségi modell bevezetését célozták. Ennek megvalósítása érdekében létre-

24 Juha Kääriäinen: i. m. 156. o.

25 Uo. 141. o.

26 Sirpa Virta (2002): i. m. 192. o.

27 Lars Holmberg: Policing and the Feeling of Safety: the Rise (and Fall?) of Community Policing in the Nordic Countries. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 2005, p. 210.

hoztak egy *multi-agency cooperation* jellegű rendszert, amely a rendőrségi munkában érintett közigazgatási hatóságokkal hivatott fenntartani az aktív együttműködést. Emellett fontos szerepet kaptak azok az intézkedések, amelyek a civil szervezetek és szakmai korporációk bevonását célozzák.²⁸ Utóbbi törekvés nyomán a közösségi rendőrségi modell elemei közül a helyi szervezetekkel való együttműködés kapott egyre nagyobb hangsúlyt. 1999-ben került sor az első finn nemzeti közösségi rendőrségi stratégia elfogadására. Ez lehetővé tette a finn rendőrség számára, hogy az úgynevezett „helyi biztonsági tervek” elkészítésében folyamatosan működjön együtt az illetékes önkormányzatokkal. 2001 szeptemberében 203 önkormányzatnak volt ilyen dokumentuma. A tervek lehetőséget kínálnak a lokális problémák koncentrált kezelésére. Ennek érdekében bevonhatók a helyi gazdasági szereplők és oktatási intézmények is. A biztonsági tervekre vonatkozó szabályozási koncepció lehetővé tette a kisebb önkormányzatok számára közös mikroregionális programok kidolgozását.²⁹

A közösségi rendőrségi modell elveinek alkalmazása

A közösségi rendőrségi modell (*community policing*) módszereinek alkalmazása érdekében 1996-ban a finn rendőrség hivatalos kapcsolatfelvételt kezdeményezett az egyesült államokbeli San Diegó-i rendőrséggel. Az érintett módszerek hatékony adaptációja érdekében egy finn delegáció több hónapon át kísérte figyelemmel a közösségi rendészet gyakorlati alkalmazását. Ez után további tanulmányutakon vettek részt Hollandiában és Belgiumban.³⁰

Az Európai Unió keretei közt létrejövő egységes gazdasági térség új típusú bűncselekményeket hívott életre. A határon átnyúló bűnözés megerősödése és a szervezett bűnözés fejlődése olyan próbatételt jelentett a finn rendőrség tagjainak, amelyre a *community policing* elvei alapján felépülő módszerek nem adtak választ. A helyzet megoldása érdekében ki kellett dolgozni egy olyan rendőrségi stratégiát, amely új alapokra helyezi a közösségi rendőrségi modell alkalmazását.³¹

A finn rendészeti szakemberek az Egyesült Királyságban kidolgozott *intelligence-led policing* módszereit ötvözték a közösségi rendőrségi modell

28 Sirpa Virta (2002): i. m. 193. o.

29 Uo. 195–196. o.

30 Uo. 190. o.

31 Sirpa Virta (2002): i. m. pp. 3–4.

korábban alkalmazott elemeivel. A jelenleg hatályos, második finn nemzeti közösségi rendőrségi stratégia (*Second National Community Policing Strategy of Finland*) által megfogalmazott immanens követelmény, hogy a modern rendőrségnek egyidejűleg képesnek kell lennie választ adni a globális és a lokális próbatételekre.³² A dokumentum kidolgozása érdekében 2006-ban a finn legfőbb rendőr-főkapitányság (*Supreme Police Command of Finland*) létrehozott egy önálló munkacsoportot. Ennek legfontosabb feladata a korábbi (1999. évi) stratégia elemeinek átültetése és az új társadalmi és szakmai igények összefoglalása volt. Az így megalkotott stratégia fő célkitűzései a következők:³³

- szolgáltató jellegű, magas színvonalú és hatékony munkavégzés;
- a bűnmegelőzés fejlesztése és a közbiztonság növelése;
- stratégiai megállapodások létesítése társadalmi szervezetekkel és hatóságokkal;
- az *intelligence-led policing* egyes módszereinek átültetése a közösségi rendőrségi modellbe;
- nyilvános és (át)látható működéssel elnyerni az állampolgárok bizalmát és ezt hasznosítani a bűnüldözésben.

Helyi, speciális rendészeti programok

A finn rendőrség működésének sajátos jellemzője, hogy a közösségi rendőrségi módszerek általános alkalmazását megelőzően pilotprojektek keretében vizsgálják azok lehetséges jövőbeni hatásait. Példaértékűnek tekinthető az úgynevezett Tampere-projekt, amely lehetővé tette a helyi biztonsági tervek jogalkotó általi szabályozása előtt az új jogintézmény működési mechanizmusának kialakítását.

Az 1997 és 2000 közötti években megvalósított projekt célja a rendőrség és a helyi közösségek közti együttműködés rendszerének kialakítása volt. Ennek intézményesítése érdekében a rendőrség arra törekedett, hogy az érintett szervezetekkel biztonsági együttműködési megállapodást kössenek. A modellkísérlet időtartamát indokolta, hogy Tampere Finnország második legnagyobb városa, így széles társadalmi konszenzuson alapuló átfogó megállapo-

32 Sirpa Virta: Policing meets new challenges, Preventing Radicalization and Recruitment, University of Tampere Finland CEPOL Security and Police Management publications 13/2008. National Police College of Finland, p. 29.

33 Community Policing Strategy, Strategic outlines and objectives of community policing and security cooperation development, 4/2007., pp. 4–5.

dást kellett kidolgozni. Ennek megvalósítása érdekében létrejött egy 17 fős koordinatív csoport a rendőrség, az érintett hatóságok, egészségügyi intézmények, az oktatási intézmények képviselői, a gazdasági szektor szereplői és az egyházak képviselőinek részvételével. A biztonsági együttműködés fő feladata a bűnözési ráta csökkentése és a prevenció erősítése volt. Mivel a terület tagjai képviselték valamennyi feladatkörében érintett hatóságot, lehetőség nyílt a hatásköri párhuzamosságok feltárására és kiküszöbölésére.

A program eredményei arra ösztönözték a nemzeti rendőrségi tanácsot, hogy a jövőben is tegye lehetővé a helyi rendőrségek számára hasonló modellkísérletek lebonyolítását. A Tampere-projekt jelentőségét is meghaladta a 2007 és 2008 között folytatott *Itäkeskus* elnevezésű kísérlet. A program a Helsinki Rendőrkapitányság keleti felelősségi körzete után kapta a nevét. A városrész kiválasztása mellett szólt, hogy itt a városi átlagnál nagyobb arányú a bűnözés, rosszabbak a szociális viszonyok és magasabb a munkanélküliség. A lakosság több mint tíz százaléka bevándorló, köztük sok a bűnismétlő.

A finn kormány által 2004-ben elfogadott *Internal Security Program* alapján 2015-re a pilot segítségével a következő célkitűzésnek kell megvalósulnia: „*Finnországnak Európa legbiztonságosabb országává kell válnia. A biztonságot a magas szinten működő rendészeti igazgatás garantálja, amely a preventív jellegű tevékenységre alapoz. A rendészeti szervek magas színvonalú működésének találkozni kell az állampolgárok biztonsági igényeivel. Utóbbit a rendőrség, más hatóságok és a helyi közösségek együttműködésén keresztül kell megvalósítani.*”³⁴

A pilot három fő célkitűzése:³⁵

- szervezetrendszer fejlesztése és a *community policing* módszereinek beültetése a napi rendőri munkavégzésbe;
- kapcsolatépítés a lehetséges stratégiai partnerekkel (társadalmi szervezetek, egyházak, közigazgatási hatóságok);
- kapcsolatépítés az állampolgárokkal (utcai jelenlét, helyi szintű biztonsági programok tervezése, iskolák és más közösségek látogatása);

A program megvalósítására a Helsinki Rendőrkapitányság huszonötezer eurót különített el.³⁶

Ennek érdekében a pilot az új *virtual community policing* modell elveinek széles körű alkalmazására épít. A közvetlen lebonyolítás és a gyakorlati ta-

³⁴ Sirpa Virta (2008): i. m. 127–128. o.

³⁵ Sirpa Virta (2012): i. m. 7. o.

³⁶ Uo.

pasztalatok összefoglalása érdekében egy ötfős *community policing team* jött létre. A csoport jelentős önállóságot kapott a Helsink-i Rendőrkapitányság állományán belül. Hatékony működése érdekében saját szolgálati járművet, külön telefonszámot és e-mail címet kapott.³⁷

A lakosság magas szintű tájékoztatása érdekében újságcikkekben, rádió- és televízió-műsorokban számoltak be a csoport munkájáról és céljairól. A szolgálatteljesítés rendjét a projekt kidolgozói úgy határozták meg, hogy a csoport tagjainak a szolgálati idő hatvan százalékában kell járőrözniük, és a lakossággal a lehető legtöbb alkalommal érintkezniük. A projekt célja, hogy a csoport tagjainak egy év alatt tizennégyezer személlyel kell közvetlen kapcsolatot létesíteniük. Ennek sajátos formáját jelentették a kerület oktatási intézményeiben tartott prevenció-s célú előadások, amelyek keretében a csoport tagjai több mint háromezer diákkal és százötven tanárral létesítettek kontaktust. A team aktivitását jellemzi, hogy 2008 áprilisában huszonöt iskolában tartottak előadásokat.³⁸

A pilot során a közösséggel való kapcsolattartás mellett szerepet kapott az új típusú bűncselekmények elleni fellépés. Az Itäkeskus kerület etnikai sajátosságai miatt 2007-ben jellemzők voltak a faji és a vallási alapú bűncselekmények. Ezek megelőzése érdekében a pilot keretében a Helsink-i Rendőrkapitányság gyakorlatban kívánta alkalmazni a Coppra- (*Community Policing on Preventing Radicalisation*) projekt keretében elsajátítottakat. A Coppra az Európai Unió támogatásával 2009-ben jött létre. A projekt lehetővé tette a tagállami rendőrségek tagjainak, hogy belga szakemberektől új ismereteket szerezzenek a rasszista-bűncselekmények természetéről és azok megelőzésének módszereiről. A finn rendőrség tagjai öthetes kurzus keretében Belgiumban tanulmányozhatták a módszer gyakorlati alkalmazását.³⁹

A modellkísérlet eredményeként 2012-ben a Helsink-i Rendőrkapitányság szervezetében jelentős változások történtek. Az Itäkeskus-projekt keretében létrejött *community policing teameket Preventive Policing Unit* néven egyesítették. A *virtual community policing team* a *Preventive Policing Unit* része lesz a jövőben, így létrejön egy centralizált prevenció-s egység.⁴⁰

37 Uo.

38 Uo. 8. o.

39 Uo. 12. o.

40 Uo. 13–14. o.

Az 1999-es nemzeti közösségi rendőrségi stratégia nem terjedt ki az elektronikus kommunikáció és az internetes felületek használatával kapcsolatos lehetőségekre. Az elmúlt években végbement elképesztő technikai fejlődés és az internethasználók számának robbanásszerű növekedése nyomán azonban a finn rendőrség új kommunikációs csatornaként alkalmazza ezeket a felületeket. A rendőrségnek saját profilja van a legfontosabb közösségi oldalakon (a Facebook, IRC-Gallery, Twitter, MySpace). A szemléletváltás és a gyors alkalmazkodás oka, hogy a finn fiatalok (tizenhét év alattiak) hetvenkilenc százaléka napi két-három órát használja az internetet.⁴¹

2007-ben az Itäkeskus-projekt keretében állították fel az első *virtual community policing teamet*. A csoport által folytatott közösségimédia-felületek használatára és az internetes kommunikáció más formáira alapozott működést *virtual community policingnek* nevezték el. A háromfős csoport főként a Facebook és a Twitter segítségével próbálta népszerűsíteni a rendőrség munkáját.

Másodlagos cél volt az úgynevezett online proaktív készség kialakítása. Ennek keretében kísérletet tettek olyan kommunikációs csatornák kialakítására, amelyek lehetővé teszik az állampolgárok valós idejű tájékoztatását. Ezeknek a hálózatoknak a fejlesztése révén lehetővé vált a lakosság és a rendőrség közti folyamatos, kétirányú kommunikáció. A program keretében a *virtual community policing team* létrehozott egy *IRC-gallery* felületet, egy Facebook-profil, és rendszeresen tájékoztató anyagokat tett közzé a Twitter és a YouTube segítségével. A projekt során a három tiszt naponta átlagosan nyolcvan Facebook-üzenetet kapott. Az IRC felületen a projekt befejezése után több mint tizenhatezer bejelentés érkezett. Ezek közt jelentős számban voltak bűncselekményre vonatkozó bejelentések. Az internetes anonimitás lehetőségét kihasználva 36 esetben tettek feljelentést szexuális bűncselekmény elkövetése miatt.⁴²

A Helsinki Rendőrkapitányság népszerűségét jelzi, hogy Facebook-felületén több mint száznolcvanezren jelölték meg ismerősként, azaz az összlakosság 3,3 százaléka. A *virtual community policing team* tagjainak saját profiljuk és e-mail címük van. A közvetlen kapcsolattartás révén jelentős mértékben hozzájárultak a Helsinki Rendőrkapitányság pozitív társadalmi megítéléséhez. 2011-ben, az Itäkeskus-projekt után egy közvélemény-kutatá-

41 Uo. 5–6. o.

42 Uo. 11. o.

son a megkérdezettek 97 százaléka minősítette a *virtual community policing team* munkáját kiválónak. A kimagasló eredmények következtében a nemzeti rendőrségi tanács döntése alapján tizenhárom további, az előzőekhez hasonló speciális egység képzését kezdték meg 2011-ben.⁴³

43 Uo. 12. o.

SZABÓ ANDREA

A finn rendészeti felsőoktatás

A finn rendőrtiszti főiskola Tampereben működik a belügyminisztérium irányítása alatt. A főiskola kötelezettsége a képzésre történő toborzás, a hallgatói válogatás, a felsőoktatási és egyéb képzés, a vezetői képzés, továbbképzés és kutatás és fejlesztés a rendőri területen. A képzés két nyelven, finnül és svédül folyik.

A rendőri képzési programok Finnországban a következőképpen jelennek meg:

- rendőri tanulmányok felsőfokon;
- finn rendőri vizsga (őrmesteri);
- rendőri képzés (BA);
- MA-képzés (a tamperei főiskola *vezetési és speciális szerepek a rendőri erőknél* tartalommal ajánl MA-programot).¹

Mielőtt azonban sor kerülne a rendőrtisztek képzésének részletes bemutatására, tekintsük át a finn felsőoktatás jelenlegi rendszerét, amelynek szerves része a rendőrtiszti főiskola is!

A finn képzési rendszer

2000-ben Finnország meglepte az egész világot az OECD² PISA-felmérésein nyújtott elképesztő teljesítményével. A PISA-felmérés eredményei ugyanis a finn oktatási rendszer kiemelkedő színvonaláról tanúskodtak. Finnország szinte egyik napról a másikra a nemzetközi oktatás példaképévé nőtte ki magát, a felmérés alapján a finn diákok a legjobbak a készségek valamennyi területén, sőt a leggyengébb és legerősebb eredményt felmutató diákok közti

¹ Olavi Kujanpaa, a tamperei rendőrtiszti főiskola munkatársának előadása. 76/2011. Cepol-szeminárium, Lisszabon, 2011. június 21–25.

² Programme for International Student Assessment, azaz „a nemzetközi tanulói teljesítménymérés programja”, amelyet az OECD hívott életre a kilencvenes évek végén. A PISA egy monitorozó jellegű felmérésorozat, amely három területen (alkalmazott matematikai műveltség, alkalmazott természettudományi műveltség és szövegértés) vizsgálja a 15 éves tanulók képességét, háromévente (2000, 2003, 2006, 2009, 2012).

különbségek és az iskolák és régiók közti különbségek is Finnországban a legkisebbek.

Finnország sikerének hátterében egyebek között a következő jellemzők állnak:

- a) esélyegyenlőség – az oktatás ingyenes;
- b) átfogó oktatás – kilenc évig tart, hét- és tizenhat éves kor között kötelező, az iskolák nem választhatják ki a hallgatókat;
- c) elkötelezett tanárok – jól képzettek és jól fizetettek;
- d) hallgatói tanácsadás – egyénre szabott;
- e) ösztönző értékelés – nincsenek tanulói, iskolai rangsorok;
- f) társadalmi támogatottság – határozottan erős, széles körű konszenzus.³

Finnországban a felsőoktatást az egyetemek és a politechnikumok végzik. A felsőoktatás minden területén létszámkorlátozás érvényesül, a felvették létszámát az intézmények az oktatási és kulturális minisztériummal való egyeztetés után határozzák meg. A felsőoktatásba természetesen a középszintű oktatás (gimnázium és szakiskola) elvégzésével lehet jelentkezni, a felvételi pontokat pedig az érettségi eredmény és a jegyek alapján számolják ki. Az egyetemi oktatás legfőbb célja „*a tudományos és a művészeti oktatás ösztönzése, a szabad kutatás magasabb szintre emelése és a diákok emberséges hazafivá nevelése*”⁴. A Bachelor-program három-négy évig tart, ezután a Master-képzés következik, ami újabb két évet jelent. Az egyetemeken a PhD- és doktori fokozat is elérhető. Az összes finnországi egyetem állami kézben van. Jelenleg huszonöt politechnikum és tizenhat egyetem működik, de az oktatási és kulturális minisztérium 2020-ra tizennyolc politechnikum és tizenöt egyetem fenntartását tervezi.⁵ A politechnikumok az alkalmazott tudást helyezik előtérbe a magánszektoralal együttműködve. A finn oktatási és kulturális minisztérium szerint „*a politechnikumok a munkaerőpiac igényeinek megfelelő szakembereket képeznek, ezen felül a kutatás és fejlesztés modulra is nagy hangsúlyt helyeznek, ami elsősorban a regionalitást támogatja*”⁶. Az itt megszerzett Bachelor-diplomák három és fél–négy és fél év tanulást igényelnek. A politechnikumokban a Master-diploma is megszerezhető, és a munkaerőpiacon egyenértékű az egyetemi Master-diplomával.

³ <http://www.minedu.fi/OPM/Koulutus/artikkelit/pisa-tutkimus/index.html?lang=en>

⁴ Universities Act 558/2009. Section 2.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/2009/en20090558.pdf>

⁵ Olavi Kujanpaa előadása... i. m.

⁶ Politechnics Act 351/2003. Section 4-5.

<http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2003/en20030351.pdf>

Az egész életen át tartó önképzés a finn állam által nagyban támogatott – és mondhatni meglehetősen úttörő – kezdeményezés. Háromféle felnőttképzési forma létezik Finnországban: a szakiskolai oktatás, a nyílt egyetemek és az úgynevezett szabad oktatás. A nyílt egyetemeken, kisebb összeg fejében, bárkinek, de elsősorban idősebb hallgatóknak⁷ van lehetőségük betekinteni bizonyos egyetemi kurzusokba. Ezek még nem elegendők egy diplomához, ám bizonyos számú kredit teljesítése esetén a résztvevők átjelentkezhetnek az egyetemi képzésre. A szabad oktatás bárki számára adott, de a lényege, a célja nem egy diploma megszerzése vagy egy szakma elsajátítása. E tanfolyamok több helyen is elérhetők (nyári egyetemek, állami intézmények, sportközpontok stb.), céljuk pedig legfőképpen a hasznos időtöltés és az általános műveltség növelése.

A finn rendőrtiszti főiskola

A nemzeti rendőri kiképzés *1918-ban* indult meg Helsinki Suomenlinna nevű városrészében. *1962-ben* az espooi rendőrákadémián matróz- és rendőrtiszti képzés indult. *1973-ban* a helsinki központban történt a közrendőri alapképzés a központi rendőrákadémián, majd *1974-ben* a központ Tampere-be költözött.⁸ Az *1990-es* években megindult a képzés tudatos fejlesztése, erősítve a tudományos képzést, toborozták a tudományos kutatókat, a vezetői képzés hosszabb (három év) és sokkal fejlettebb lett, jobban megfelelve a tudományos igényeknek. *1998-ban* az akadémia története egyik legfontosabb fordulópontjához érkezett, mivel a döntő jelentőségű reformok nyomán politchnikumi státust kapott, és rendőrtiszti főiskolává vált. Kutatási fősztályt alapítottak a főiskolán, a rendőri vezetői MA-képzéshez szükséges oktatói állományt – két másik egyetemmel kötött – együttműködési megállapodásokkal pótolták. *2008-ban* a rendőrtiszti főiskola és a nemzeti rendőriskola egyesült, és tamperei központtal működött tovább.⁹

A finn rendőrtiszti főiskola épp most fejezett be két nagy, párhuzamosan zajló projektet. 2010. március 12-én a Nemzeti Rendőrtestület elfogadott egy

⁷ Berde Éva – Morvay Endre: Külföldi tapasztalatok a bolognai folyamat munkaerő-piaci hatásairól. Statisztikai Szemle, 2007. május, 410–413. o.

⁸ About Finnish Police Education. Egmont Palace, Brussels. 2008. 10. 16. Timo Korandernek, a finn rendőrákadémia adjunktusának az előadása.

⁹ Timo Korandernek, a finn rendőrákadémia adjunktusának az előadása. 2009. szeptember 7–10., Ljubljana. 74/2009. CEPOL Seminar: Bologna Process and Police Education.

átfogó javaslattervezetet a rendőri diplomásképzés reformjára. A projektnek két fő feladata volt. Kideríteni

- a) hogyan lehet a rendőri alapképzést BA-képzéssé átalakítani;
- b) hogyan lehet a további vezetői és irányítói képzést magasabb politechnikumi szintű oktatássá fejleszteni.¹⁰

A rendőri oktatási reform előkészítő munkálatai (Polku-projekt) 2011 végén befejeződtek. A projektben világosan láthatók azok a fejlesztési politikák, amelyek hatással lesznek a rendőri képzésre a következő évtizedben. A reform hátterét két tényező adja, a finn társadalmat és a rendőrség működési környezetét érintő – következő évtizedekben végbemenő – változások elemzése és a szándék, hogy összhangba hozzák a rendőrségi oktatást a közös európai egyetemi stratégiákkal.

A minőségi és fejlesztési területeket érintően a főiskolára 2011-ben két speciális feladat várt: egy audit a finn felsőoktatási értékelő bizottság¹¹ részéről és a rendőrképzési reform projektje.¹² A főiskola egyik kitűzött célja, hogy támogassa a hallgatók tanulmányainak ívét. A tanítás és iránymutatás aránya éppen ezért eltolódik az utóbbi javára, a hallgató átváltozik alannya. Ezeket a lépéseket azért teszik, hogy javítsák a szolgáltatás minőségét a hallgatók és a tanulmányi eredményeik érdekében. Úgy gondolják, hogy a hallgató tanítás nélkül is tanulhat. A mottójuk: „*Irányíts, de ne zavarj!*” A rendőrképzésben a változást konkrét módon vezették be, amikor is egy stratégiai döntés átváltoztatta az oktatás alapfolyamatát a tanítás és tanulás alapfolyamatává 2010-ben.¹³

A minőségbiztosítási rendszer a főiskolán hosszú évtizedek alatt alakult ki, és a folyamat 2011 novemberében befejeződött, amikor a finn felsőoktatási értékelő bizottság kezdeményezte a minőségbiztosítási rendszer első külső vizsgálatát. 2011 novemberében az auditcsoport ellátogatott a főiskolára, és több mint száz embert kérdezett meg. Az interjúkon különböző témákat érintettek, és beszéltek a vezetőség, más személyzeti tagok, a hallgatók és a fenntartó képviselőivel. Az interjú kiegészítette azt az információt, amit előzőleg a főiskola gyűjtött össze és terjesztett fel a bizottságnak. Az interjúk se-

¹⁰ Olavi Kujanpaa előadása... i. m.

¹¹ A finn felsőoktatási értékelő bizottság egy független szakértői testület, amely valamennyi felsőoktatási intézmény minőségbiztosítási rendszerét auditálja.
<http://www.finheec.fi/index.phtml?l=en&s=1>

¹² Annual Report 2011/2012. Police College of Finland, p. 3.
<http://www.polamk.fi/annualreport12/index.html>

¹³ Olavi Kujanpaa előadása... i. m.

gítették, hogy az auditsoport különböző szemszögből jusson adatokhoz.¹⁴ Elmondható: noha a jelenlegi finn rendőrtisztai főiskola csak négy éve működik, képes volt létrehozni, megteremteni egy szervezett minőségbiztosítási rendszert, amelynek fenntartása és fejlesztése iránt mind a vezetőség, mind a személyzet elkötelezett. A bizottság jelentése szerint a rendszer, mint egész, támogatja a főiskola tevékenységét. A 2012 elején közzétett értékelés meglepően kedvezően alakult, mégis számos olyan témát határoz meg, amelyek további fejlesztéseket igényelnek. A beszámoló eredményei alátámasztják a fejlesztésnek azokat az irányait, amelyeket a folyamatos belső értékelési munkában maga a főiskola is meghatározott.

A minőségbiztosítási rendszer célja, hogy elősegítse az egységes működést egy intézményen belül és megalapozza az oktatás, a tréning és a kutatótevékenységek folyamatos fejlődését. A főiskola minőségbiztosítási rendszerében a legfontosabbak a visszajelzési rendszer, az önértékelés és a folyamatfejlesztés, ezeket a működési szabályzatban rögzítik.

A főiskola egyik erőssége a tréning és a szakmai élet között húzódó közeli kapcsolat, amely elősegíti a korszerű tudás hatékony átadását. Másik erőssége, amely az értékeléskor megmutatkozott, a kutatás-fejlesztési osztály minőségbiztosítási folyamata volt. A bizottság szerint a publikációk értékelése a főiskola publikációs kiadványaiban kitűnő példája az alapos minőségbiztosításnak.

Az intézmény jövőbeni minőségi munkáját azok a fejlesztési javaslatok határozzák meg, amelyeket az auditjelentés kiemelt. A bizottság szerint növelni kellene a kölcsönhatást a tréning és a kutatás között, és rendszerezettebb módon kéne felhasználni. Egy másik fejlesztési javaslat felhívja a figyelmet a hallgatói részvételre a minőségi munkában. A külső auditálás mellett a működési értékelést és fejlesztést a főiskolán önértékeléssel valósítják meg. A főiskola volt az első rendőri egység, amely önértékelést végzett a CAF15 2008/2009-es modell alapján. A második CAF-önértékelést 2011 februárjában fejezték be.

A főiskola stratégiáit 2011-ben kiegészítették a pedagógiai, valamint az információirányítási stratégiával. Egyéb alstratégiák tartalmazzák a személyzeti és kutatási eszközrendszereket. A főiskola stratégiai dokumentumait minden második évben frissítik. Az intézmény működési rendszereit szintén értékelik és fejlesztik például a hallgatói visszajelzések, belső szolgáltatási

¹⁴ Audit manual for the quality systems of higher education institutions 2011–2017. Finnish Higher Education Evaluation Council, 2012, pp. 15–19.
http://www.finheec.fi/files/1780/KKA_1512.pdf

felmérések és személyzeti barométer segítségével. Felméréseket végeznek, hogy feltérképezzék a személyzet véleményét a belső szolgáltatásokról, például a személyzeti és pénzügyi adminisztrációs szolgáltatásokról. Az értékeléseket a 2011 januárjában végzett beszámolóiban prezentálták, ennek alapján fejlesztési tervek készültek a különböző szolgáltatásokra. A felmérést minden második évben elvégzik.¹⁶ Kritikával illethetnék a stratégiai dokumentumok túlságosan gyakori frissítését, de ha figyelembe vesszük, hogy a főiskola 2008-ban kezdte meg működését, tamperei központtal, illetve azt a körülményt, hogy a Polku-projekt lezárása óta is csak két év telt el, a stratégia értékelése és újragondolása minden második évben szükséges és elfogadható.

Felvétel, hallgatók, oktatók

A 2011-es jelentkezési periódusokról elmondható, hogy a rendőri tanulmányok diplomaprogramra 1757-en jelentkeztek, lényegesen kevesebben, mint az előző években, de az elmúlt esztendőben tapasztalható jelentkezési roham után ez a csökkenés várható volt. Az államigazgatásban tapasztalható takarékoság hatása is érezhető a rendőri kiképzés csökkenő népszerűségén. A jelentkezők számának mérséklődése ahhoz a furcsa helyzethez vezetett, hogy az elmúlt két évben nem töltődött be a teljes felvehető létszám. Ennek ellenére nincs szándékukban megváltoztatni a felvételi követelményeket, vagyis a szükséges felvételi pontszámok ugyanazok maradnak, és valamennyi jelentkező közül a legalkalmasabbak csatlakozhatnak a rendőri kiképzéshez.¹⁷ A felvételi követelmények a rendőrségi kiképzésről szóló törvényben¹⁸ szerepelnek. A kiválasztási követelmények a következők: finn állampolgárság; szakmai képesítés; a középiskolai vagy érettségi vizsga megléte; egészségügyi alkalmasság; B típusú vezetői engedély; egyéves munkatapasztalat (a jelentkezési periódus végéig meg kell lennie); és sikeres felvételi vizsga. A felvételi egy írásbeli, egy nyelvi vizsgából, egy fizikai és egy pszichológiai

¹⁵ A CAF-modell egy minőségértékelési eszköz, amelyet a közszférának szánunk. Az önértékelés kiemeli az erősségeket és a fejlesztési célokat. Az értékelés tájékoztatást nyújt a működési fejlesztés és stratégiai tervezés számára.

¹⁶ Annual Report 2011/2012... i. m. 4–5. o.

¹⁷ Uo.

¹⁸ Laki poliisikoulutuksesta 4.2.2005/68. Act on Police Training.

felmérésből, valamint egy csoportfeladatból és egy interjúból áll. Az orvosi vizsgálat is a felvételi része.¹⁹

A rendőri kiképzésre jelentkezőknél nincs nemek szerinti kvóta, a nők száma nagyjából harminc százalék mind a jelentkezőknél, mind a kiválasztottaknál. A jelentkezők átlagéletkora 25 év, és kb. 26 évesen kezdik a tanulmányukat a rendőri tanulmányok diplomaprogramban. A hallgatók nagyon különböző háttérűek: húsz és negyven év közöttiek, volt köztük már MA-, orvos (belgyógyász), üzleti iskolai és például turizmus vendéglátás végzettségű is.

A hallgatókat a finn rendőri őrmesteri vizsgára és a rendőri vezetői BA-képzésre kétféle felvételi vizsgán választják ki. Ez tartalmaz egy írásbeli vizsgát, egy interjút, egy szimulációs tesztet és egy pszichológiai értékelést. 2011-ben 246-an jelentkeztek a finn őrmesteri rendőri programra, és közülük 46-ot választottak ki a 2012 tavaszán induló képzésre. A jelentkezők tíz, a felvettek hét százaléka nő. A rendőri vezetői alapképzésre hetvenen jelentkeztek, huszonöt hallgató kezdte meg a tanulmányait, a jelentkezőknek kb. tizenhét, a felvettek húsz százaléka volt nő.²⁰

A főiskolának több mint kétszáz munkavállalója van, a fele oktatói beosztásban. A személyzet tagjai magasan képzettek, ötven százalékuknak egyetemi diplomája van, a tanárok hetven százalékának van tanári diplomája is.²¹ A hallgató-oktató arány a főiskolán optimálisnak mondható: négy hallgatóra jut egy oktató, míg az egyetemeken 8,4-re, a politechnikumokban pedig 16,6-re.²² Természetesen elsősorban a hallgatók szempontjából tekinthető optimálisnak, a képzés finanszírozása szempontjából már közel sem az, de a szakmai képzés minőségének fenntartásához, a kiscsoportos feladatmegoldások koordinálásához, a gyakorlati képzés színvonalának fenntartásához mindenképpen szükséges.

Képzések

A rendőri tanulmányok felsőfokon program magában foglalja a képzési témák sokaságát, így például a bűnügyi helyszíni nyomozást és bevetést, (autó-) vezetési kiképzést és büntetőjogot, általános rendőri tanulmányokat és az

¹⁹ <http://www.polamk.fi/poliiisi/poliiisioppilaitos/home.nsf/pages/C5EEF61FF46D5B24C22573D3004545CE>

²⁰ Annual Report 2011/2012... i. m. 6–7. o.

²¹ Uo. 19. o.

²² Olavi Kujanpaa előadása... i. m.

információs rendszerek ismeretét. A program két és fél évig tart, és 165 kreditpont összegyűjtését követeli meg. A képzés öt fő területet fed le: területi működés; közlekedés; bűnmegelőzés; kommunikáció és információs rendszerek; és a bevetés. A rendőri képzés tartalmaz szakmai tárgyakat, mint például a rendőri igazgatás és bűnügyi nyomozás, emellett jogi tárgyakat, pszichológia és kommunikáció, továbbá nyelvi tanulmányokat. A képzés idején a hallgatók nyelvvizsgát is tehetnek, bizonyítva a második nemzeti nyelvi készségüket, amely a közszolgálatban elvárt. A rendőri tanulmányok felsőfokon magában foglalja az alapképzést és a szakmai képzést, emellett két munka közbeni tanulás periódust és a szakdolgozat elkészítését. Finn és svéd nyelven is szerveznek képzést, minden évben a hallgatók egy csoportja svédül kezdi a tanulmányait, az oktatás ugyanazt a tantervet követi. A diploma a magasabb beosztású rendőr vagy magasabb beosztású nyomozó munkakörre jogosít. 2011-ben százhatvanöt új rendőrtiszt diplomázott, végzősök közül tizenegyen svédül teljesítették tanulmányaikat.²³

A képzés integrált része a rendőri egységeknél munka közben történő tanulás, amely úgy egy évig tart. A szakmai gyakorlat időtartamára a hallgatók közrendőri megbízást kapnak. A szakmai gyakorlat idején a hallgatók tapasztalt rendőrtisztek vezetése és felügyelete mellett vesznek részt közös rendőri szolgálatokban, a területi gyakorlat alatt a hallgatók rendőri egységeknél dolgoznak, és megpróbálják összekötni a tanultakat a gyakorlattal. A gyakorlatközpontú tanulási periódus hozzájárul, hogy a hallgatók alkalmazzák a megszerzett ismereteket és készségeket igazi munkakörnyezetben.

A finn rendőr őrmesteri vizsga és a rendőri vezetői BA-program fellendíti a rendőri képzést, és felkészíti a hallgatókat a középvezetői szolgálatra. A finn rendőr őrmesteri vizsgára jelentkezőknek legalább két év munkatapasztalatra van szükségük hivatásos rendőrként, a rendőri tanulmányok diploma program befejezése után. A munka mellett végzendő őrmesteri vizsgaprogram kb. másfél évig tart, és 45 kreditpont a cél; tartalmaz egyebek között jogi tanulmányokat, felügyelői tanulmányokat és egy felügyelői képzést, amely minimum három hónapig tart. A végzettek őrmesteri vagy nyomozó őrmesteri munkakörben dolgozhatnak. 2011-ben negyvenötén tettek rendőr őrmesteri vizsgát, az egyikük svédül.

A rendőri vezetői BA-program politechnikumi (főiskolai) szintű minősítést nyújt a rendőri képzésben, és 180 kredit pontot jelent. Aki letette a finn rendőr őrmesteri vizsgát, és legalább három évet dolgozott a szakmában, jelentkez-

²³ Annual Report 2011/2012... i. m. 8–9. o.

het a programra. Rendőri tanulmányok diplomával és legalább hétéves rendőri tapasztalattal szintén bekerülhetnek a programba. A legfontosabb képzési témák a működési vezetési ismeretek, döntéshozás és krízispszichológia, személyzeti irányítás, foglalkoztatási biztonság és bűnügyi nyomozás-irányítás, továbbá a program magában foglal nyelvi és szakdolgozati tanulmányokat, valamint a vezetői munka gyakorlati periódust. A hallgatók először a program A részét teljesítik másfél év alatt, ez 126 kreditpontot ér. Akik sikeresen befejezték, alkalmasak a felügyelő, detektív felügyelő és főfelügyelői beosztásokra. Az A rész után a hallgatók folytathatják tanulmányaikat, összegyűjtve 54 kreditpontot, szintén munka mellett. A tanulmányok nagyjából három évig tartanak, azok, akik sikeresen fejezik be a képzést, alkalmasak főfelügyelő, detektív főfelügyelő, helyettes rendőrfőnöki posztra, együtt más magas beosztású rendőrtiszt posztokkal. 2011-ben tizenhatan fejezték be a BA-tanulmányok A részét, és tizennyolcan a politechnikumi szintet.²⁴

Specialistaképzések

A rendőri specialistaképzésen 29-en végeztek 2011-ben, a képzés tanulmányi programja 45 kreditpontot tartalmaz. Munka mellett vállalják a felkészítést a rendőrtisztek, elmélyítve és kibővítve a szakmai kompetenciáikat. A specialista tanulmányokat kísérleti jelleggel 2005 óta ajánlják az érdeklődőknek. A képzés a rendőri munka különböző területeire szakosít: a legfőbb tárgyak mellett megjelenik a kábítószer vonatkozású bűnügyi nyomozás, műszaki nyomozás és a közlekedési bűncselekmények nyomozása. Az első 14 hallgató 2011-ben diplomázott informatikai nyomozói szakirányon. A képzési program magában foglalja az interneten elkövetett bűncselekmények nyomozását és a digitális bizonyítékok összegyűjtését informatikai eszközökön és ilyen környezetből témakört.²⁵

Továbbképzések

A rendőrtiszt főiskola minden évben a rendőrségi személyi állomány meghatározó részének szervez képzéseket. 2011-ben az intézmény vagy 180 külön-

²⁴ <http://polamk.fi/poliiisi/poliiisioppilaitos/home.nsf/pages/5DFED7DFF32E6F76C22573D00031C34C?opendocument>

²⁵ Annual Report 2011/2012... i. m. 10–11. o.

féle továbbképzési programot szervezett, és nagyjából 5900-an vettek részt különböző kurzusokon és szemináriumokon, a bűnmegelőzési képzések középpontjában például az informatikai és gazdasági bűncselekmények nyomozása állt. A főiskola támogatja a képzést rendőrőrsökön azáltal, hogy oktatói tréningeket szervez, emellett az intézmény oktatja például a bevetésképzés összes trénerét. A főiskola költségtérítéses képzéseket is szervez, ilyenek például az öröknek szóló bevetési és a biztonsági öröknek szánt költségtérítéses tréningek, amelyek elérhetők civilek számára is. Ezek mellett szoros képzési együttműködésben dolgozik a mentőszolgálat főiskolájával, a finn vámigazgatással és a finn határőrséggel, a sürgősségi központtal, a finn honvédelemmel, a büntetés-végrehajtással és az ügyészséggel.²⁶

Önértékelés, kompetenciamérés

A főiskola folyamatosan figyelemmel kíséri a képzése minőségét és hatékonyságát. A készségeket, amelyeket a diploma nyújt, vizsgákon és egyéb teszteken, gyakorlatokon, demonstrációkon és a munka közbeni tanulási időszakokon keresztül értékeli, és méri a szakmai kompetenciát. A hallgatói visszajelzések is segítik a célok, a tartalom, a tanítási módszerek értékelését és fejlesztését, valamint hogy meghatározzák a követelmény szintjét. A főiskolai hallgatói visszajelzési rendszer külön erénye, hogy a tanárok ellátják a hallgatói csoportokat visszajelzést kommentáló válaszokkal, továbbá visszajelzés érkezik a munkahelyi élet képviselőitől is.

2011-ben a főiskola kutatási egységének vezetésével készült egy tanulmány a rendőri képzés hatékonyságáról. Kiderült, hogy a rendőri tanulmányokban szerzett diploma nagyon jó alapkompenciákat nyújt a rendőri munkához. A végzősök erőssége, hogy értik a rendőri munka felelősségét, jó a kompetenciaszintjük az alap rendőri munkához, és elkötelezettek a szakma iránt. Egy másik értéke a rendőri képzésnek az elmélet és a gyakorlat ötvözésében rejlik.²⁷ Az e-learninget és a videokonferencia-rendszert szintén valamennyi képzésen alkalmazzák. Az online tanítás fejlesztése ez egyik pedagógiai fókuszterülete a főiskolának.²⁸

²⁶ <http://www.polamk.fi/poliisi/poliisioppilaitos/home.nsf/pages/31CE810AC5F62EBAC22573D000489879?opendocument>

²⁷ Annual Report 2011/2012... i. m. 11. o.

²⁸ Olavi Kujanpaa előadása... i. m.

A finn főiskolán a „problémaalapú” tanulás módszerét is alkalmazzák, ami más képzési területeken már megvalósult (például orvostudomány). A program alkalmazása során a tanár tutorrá válik, és a tanítás „helyett” vezeti, támogatja, asszisztál a hallgatóknak. A problémaalapú tanulás célja, hogy ötvözze az elméleti és gyakorlati ismereteket és fejlessze a hallgatók problémamegoldó képességét.²⁹

Lehetőség van a más felsőoktatási intézményben teljesített tanulmányok elismerésére, például a kötelezően teljesítendő tanulmányok elismerése, amelyek részei a diplomának vagy például néhány olyan kurzust, amelyet valahol máshol, akár külföldön, teljesítettek, bele lehet foglalni a diplomába.³⁰

Kutatás

A finn rendőrtisztai főiskola kutatóegysége az egyetlen, a finnországi rendőrségi kutatásra specializálódó intézmény. A kutatási egység független tudományos információt nyújt a rendőrség működéséről és működési környezetéről. A modern rendészetben a kutatási információknak egyre növekvő központi szerepe van, kutatásra van szükség például, amikor valaki kiértékeli a változásokat a működési környezetben vagy fejleszti a rendőrségi szervezetet. Az információk, amelyek különböző tanulmányok során felszínre kerülnek, alapot szolgáltatnak a rendőri képzésnek.

A kutatók a főiskolán részt vesznek a tanításban és felügyelik a rendőri vezetői BA-hallgatók munkáját a diplomájuk elkészítésekor. A kutató egységben hat kutatói hely van, és az állandó alkalmazottak mellett a kutatási egységnek vannak olyan kutatói, akiket meghívunk egy-egy projektalapú ösztöndíjra vagy munkára. 2011 folyamán tíz ember dolgozott ösztöndíjas-ként vagy projektekből meghívottként.³¹

A főiskolának jelenleg öt kutatási területe van: kábítószeres bűncselekmények, rendőri igazgatás, bűncselekmények és biztonság, rendészet és gazdasági bűncselekmények. Az egyes kutatási területeket doktori fokozatú kutatók vezetik. A kábítószeres bűnözés kutatási terület a droghasználók, visszaeső bűnözők vagy bűnözői karrier című témaköröket célozza. A bűncselekmény és

²⁹ Olavi Kujanpaa: Problem-Based Learning (PBL). Bridging work challenges and education. In: Sirpa Virta (ed.): Policing meets new challenges Preventing Radicalization and Recruitment Security and Police Management publications 13/2008. Department of Management Studies, University of Tampere, Finland, pp. 132–136.

³⁰ Olavi Kujanpaa előadása... i. m.

³¹ Annual Report 2011/2012... i. m. 15. o.

biztonság kutatási téma a rendőrség tevékenységének állampolgári tapasztalatait figyeli, kutatja, más ismeretek között. A rendőrségi igazgatás kutatási terület legfőbb kutatási tárgya a jó közérzet a munkában és a vezetésben. A rendészeti kutatás célja a rendőrségi tevékenységek elemzése, illetve a változások előrejelzése a működési környezetben. A gazdasági bűncselekmények kutatási terület megfigyeli a gazdasági bűnözés fejlődését és értékeli a gazdasági bűncselekmények nyomozását.³²

A 2011-es főiskolai kutatási témák magukban foglalták a rendőri képzések hatását, továbbá a munkaképesség, a kapcsolat az állampolgárok és a rendőrség között, a korrupciós bűncselekmények, a működési környezet elemzése és gyűlölet-bűncselekmények és bevándorlási ügyek témaköröket is.

A kutatási egységnek jó a kapcsolata a tudományos világgal, a kutatási eredmények bemutatása és a nemzetközi konferenciákon való részvétel nagyon fontos formája a hálózati munkának. A legfontosabb finn kutatási partnerek a jogpolitikai nemzeti kutatóintézet, a Tamperei Egyetem és a belügyminisztérium irányítása alá tartozó más oktatási intézmények, így a Sürgősségi Szolgálati Főiskola, valamint a Határ- és Partiság Akadémiája. Az együttműködés meghatározó formája a kutatási projektek közös finanszírozása, ezekben az években a főiskolán folyó kutatások harminc-ötven százaléka külső projektfinanszírozású volt (például EU, valamint minisztériumok és számos alapítvány).³³

Nemzetköziesedés

Finnországban, ahogyan Európa egészében is a bolognai folyamat nyomán bekövetkező változás látható minden tanulási forma fejlődésében. Ez vonatkozik a finn oktatási rendszer diplomáira is, tehát az egyetemi diplomákra és a politechnikumi (főiskolai) diplomákra egyaránt. A rendőri diploma az európai országokban részben megváltozott, hasonló változások érzékelhetők a társult EU-országok rendőri diplomáiban (például Norvégia). A tananyagreform segítségével Finnországban a rendőri diplomákat átváltoztatják tudományos diplomákká. Ez vonatkozik a rendőri tanulmányok diplomájára is. A Cepol támogatja ezt a változást.³⁴

³² <http://www.polamk.fi/poliisi/poliisioppilaitos/home.nsf/pages/AD68B54A37931B21C22573D10030C736?opendocument>

³³ Annual Report 2011/2012... i. m. 16. o.

³⁴ Olavi Kujanpaa előadása... i. m.

A nemzetközi képzési együttműködés kiemelten összpontosít a Cefpol tevékenységére. A Cefpol finn irodája a főiskolán található, és a főiskola működteti a Cefpol szakértői csereprogramot. 2011-ben egy Cefpol-kurzusra és egy közös tréningre került sor Finnországban a Cefpol és az Europol szervezésében. 2011 során öt finn résztvevője volt a szakértői csereprogramnak, továbbá több tucatnyian vettek részt az úgynevezett webkonferenciákon (Webinar).

A főiskola részt vesz a Nordic Co-operation (Nordcop) csereprogramokban, amelyeket a skandináv rendőrségi intézmények szerveznek. A rendőri tanulmányok diplomaprogram hallgatói háromhetes hallgatói csereprogramban vehetnek részt Izlandon, Norvégiában, Svédországban és Dániában. 2011-ben hat főiskolai hallgató vett részt ebben a programban, és hat csere-diák érkezett. Az a cél, hogy kiterjesszék a csereprogramot a skandináv országokon túlra is, ezért az intézmény bejelentkezett az Erasmus programba is, valamint aktívan részt vesz a tanári együttműködésben a rendőri intézetek között a skandináv országokban, Észtországban és Oroszországban, valamint egy rendőrképzés-fejlesztési projektben Kosovóban.³⁵

A politechnikumok működésében mindig is nagyon fontos volt a nemzetközi dimenzió, és a globalizáció által hozott változások nyomán folyamatosan erősödik. Finnországban a rendőri oktatás hagyományosan nagyon nemzeti maradt, és a nemzetközi együttműködés „alárendelt funkció” lett. A 2011-es stratégia egyik kiemelkedő része a nemzeti és a nemzetközi együttműködés. A rendőrség tananyagreformjának egyik fő célja, hogy a nemzetközi dimenziót a főiskola valamennyi tevékenységébe integrálják.

A nemzetközi együttműködés legfőbb formái: csereprogram (hallgató, tanár, szakértő, kutató); idegen nyelvű tanítás; nemzetközi oktatás; kutatás-fejlesztési projektek; konferenciák és szemináriumok. A nemzetköziesítés próbatétel a munka világában és a tanulásban is.³⁶ A főiskola célja, hogy támogassa a kiemelkedő nemzetközi rendőri diplomák és kutatások, fejlesztések és szolgáltatások létrehozását, továbbá hogy irányítsa és támogassa a nemzetközi szinten képzett rendőrség továbbképzését, támogatva a rendőri erők igényeit.

A finn hallgatóknak lehetőségük van tapasztalatot szerezni külföldön például tanulmányi vagy kiképzési csereprogramok által külföldi tanulmányokba bekapcsolódni. Kísérleti jelleggel lehetőség lesz arra, hogy a programot már a tanulmányok kezdetekor megtervezzék, és ezzel kapcsolatosan egyéni

³⁵ Annual Report 2011/2012... i. m. 10–11. o.

³⁶ Olavi Kujanpaa előadása... i. m.

tanulmányi tervet (*henkilökohtainen opintosuunnitelma; hops*) dolgozzanak ki. A csereprogramhoz történő csatlakozás jelentős előkészületet és gondos tervezést igényel, valamint elengedhetetlen a nyelvismeret.

A rendőrség ritkán támogatja anyagilag a nemzetközi csereprogramokat, következésképp annak a hallgatónak, aki külföldi utat tervez, állnia kell a csereprogram pénzügyi részét is. Gondosan meg kell tervezni az elvégzendő tanulmányt/gyakorlatot. Az a cél, hogy valamennyi hallgatói tanulmány egyéni tanulmányi tervnek megfelelően folyjék, és hogy a külföldön folytatott tanulmányok kreditje beleszámítható legyen a diplomához szükséges kreditekbe. A hallgató a belső kapcsolati egységtől, a hallgatói ügyek hivatalától és a tanulmányi tanácsadótól kap egy útmutatót a külföldi csereúthoz. A csereprogram és a kompetenciák azonosítását szolgálja a Europass rendszer, a bolognai folyamat egyik vívmánya.

A hazai nemzetköziesítés a csereprogram egy változata. A főiskola idegen nyelvi intézete jelenleg is számos idegen nyelvű tanulmányi lehetőséget ajánl. A főiskolán svéd nyelven is folyamatos az oktatás.

A nemzetközi kompetenciák fejlesztésének hagyományos módja az idegen nyelvi tanulmányok folytatása. Ezeket általában angol nyelven szervezik a rendőri tanulmányi diplomához és a BA rendőri vezetői diplomához. Továbbá alkalmanként előadást tartanak külföldi vendégek, illetve különböző konferenciák, szemináriumok és egyéb nemzetközi események is zajlanak. A hallgatók szerezhettek nemzetközi tapasztalatokat a saját országukban is sok más módon: részben internetes tanulmányok vagy virtuális tanulmányok által, amikor is meghatározó szerepük van a nyelvi kompetenciáknak. A hallgató a nemzetközi tanulmányok közül a neki leginkább megfelelőt választhatja. A hallgatók közül néhányan részt vehetnek különböző nemzetközi eseményeken, hogy ott segítenek (hosztesz), vagy hogy nemzetközi diákok kapcsolattartói lesznek.³⁷

Összegzés

A finn rendőri képzés és ezen belül a rendőri felsőoktatás központosított rendszerben, egy helyen, egymásra épülő struktúrában, központilag meghatározott elvek alapján valósul meg. Kiemelt hangsúlyt kapnak a felvételi követelmények, ezek lazítását a jelentkezők csökkenő száma sem indokolta. Nagy szerep

³⁷ Olavi Kujanpaa előadása... i. m.

jut a munkatapasztalatnak, amely már a belépésnél is kívánalom, a különböző szintű képzések terén elvárt szakmai gyakorlat már-már természetesnek tűnhet.

Az elmúlt évtizedekben a finn rendészeti felsőoktatás jelentős változáson esett át, és a folyamat még korántsem ért véget. 2012 februárjában jelent meg a rendőri oktatás teljes reformjára irányuló, úgynevezett Polku-projekt utolsó beszámolója. Ez két cél megvalósítására tesz javaslatot: egyrészt arra, hogy a rendőri képzés szerkezetét oly módon fejlesszék, hogy megfeleljen az általános oktatási rendszer minősítési szerkezetének; másrészt hogy a képzést olyan szintre emeljék, hogy kielégítse a jelenlegi és a jövőbeli igényeket, a szakmai élet készségszintjét és a rendőri szolgálat különböző szintjeire vonatkozó elvárásokat.

A képzési reformhoz a következő szempontokat vették alapul:

- Az oktatási intézmény nézőpontját, amely a gyakorlati oktatási tapasztalatokat tartalmazta. Az oktatási intézmény képviselőinek projektcsoportja összegyűjtötte az oktatási intézmény egységeinek, különböző szereplőinek véleményét, és áttanulmányozták az aktuális tananyagot.
- A munka világának nézőpontját, amely a gyakorlati munka világában szerzett tapasztalatokat tartalmazta. Egy a munka világának képviselőiből álló projektcsoport összegyűjtötte a különböző szervezeti egységek integrált nézeteit.
- A hallgatói nézőpontok esetén a hallgatók képviselőiből álló projektcsoport gyűjtötte össze az oktatási intézmény tanulóinak véleményét, valamint a hallgatói önkormányzat nézeteit. A hallgatói álláspont emellett közvetve tartalmazta a munka világának nézeteit is.
- Az oktatáspolitikai döntéshozóinak szempontjait az oktatáspolitikai gyakorlati munkájának tapasztalataiból gyűjtötték, a nemzeti rendőrtisztület egységeinek és a belügyminisztérium alá tartozó rendészeti részlegek egységeinek/szakértőinek/különböző szereplőinek nézetei figyelembevételével.

A projekt eredményeként a következő stratégiai célok fogalmazhatók meg: a rendőri szakmai készségek fejlesztése; a rendőri terület szélesebb információs bázissal történő ellátása; a különböző folyamatok (például minőségbiztosítási, kutatási) folyamatos fejlesztése; a személyzeti fejlesztés; továbbá a nemzetközi együttműködés javítása. Az oktatási és kulturális minisztérium 2011–2016-ra szóló fejlesztési terve az előbbieket emeli ki mint fejlesztendő területeket, a felsőoktatás teljes felületén, így a kutatás, a minőségbiztosítás és a nemzetközi együttműködés terén.³⁸

³⁸ Education and Research 2011–2016. A development plan. Ministry of Education and Culture, Finland, 2012, pp. 51–53.

A finn rendőrképzés iránt Európán kívül is nagy az érdeklődés, Észak-Afrikában és a Közel-Keleten számos ország érdekelt abban, hogy képzési együttműködést alakítson ki a főiskolával. A finn és a tunéziai belügyminiszter már aláírt egy erre vonatkozó memorandumot. 2011 őszén és 2012 telén Jordániából és Palesztinából is érkeztek a főiskolára látogatási célból szakértői csoportok.

A tervek szerint 2020-ra a finn rendőrtisztviselői főiskola kiemelten elismert és egyre növekvő értékű intézménye lesz a rendőrképzésnek, kutatásnak és fejlesztésnek. Legfontosabb értékei a tisztesség, a szakmaiság, a közösség szolgálata, a dolgozói jó közérzet. *Kimmo Himberg*, a főiskola igazgatója szerint: „Az új diplomastruktúra bevezetésének céldátuma 2014, a minőségfejlesztés soha fejeződik be. Oktatjuk a teljes finn rendőrséget, és kutatási adatokkal szolgálunk, hogy fenntartsuk a belső biztonságot az országunkban, azaz mi hozzuk létre a jövő biztonságát.”³⁹

³⁹ Annual Report 2011/2012... i. m. 3. o.

NEUBRANDT ESZTER

Szakértő a bűnügy megoldásában

A festékmaradványok általában akkor töltenek be jelentős szerepet egy-egy bűnügyben, amikor az áldozaton maradt nyom összehasonlítható a gyanúsítotton lévő maradvánnyal. Tehát legtöbbször nem segít a gyanúsított felkutatásában, ám terhelő vagy éppen felmentő bizonyíték lehet. A következőkben erre szeretnék pár példát hozni.

Betöréssorozat felderítése¹

1975 végén folyamatos betörések történtek egy étteremben, ám nem volt gyanúsított. A betöréssorozat felderítése érdekében pénznek álcázott papírlapokat preparáltak lumineszkáló csapdaanyagokkal². Ez után a betöréssorozat pár hónapra megszakadt, majd újra betörték az étterembe, ahonnan a preparált csapdaanyagot is ellopták. A gyanúsítottak közül a rendőrök az ellenőrzéskor előállítottak két férfit, *J. Istvánt* és *Sz. Attilát*, mivel a ruházatukon az alkalmazott csapdaanyag lumineszcenciájához hasonló világító szennyeződést találtak.

A nyomozó hatóság az alkalmazott csapdaanyag azonosítása céljából a gyanúsítottak ruházatát szakértői vizsgálatra küldte. A betöréskor természetesen ablak-, illetve ajtóüvegeket is betörték, így a helyszínről üveg- és festékmaradványokat is begyűjtöttek, ezeket szintén szakértői vizsgálatra küldték.

A szakértők mindkét gyanúsított ruházatán találtak a csapdaanyag lumineszkáló maradványainak tűnő foltokat, ezekről rétegekromatográfiás és spektrofotometriai mérések alapján egyértelműen megállapították, hogy az étteremben elhelyezett csapdaanyagból származnak.

A szakértők a gyanúsítottak ruházatán számos mikroméretű anyagmaradványt is találtak, leginkább üveg- és festékdarabkákat. Az üvegszemcsék fizikai paramétereinek meghatározása alapján megállapították, hogy a ruháza-

¹ Leisztner László – Karlinszky László: Betöréssorozat felderítése és bizonyítása. *Belügyi Szemle*, 1977/11., 108–109. o.

² A lumineszkáló anyagok olyan alacsony hőmérsékletű anyagok, amelyek meghatározott reakciók következtében fényt bocsátanak ki. Ezek a reakciók egyaránt lehetnek fizikaiak és kémiaiak is.

ton talált üvegmaradványok azonosak a tetthelyen összetört üveggel. A festékminták morfológiai vizsgálata után megállapítható volt, hogy a ruházaton talált festékminta hasonló, mint a tetthelyen használt festék. Ez után mikroszkópos vizsgálatra került sor, ekkor azonban a közös eredet nem volt teljes bizonyossággal megállapítható, mivel a mintákon nem volt meg minden réteg, néhány réteg azonban egyezett, így infravörös spektrofotometriai vizsgálatra került sor. A vizsgálat kimutatta, hogy a hiányzó rétegek frissen törtek le, így már megállapíthatóvá vált a közös eredet.

Mikroméretű anyagmaradványok segítségével történő személyazonosítás³

A mikroméretű anyagmaradványok segítségével történő személyazonosítás „csupán” közvetett. Az ily módon történő személyazonosság megállapításának az alapja, hogy minden ember meghatározott makrokörnyezetben mozog (munkahely, iskola, otthon, szórakozóhely stb.). Ebben a környezetben minden test, anyag egymással kölcsönhatásba kerül, egymáson nyomot hagy, amely megfelelő vizsgálatokkal kimutatható. Éppen ezért, ha egy tárgy ebből a környezetből kikerül és egy másik környezetbe kerül át, az onnan kitűnik, így könnyen felismerhető és azonosítható.

1968-ban Csepelen megtalálták egy tizenhárom éves fiú homokban elásott holttestét. Ez után más bűncselekmények elkövetése miatt őrizetbe vették a büntetett előéletű *B. Zoltánt*. Az őrizetbe vételre okot adó bűncselekmény nyomozásakor merült fel annak a gyanúja, hogy ő követette el az emberölést. Bizonyíték felderítése céljából a gyanúsított ruházatát, valamint a boncolás után az áldozat hörgőiben talált homokszemcséket átadták a szakértőknek.

A szakértők a vizsgálat idején a gyanúsított ruházatán homokot, festékekkel szennyezett homokszemcsét és nagy mennyiségű, különböző színű, mikroszkopikus méretű festékdarabkát találtak.

Az áldozat ruházatán számos, a gyanúsított ruházatán találtakal nem azonos, eltérő minőségű festékmaradványt találtak, ám egy sereg minta azonosága feltehető volt. Ennek okán a szakértők megvizsgálták mind az áldozat, mind a gyanúsított környezetét, mozgási irányát. A vizsgálat eredménye a következő volt: a gyanúsított munkahelyén festett betonelemeket gyártottak, innen származtak a ruházatra kerülő maradványok. Az áldozat ruházatán talált

³ Kertész Imre – Leisztner László – Hámori Vilmosné: Közvetett személyazonosítás mikroméretű anyagmaradványok vizsgálata alapján. *Belügyi Szemle*, 1970/6., 124–128. o.

minták közül három azonos volt az áldozat iskolája mosdójának ajtaján található festékekkel.

A szakértő megállapította továbbá azt is, hogy az áldozat hörgőjében talált festékmaradvány a gyanúsított ruházatán a munkahelyéről származó mintával volt azonos. Kizárták, hogy a gyanúsított az iskolában, illetve hogy az áldozat a gyanúsított munkahelyén járt volna, így a maradványok egyidejű előfordulására csak úgy kerülhetett sor, hogy a gyanúsított és az áldozat ruházata közvetlenül érintkezett. Ez pedig kizárólag a bűncselekmény elkövetésekor történhetett meg.

Üvegek

Üvegdarabkák jelentősége

Az üvegdarabkák mint bizonyítékok jelentősége többretegű. Egyrészt minden egyes üvegnek egyedi, különleges tulajdonsága van, másrészt az üveg rendkívül időtálló. Ez azt jelenti, hogy az üveg a törés helyszínétől akár négyöt méterre is elrepülhet, így esetleg a bűnelkövető „tisztogatásának is ellenáll”, a ruházatban pedig több napig, esetleg hétig is észrevétlenül, a mosásnak is ellenállva megmarad.

Az üvegdarabkák vizsgálatára legtöbbször közlekedési bűncselekmények, balesetek, illetve betöréses lopások kapcsán kerül sor, ám jó néhány esetben emberölés eszköze is lehet (például kocsmai verekedéskor a sörösüveg, vagy egyéb esetekben a lámpabúra).

Az üvegdarabkák számos információt hordoznak, így megállapítható

- az üvegszemcsék helyszíni elhelyezkedéséből, hogy az üveget milyen irányból törték be;
- az üveg eltörésének módja;
- a törés ideje;
- lövések esetén a találati sorrend, a későbbi találat által okozott repedések ugyanis csak az előbbi által keletkezett repedésekig haladnak;
- a gépjármű típusa, a ruházaton található üvegdarabkákból pedig az is, hogy ki vezette az adott járművet (részletesebben később).

„Fontos tény, hogy üvegszilánkok csak akkor kerülhetnek egy személy ruházatára, ha a személy az üvegtárgy törésekor annak közvetlen közelében volt.”⁴

⁴ Bócz Endre (szerk.): Kriminálisztika I–II. BM Duna Palota és Kiadó, Budapest 2004, I. kötet 539. o.

Gépkocsifeltörések esetén gyakori, hogy a szakértő üvegszemcsét talál a gyanúsított ruházatában. Ilyenkor teljes mértékben kizárható, hogy az üvegdarabka szimplán csak azért került a ruházatra, mert a gyanúsított elvételt a gépkocsi mellett.

Leszögezendő továbbá az is, hogy – a későbbiekben ismertetett tulajdonságok következtében – a szakértői vizsgálat a mai technika korlátaira tekintettel kizárólag összehasonító vizsgálat lehet. Ennek sikeressége érdekében tehát a helyszíni szemlén rendkívül körültekintően, a lehető legtöbb mintát kell összegyűjteni, a minták pontos fekvésének feltüntetésével.

Az üvegek típusai

Sokféleképpen lehet meghatározni, tulajdonképpen mi az üveg. A legpontosabb és talán legérthetőbb definíció szerint az üveg „*olyan szervesen összetételű keverékanyag, ömledék, amely hűtés hatására rideggé vált kristályosodás nélkül*”⁵.

Az üvegdarabkák vizsgálata számos szempont alapján végezhető, így egyebek között vastagság, fénytörés, fajsúly, kémiai összetétel, illetve egyéb optikai tulajdonság szerint. Ezek a tulajdonságok üvegenként változnak, hiszen az üvegek kémiai szerkezete véletlenszerűen alakul ki a megszilárdulásakor. Ez a változatosság, valamint az adalékanyagok széles köre teszi lehetővé, hogy az üvegyártáskor vagy százezer különböző üvegféleséget hozzanak létre, ebből azonban „csak” hét-nyolcszázféle kapható kereskedelmi forgalomban mindennapi használatra.

Az üvegek eltérését okozhatja maga a gyártási folyamat is, így nemcsak ugyanannak a telepnek az ugyanazon árucikkeiben található üvegek térhetnek el egymástól, hanem egyazon termék különböző pontjaiban fellelhető üvegszemcsék, darabkák is (például eltérhet az ugyanabban a gyárban ugyanazokban a sörösüvegekben található üveg is, de más-más lehet a sörösüveg nyakán és talpán található üveg is). Ennek oka a kemence anyagában rejlik, amely a hő hatására beolvad az üvegbe, nyilvánvalóan mindig eltérő helyen, mértékben és mennyiségben.

Ez a változatosság a szakértői munka eredményességét tekintve előny és hátrány is lehet. A különbség miatt a minták sokszor jól megkülönböztethetők egymástól, ez azonban hátrány is, mivel ezt akkor is figyelembe kell venni, amikor két minta esetleg nem azonos tárgyból származik. Ilyenkor mérlegelni kell azt

⁵ Uo.

is, hogy valóban nem egy tárgyból származnak, vagy lehetséges-e, hogy mégis, csak a tárgy különböző pontjairól. Ebben az esetben „*azt kell eldöntenie a szakértőnek, hogy az ismeretlen eredetű minta mért tulajdonsága belesik-e abba az intervallumba, amely a termék inhomogén összetételéből adódik*”⁶.

Sok esetben egy tethelyen egyszerre több üveg is összetörik, például kocsmai verekedésnél vagy közlekedési balesetnél. Ilyenkor az egyik legnehezebb feladat a szakértőknek, hogy kiválogassák és összerendezzék az ugyanolyan üvegdarabokat. Egy tethelyen azonban számos, üveghez hasonló mikroméretű anyagmaradvány is maradhat, így az üveghez hasonló szemcsékből ki kell válogatni az üvegszemcséket. A mikroméretű üvegszemcsék felismerhetőségét megkönnyíti, hogy „*az üveg mindig jellegzetes, szabálytalan alakú törésfelülettel rendelkezik, amorf (nem kristályos szerkezetű) és izotróp (minden irányban azonos tulajdonságú) optikai tulajdonságú*”⁷. Érdekesség, hogy ehhez nagyon hasonlítanak a műanyagszilánkok, ám azok fémtüvel deformálhatók, míg az üvegszilánkok nem.

Az üvegdarabok vizsgálata

A kriminalisztikai vizsgálatok leginkább az optikai tulajdonságokon, valamint a törésmutató értékén alapulnak. Az üvegdarabok mechanikai összeillesztése igen gyakori azonosítási technika, hiszen kizárt, hogy két üvegtárgy éppen ugyanúgy törjön el. A mechanikai vizsgálat nyomtani vagy fegyverszakértői feladat (például üvegdarabok összeillesztése, üvegvágó szerszámok nyomainak vizsgálata).

A fizikai, illetve kémiai tulajdonságon alapuló vizsgálatok elvégzése fizikus vagy vegyész szakértői szaktudást igényel, ez esetben az üvegszemcséket a következő módszerekkel vizsgálják:

- összehasonlító vizsgálat, ezen belül
 - a) Beckerr-vonal módszer,
 - b) diszperziós jelenség használata;
- sűrűségvizsgálat,
- elemösszetétel-vizsgálat.

Az összehasonlító módszert alkalmazzák a legtöbbször, ám ennek a módszernek a sikeressége számos minta elérhetőségében keresendő. Egy példa: ha egy

⁶ Gál Tamás: Kriminalisztikai anyagmaradványok fizikai-kémiai vizsgálata. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2000, 67. o.

⁷ Uo. 71. o.

gépkocsi elüt egy gyalogost, a kérdés lehet az, hogy ki vezette a járművet, és az is, hogy az a jármű ütötte-e el a gyalogost, vagy sem. Ha a kérdés a járművezetőre vonatkozik, az utastérbe szóródott üvegdarabokat kell összehasonlítani a szélvédőt alkotó üveggel. Hogyha a kérdés a gépjármű azonosítására vonatkozik, az áldozat ruházatán talált üvegdarabkákat kell összehasonlítani az autó szélvédőjével. Érdekesség, hogy a járművezető és az áldozat ruháján található üveg összetétele nem feltétlenül lesz azonos. Ennek oka a gépkocsi szélvédőjét alkotó üveg szerkezetében keresendő, ezek között ugyanis van olyan, amely úgynevezett triplex üveg⁸. Amikor egy ilyen szélvédő betörik, például egy gyalogos elgázolásakor, a műanyag általában nem szakad át, és így az utastérben a belső üveglapból sok darab marad. Ezzel ellentétben, az áldozat ruházatán és a testén inkább a külső üveglapból származó anyagmaradványok lesznek fellelhetők. A példából is látható, hogy az üvegmaradványok azonosításakor mekkora szerepe van a mintavétel helyének.

A Becker-vonal módszer egy gyors és széles körben elterjedt eljárás. A lényege, hogy a szilárd állapotú üvegdarabot immerziós folyadékba⁹ mártják, és összehasonlítják a törésmutatókat. A szilárd üvegdarab az átlátszó folyadékban csak akkor látszik, ha a törésmutatója eltér, ha azonban azonos, akkor az üvegszemcse körvonala eltűnik. Az immerziós folyadékban lévő szemcse körvonalt nevezik Becker-vonalnak. A módszerrel a törésmutatók nagysága is mérhető. Ha a mikroszkóp objektívjének az üvegszemcsétől való távolságát növeljük, a törésmutató nagyságától függően Becker-vonal elmozdul: ha a törésmutató nagy, akkor az üvegszemcse belseje felé, ha kicsi, akkor pedig a folyadék felé.

A diszperziós jelenség szintén az összehasonlítás alapja. A lényege, hogy két üvegszemcsét ugyanabba az immerziós folyadékba mártanak, majd fehér színnel megvilágítják. Ha a két üvegszemcse törésmutatója azonos, a szemcsék élein azonos szín jelenik meg.

Az előbbi két módszer alkalmazásakor a szakértők az üvegdarabok optikai tulajdonságát használják fel a szilánkok azonosítása érdekében. Az azonosság megállapítására a szemcsék sűrűségének vizsgálata is alkalmas. Ekkor az üvegszemcsét olyan folyadékba helyezik, amelynek ismert a sűrűsége. Ha a szemcse sűrűsége ennél nagyobb (tehát nehezebb), akkor a szemcse lemerül, ha viszont kisebb (tehát könnyebb), akkor a felszínen úszik, ha pedig a sűrűsége megegyezik a folyadékéval, akkor lebeg. Természetesen a módszer alkalmas két üvegdarab összehasonlítására is, amikor egyazon folyadékban több

⁸ A triplex üvegek három részből állnak: két üvegtáblából és a köztük elhelyezett műanyag fóliából. A három réteg úgy van összeragasztva, hogy egy üvegtáblának tűnjön.

⁹ Szegfűszeg- és ricinusolaj elegye.

szemcsét vizsgálnak. A módszer rendkívül érzékeny, akár 0,00005 g/cm³ sűrűségkülönbség is meghatározható.

Az üvegdarabok vizsgálata azok kémiai tulajdonságain is alapulhat. Ekkor az üveg elemösszetételét vizsgálják meg lézeres technikával, ez a módszer azonban drága, és nem is általánosan elismert, így csak országosan kiemelt jelentőségű ügyekben használják.

Az üvegmaradványok alakja is sokféle lehet: szilánkos alakú, vagy tompa éllel jellemezhető darabka, valamint olvadás következtében gömb alakúvá is válhat. A közlekedési balesetek kivizsgálásakor ez nagy segítséget jelenthet. Például ha ütközéskor a törött reflektor izzóján olvadt gömböcskék találhatók, ez az bizonyítja, hogy az ütközés pillanatában a gépkocsi reflektora égett.

Az üvegmaradványok törési felszínének megvizsgálásával a törések keletkezésének sorrendje is megállapítható, hiszen a régebbi hasadások miatt a felület tompa és homályos, míg a frissebbek tisztábbak és fénylőbbek.

A legcélszerűbb kérdések a szakértői vizsgálatkor:

- Található-e a gyanúsított ruházatában a helyszínen eltört ablaküvegből származó üvegszilánk?
- A balesetben megsérült gépkocsi betört szélvédőüvege megtalálható-e a baleset sértettjének ruházatában?

Üvegmaradványok szerepe az ítélezési gyakorlatban

Az üvegmaradványok leginkább a közlekedési bűncselekmények felderítésekor töltenek be jelentős szerepet. Ennek során védekezésre adhatnak alapot, vagy éppen ellenkezőleg, kizárhatnak védői „csűrés-csavarást”. Így például a Kúria által hatályában fenntartott (K-H-BJ-2012-30), a Pesti Központi Kerületi Bíróság által 2010-ben hozott határozat esetén (1/1-H-BJ-2010-10). Az ügy lényege, hogy a vádlott a megengedett sebességet túllépve, ittasan egy budapesti utcában elütött egy hetvenegy éves nőt. A sértett olyan súlyos sérüléseket szenvedett, hogy a kórházi kezelés ellenére elhunyt. A vádlott a tárgyaláson elismerte az ittaságát, a sebességtúllépést azonban nem, valamint azt állította, hogy nem láthatta a sértettet. A helyszínrajzon is megjelölt, autóból származó anyagmaradványokról (üvegdarabok) azt állította, hogy azok nem az ő autójából származnak, mivel gázoláskor a szélvédő üvege kizárólag a vezetőtérbe törhet, az úttestre nem. A műszaki szakértő ezt a védekezést megcáfolta, a korábban említett triplex üvegek mechanizmusának bemutatásával, és megállapította, hogy az üvegdarabkák a terhelt autójából is származhatnak. Mint említett-

tem, a szakértők akkor sem állíthatják százszázalékos bizonyossággal, hogy adott esetben az üvegdarabka kizárólag a terhelt autójából származik, ha az anyagmaradvány és az autóból vett minta minden tulajdonságát tekintve megegyezik. A „megegyezhet” megfogalmazás azonban, kiegészítve a tanúk által elmondottakkal, a terhelt vallomásával és más tárgyi bizonyítékokkal, már kétséget kizáróan azt jelentette a bíróság számára, hogy a halált okozó ittas járművezetés büntetett a terhelt követte el, ezért két év börtönbüntetésre, két év közúti járművezetéstől eltiltásra és hat év közúti járművezetéstől eltiltásra ítélte.

A textilszálak vizsgálata

Szálátviteli kísérletek alapján (leginkább *Pounds* és *Smalldon* végzett ilyen kísérleteket¹⁰) megállapítható, hogy az átmenő szálak mennyisége nagymértékben függ az átadó anyagtól, valamint az érintkezésnél létrejövő súrlódási erőtől. Ennek nyomán felszakadozott száltöredékek is átkerülhetnek a másik anyagra. A nyomás növekedésével több szál megy át. Ennek a növekedésnek a mértéke azonban jelentős mértékben függ az anyag kopásállóságától, amelyet a fonal és a kelme szerkezeti felépítése is befolyásol. „*Ebből következően a két textília érintkezésekor átment szálak mennyiségéből még a szálanyagfajta ismeretében sem lehet az érintkezés erősségére következtetni.*”¹¹

Kijelenthető továbbá az is, hogy a textilszálak megmaradási ideje nagymértékben függ az átvevő anyagtól is, hiszen például sima felületű anyagokon nem maradnak meg a szálak. A megmaradás ideje attól is függ, hogy az az átvevő anyag mely részén található: könnyen elérhető helyen rövidebb ideig marad meg, mint például a varrásnál vagy a zseb mélyén, ahol több mosás után is előfordul.

A vizsgálat a következők szerint zajlik a gyakorlatban¹²:

- a) anyagkritika,
- b) jegyelemzés,
- c) jegyek összehasonlítása,
- d) értékelés/végkövetkeztetések.

¹⁰ Vass Kálmán – Pusztai László – Kriston László: A krimináltechnika a felderítés és a bizonyítás szolgálatában. In: Gödöny József (szerk.): Kriminológiai és Kriminálisztikai Tanulmányok 23. KJK, Budapest, 1986

¹¹ Uo. 486. o.

¹² Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: Kriminálisztika. Tankönyv és Atlasz. Dialóg Campus, Budapest–Pécs, 1998, 121. o.

Az értékelés leginkább a csoportspecifikus és az egyedi karakterisztikus jegyekre összpontosul, hiszen ezek hordozzák a legtöbb információt.

Csoportspecifikus jegyek: a ruhadarabok „modellbesorolásához” vezet.

Egyedi, karakterisztikus tulajdonságok: a konfekciótermékeken előforduló, a használat vagy manipuláció közben véletlenszerűen keletkező vonások, hogyha ez egyedi besorolást tesz lehetővé. Egy amerikai szakértő, *Vorder Bruegge* szerint még a farmernadrágok varrása is olyan egyedi, olyan jellegzetes mintát mutat, akár az ujjnyom. Szerinte a varrás létrejöttékor a varró az anyag vastag rétegeit vezeti a tű alá, így amikor az anyag ráncolódik, különböző hullámok és völgymintázatok alakulnak ki. Ahogy a farmert használják és így időről időre mossák, sötét és világos foltok alakulnak ki rajta. Bruegge szerint ez a minta vonalkódra hasonlít, ami matematikailag összehasonlítható. Elmélete egy bankrabló elleni eljárásban döntő bizonyítékul szolgált: egy kamera részletesen felvette a bankrablót és a ruházatát is, Bruegge a felvételt összehasonlította és kielemezte, és százszázalékos meggyőződésű, kategorikus véleményt adott a bankrabló személyének azonosságára nézve¹³.

Ezen kívül a szálanyagokat tekintve vizsgálják azok alakját és felületi szerkezetét, a molekuláris felépítését, a szálhosszúságot, a szálfinomságot, a szilárdságot és nyúlást, az alakváltozást, nedvességfelvételt, hőszigetelő képességet, vegyi tulajdonságokat, szakítószilárdságot. Mindezen vizsgálatok célja, hogy a rendkívül sokféle textil közül azonosítható legyen az adott minta.

Sztereomikroszkóppal vizsgálják a szakértők a szál színét, vastagságát, hosszát és az alakját. Ehhez elég tízszeres–százszoros nagyítás is. Ennél nagyobb nagyítás szükséges (kétszázötvenszeres–négy százszoros) a szálak eredetének, természetes vagy mesterséges voltának a megállapításához. Ha két szál azonosságára vagy különbözőségére vonatkozó kérdésre kell választ adni, összehasonlító mikroszkóppal vizsgálják meg a mintákat.

A szálak alapanyagának meghatározására oldhatósági cseppreakciót használnak. Esetleg márka is megállapítható (mármint a mesterséges anyag márkája) a Fourier transzformációs infravörös spektrofotométerrel (FTIR)¹⁴, persze kizárólag mesterséges anyag esetében. Az FTIR használata rendkívül széles körű, hiszen mind a szerves, mind a szervetlen anyagok vizsgálata lehetséges vele, alkalmazható továbbá minőségi és mennyiségi tulajdonságok meghatározására. További előnye, hogy roncsolásmentes, így ugyanazon a mintán további vizsgálat elvégzése is lehetséges.

¹³ Uo. 122. o.

¹⁴ Az eszköz 1974 óta van a Bűnügyi Szakértői és Kutatóintézetben. Ebben az évben vásároltak egy DIGILAB FTS 14A típusú eszközt, amely az első, kereskedelmi forgalomban kapható készülék volt.

A szálak színét mikrospektrofotométerrel vizsgálják, a színezék típusát pedig FTIR-rel, vagy vékonyréteg-kromatográfiával határozzák meg. Azt azonban tudni kell, hogy a „*textilszálakról nyerhető kriminalisztikai információk megalapozottságát adatgyűjtemények, valamint természetes vagy mesterséges eredetű szálakból álló adatgyűjtemények segítik*”¹⁵.

A textilekből azonban nemcsak azok összetétele állapítható meg és összehasonlításon alapuló azonosítás végezhető, hanem információ kapható fegyveres támadás esetén a lövésről is. Kutatások igazolják, hogy bizonyos műanyag szálak textíliák (poliamid; PA, poliészter; PE, polipropilén; PP, poliakrilnitril; PAN), valamint viszkózzal és gyapjúval kevert szintetikus anyagoknál közelről történő lövés esetén anyaghiány keletkezik, ennek következtében a szálak egymástól könnyen elválaszthatók, különváltan is vizsgálhatók. Ez alól kivétel a poliészter, mert az az anyaghiány környezetében körkörös, majd a lövés irányába tölcseresen megolvad, így a szálak nem választhatók szét. A szálak 1. bunkóképződésben; 2. elvékonyodásban; 3. kihúzotttságban; 4. ecsetképződésben; és 5. kráterképződésben végződhetnek.

Ezek az elváltozások a lövéskor keletkező hő és ezzel együtt járó mechanikai hatás következményei.

A szintetikus szálak hő hatására meglágyulnak. Ez a hőmérséklet 60 és 270 Celsius-fok között van. Lövéskor ennél sokkal magasabb hőmérsékletről is beszélhetünk, így az elváltozásokhoz szükséges feltételek adottak, leginkább közeli lövés esetén. Mindebből pedig következtetni lehet a lövés távolságára. Rászorított vagy közvetlen közelről leadott lövés esetén ugyanis fegyvertől függően kereszt vagy csillag alakú, szakadozott szélű, három-nyolc centiméteres sérülés keletkezik, amelyen megmarad a löporgázok lecsapódott füstszennyeződése. A sérült széllek szintetikus anyag esetén megkeményednek, nem szintetikusnál azonban nem. Távoli lövés esetén a bemeneti nyílás általában kör alakú (mivel nem érvényesülnek a hőhatások). Ezeken a szálakon és körülöttük másfél milliméter szélességben intenzív szennyeződés figyelhető meg. Ez a szennyeződés műanyagok esetében intenzívebb, mivel ezek dörzsöléskor (mint például a lövés) az elektrosztatikus hatás miatt magukhoz vonzzák azt.

Különbség van a bemeneti és a kimeneti nyílás között is, hiszen a bemeneti roncsoltabb, szennyezettebb, a kimeneti kevésbé. A kimeneti nyílás inkább négyszög alakú, a bemeneti inkább a körhöz hasonló.

¹⁵ Gál Tamás: i. m. 27. o.

Az anyagihiány következtében a százszázalékos szintetikus anyagokon a lőtechnikai tényezőknek megfelelően a szálakhoz mereven tapadó lőpor és koromszemcse található, ez akár a lőfegyverre vonatkozó információ is lehet.

Érdekesség továbbá, hogy műanyagot sörétes löszerek fojtására is használnak, amelynek szálai kb. két méteren keresztül a sörétrajjal együtt haladnak, így ily módon is kerülhetnek a sérülésbe.

Textilszakértői vélemény

A textilszakértői vélemény elkészítésekor a szakértőnek nemcsak a jogi, formai követelménynek kell megfelelnie, hanem további, speciális információkat is figyelembe kell vennie. Egyebek között például a bűnügy körülményeit; azt az időtartamot, amely a bűncselekménytől a szál megtalálásának időpontjáig terjed; a megegyező szálak számát; azt, hogy mindkét irányban volt-e áttapadás; és a megtalált szálak elhelyezkedését.

A textilszakértő ezen kívül sok esetben konzultálni köteles más szakterületen tevékenykedő szakértővel, így például nyomtani szakértővel, geológus, orvos, tűzvizsgálatot végző szakértővel és műszaki szakértővel is.

A szakértői vélemény választ kell hogy adjon a szakértőt kirendelő kérdéseire, így lényeges, hogy a szakértő konkrét kérdéseket kapjon a kirendelőtől, olyat, amelyre a válasz az eljárás szempontjából is hasznos információt hordoz. Így például a következő kérdések merülhetnek fel¹⁶:

- A helyszínen talált idegen textilszál származhat-e a bűncselekménnyel gyanúsított személy ruházatából?
- Vezethette-e az elhunyt a baleset idején a gépjárművet?
- A gépjármű alkatrészeiről beszerzett textilszál származhat-e az elgázolt, cserbenhagyott személy ruházatából?

Textilmaradványok szerepe az ítékezésben

A következőkben az olaszliszkai gyilkosság ügyében hozott ítéletből ismertetem a vegyész szakértői véleményt. A tényállás megállapítása tekintetében nem játszott ugyan nagy szerepet a textilszálak vizsgálata, de volt megerősítő funkciója, illetve megmutatta, hogy az elemi szálak milyen területekről ve-

¹⁶ Uo.

hetők le, illetve hogy mekkora gond, ha a nyomozó hatóság nem biztosítja a szakértő részére az elkövetés kori ruházatot. A vegyész szakértő túlnyomórészt a sértett ruhaneműit és lábbelijét, illetve az első-, másod-, harmad- és hatodrendű vádlottak ruhaneműit és/vagy lábbelijét, valamint a gépkocsiból rögzített üvegmintát és az elsőrendű vádlott fekete színű, türkizkék-fehér betétes Adidas márkájú cipzáros szabadidőfelsőjét vizsgálta, amelyen vérgyánús szennyeződés volt. A vegyész szakértő szerint a Szögi Lajos ruházatában talált négy barna színű, poliamid alapanyagú, mikroméretű velúrfoszlány az elsőrendű vádlottól, ifj. Horváth Dezsőtől lefoglalt vagy azzal megegyező velúrbőr cipőből származott.

Az elsőrendű vádlott ruházatában talált harminchét sötétszürke színű, poliészter alapanyagú textil elemi szál a sértett dzsoggingnadrágjából, illetve -felsőjéből vagy ezzel megegyező textiliából, az egy fekete színű, poliészter alapanyagú textil elemi szál a sértett zoknijából vagy ezzel megegyező textiliából származott.

A vizsgálatokat vizuálisan, optikai mikroszkópi és Fourier-transzformációs infravörös spektroszkópiai módszerekkel végezték. A mikroanyag-maradványokat fóliára helyezték, rázadékokat készítettek, és összehasonlításra alkalmas mintát biztosítottak¹⁷.

Az elsőrendű vádlott ruházatában talált három üvegszemcse a személygépkocsiból szerzett üvegmintával reprezentált üvegből vagy azzal megegyező üvegtárgyból származott. A szakértő a jegyzőkönyvben megállapította, hogy a személygépkocsiból származó minta 3,21 mm vastagságú, zöldes színű, szekuritüveg-darabokból áll. A három üvegszemcse együtt fordul át a reprezentatív mintával 49-50 Celsius-fokon 8. olajban, továbbá az optikai törésmutató is megegyezett. Ebből a szakértő arra következtetett, hogy az üvegszemcsék származhattak a személygépkocsiból eredő reprezentatív mintából¹⁸.

„Tehát figyelemmel az említett transzferekre, illetőleg azok ruházat szerte jelentkező voltára, valamint az I. r. vádlott ruházatából nyert üvegszemcsékre, újabb, objektív és megkérdőjelezhetetlen bizonyítékok szólnak amellett, hogy I. r. vádlott részt vett sértett bántalmazásában. Mindemellett arra nézve is, hogy valóban elkövetője volt a sértetti gépkocsi megrongálásának, de nemcsak az elülső szélvédő – általa is elismert – bepókhálósodását illetően, hanem – tekintve a mintavétel helyét – a hátsó szélvédő bezúzását érintően is.

¹⁷ BSZKI belső ügyszám: 4189/06.

¹⁸ Uo.

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

Ellenben a sértett ruházatából biztosított anyagmaradványok között nem volt II. r., III. r. és VI. r. vádlottaktól lefoglalt tárgyakból származtatható anyagmaradvány; ahogyan az II. r., III. r. és VI. r. vádlottaktól lefoglalt tárgyakból biztosított anyagmaradványok között sem a sértett ruházatából származtatható anyagmaradvány. Az utóbbiakból azonban egyáltalán nem következik, hogy II. r., III. r. és VI. r. vádlottaknak nem lehetett köze néhai bántalmazáshoz, hiszen ha és amennyiben az általuk kifejtett ökölütések és/vagy rúgások, taposások az áldozat ruhával nem fedett fejét, nyakát érték, akkor nem feltétlenül várható transzfer jelentkezése.”¹⁹

Az olaszliszkai gyilkosság ügyében a Miskolci Törvényszék az első-, másod-, harmad- és negyedrendű vádlottat emberölés büntetében társtettesként bűnösnek mondta ki, az elsőrendű vádlottat továbbá rongálásban is bűnösnek mondta ki, az ötödrendűt felbujtóként elkövetett emberölésben mondta ki bűnösnek. A Debreceni Ítéltábla mint másodfokú bíróság a büntetési tételt súlyosbította.

¹⁹ 5-H-BJ-2009-27 határozat, 62. o.

Ára: 530 Ft

